

BME GAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

Alkalmazott Pedagógia és Pszichológia Intézet

Műszaki Pedagógia Tanszék

Közoktatási vezető és pedagógus-szakvizsga szakirányú továbbképzési szak

Egyházzenei oktatás Magyarországon

Konzulens: dr. Janza Károlyné

Készítette: Kalmanovits Zoltán

Budapest
2015.

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés.....	4
2. A magyarországi egyházzenei oktatás történelmi áttekintése.....	6
2.1 Az államalapítástól 1540-ig.....	7
2.1.1 Népoktatás a templomokban	8
2.1.2 A falusi iskolák.....	9
2.1.3 A városi iskolák.....	10
2.1.4 A káptalani iskolák.....	12
2.1.5 Az udvari- és magánoktatás és a nőnevelés	19
2.2 Városok fejlődése a 16-18. században	21
2.3 A Ratio Educationis utáni korszak	23
2.4 A második világháború utáni évtizedek	24
3. Az egyházzenei oktatás folyamatai a rendszerváltás után.....	27
4. Hazai körkép – műhelyek és eredmények („jó gyakorlatok”)	29
4.1 A Schola Hungarica, mint műhely	29
4.2 Az Egyházzene Tanszék újraindítása, és ennek hatásai	30
4.3 Műhelyek a közoktatásban	31
4.3.1 Alapfokú oktatás.....	32
4.3.2 Középfokú oktatás	33
5. ...mindeközben a világ más pontjain – nemzetközi kitekintés	37
5.1 Cappella Musicale Pontificia „Sistina”, Róma.....	38
5.2 Wiener Sängerknaben és további fiú kórusiskolák német nyelvterületen...	39
5.3 College szkolák, Katedráliskórusok – Anglia	43
6. Az egyházzenei oktatás jelenlegi hazai állapota (vizsgálat – elemzés – értékelés).....	46
6.1 A vizsgálat célja	46
6.2 A vizsgálat módszere.....	46

6.3 A vizsgálat körülményei.....	46
6.4 Hipotézis.....	47
6.5 A vizsgálatban résztvevők bemutatása.....	48
6.6 A válaszok elemzése, értékelése	52
7. Összefoglalás.....	66
8. Következtetések, javaslatok	68
8.1 Következtetések.....	68
8.2 Javaslatok	70
Bibliográfia, hivatkozott szakirodalom	73
Internetes szakirodalom.....	74
Felhasznált jogszabályok jegyzéke	78
Ábrák jegyzéke.....	78
Mellékletek.....	81
1. melléklet – Kérdőív	82

1. BEVEZETÉS

„Bis orat, qui canit”

(Kétszeresen imádkozik, aki énekel.)

Szent Ágoston

Az európai történelem fejlődésében, és Magyarország ezer éves történelmében óriási szerep jutott a zsidó-keresztény hagyománynak, az egyházaknak. Több évszázados oktatási, nevelési tevékenységnek volt elengedhetetlen része az egyházzene tanítása és a napi szintű liturgikus gyakorlatok végzése. Részben ennek köszönhetően a középkor folyamán egy egységes kulturális-zenei nyelvezet jött létre, amely Európa két távoli pontjáról érkező ember számára azonnal megteremtette a közös pontot, Európa közös nyelvét. Ebben az időszakban Magyarország több tekintetben is az európai elit közé tartozott, például a rendkívül magas művészi színvonalon működő esztergomi kottamásoló műhelynek, a gazdag esztergomi rítus zenei anyagának köszönhetően.

A történelem és az egyháztörténelem viharai azonban árnyékot vetettek, sőt egy jelentős időszakra elnémították ezt a közös nyelvet hazánkban. Az elmúlt időszaknak köszönhetően azonban újra igény mutatkozik ennek a legősibb közös kultúrkincsnek a felélesztésére, és mindennapi használatbavételére.

Az egyházi iskolák lehetnek ennek a kulturális hagyománynak – évszázadok után ismét – védőbástyái. Azonban a hagyomány megtörésével nem látszik olyan könnyű dolognak visszatalálni a régi gyakorlathoz. Az elmúlt 40-50 év változásai nem csak az oktatást, de az egyházakat is megváltoztatták, így az egyházzenei oktatás kérdésében mindkét félnek – az egyház igényeinek és az állami előírásoknak is – meg kell felelni.

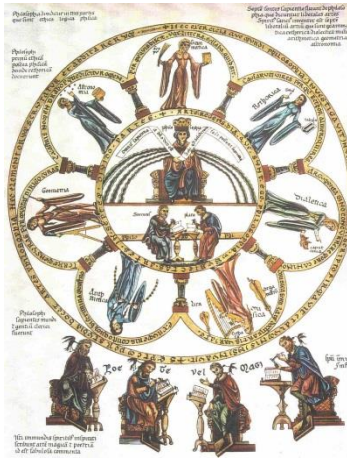
Az új és változó elvárásokhoz, a megújuláshoz az egyházi iskolák konzervatív működéséből következően lassabb és nehezebb út vezet, amihez nagy hiányként társul, hogy az a nemzedék, akik leginkább útmutatóul tudnának szolgálni, már kevés számban vannak közöttünk, még kevesebben tudnak aktív közreműködést vállalni az újjászerveződésben. Külön érdekesség, hogy az átmenet időszakában hogyan válhatott néhány állami iskola olyan műhellyé, ahonnan az egyházi intézmények is csak tanulni tudnak, és hogyan alapoztak meg egy olyan oktatási módszert, amely a legújabb miniszteri rendeletben kerettantervi szintre emelkedhetett.

Írásom témájának megválasztásában nagy szerepet játszott az egyházzene hazai helyzetének fejlődése melletti elhivatottságom, ezen a téren végzett több évtizedes

tapasztalatom mind művészi, mind pedagógiai téren. Vezetői szempontból szerettem volna jobban szemügyre venni a korábbi, történelmi léptékekkel mérhető időszakok képzési formáit az iskolai oktatás és a mindennapi gyakorlat kapcsolatában, valamint a jelen korunkat jellemző folyamatokat és a megújítás mellett elkötelezett törekvéseket.

Ebben az írásban áttekintjük, hogy a történelmi korokban hogyan alakult Magyarországon az egyházzenei oktatás helyzete. Kitekintünk határainkon túlra, szemügyre véve néhány évszázados múltra visszatekintő zenei-pedagógiai műhelyt. Számba vesszük, hogy a hazai oktatás és zene területén milyen folyamatok indultak el az elmúlt évtizedekben az egyházzenei oktatás újjáélesztésének érdekében, valamint felmérjük, hol is tart a hazai egyházzenei oktatás helyzete, és milyen fejlődésre, továbbhaladási irányra van szükség az egész életen át tartó tanulás jegyében ahhoz, hogy leginkább megközelíthessük elődeink virágzó kulturális életét, hogy méltán dicső múltunk jelenné válhasson a jövő generációjának.

2. A MAGYARORSZÁGI EGYHÁZZENEI OKTATÁS TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉSE

1. ábra: Hét szabad művészet (Herrad von Landsberg: Hortus deliciarum, 1180)

A musica, az európai neveléstörténet kezdetétől fogva fontos része az iskolai oktatásnak. A **hét szabad művészet** (septem artes liberales) tanítása, mint az antik kultúra legmagasabb szintű ismeretei kerültek a tudományok átadásának középpontjába. Ez a hét tudomány-terület, két nagyobb csoportra bontható.

A **trivium** csoportjába a szóval és a szövegekkel foglalkozó tudományok kerültek:

- grammatika (latin nyelvtan)
- retorika (a gondolatok szóbeli kifejezése)
- dialektika (a gondolatok logikus kifejtése)

A **quadrivium** csoportjába a számokkal és a számok egymással kapcsolatos viszonyával foglalkozó tudományok sorolhatók:

- asztronómia (csillagászat)
- aritmetika (számтан)
- geometria (mértan)
- musica (a világ matematikai-fizikai-csillagászati viszonyainak elmélete)

A fentiek csoportosításából kiolvasható, hogy az elődök gondolkodása szerint a musica a világmindenség harmóniájának megtestesülése, számok és arányok tökéletes összessége. Három nagy kategóriába sorolták ezeket a jelenségeket:

- Harmonia
- Rythmica
- Methrica¹

A kereszténység első évtizedeiben működő egyházatyák pedagógiai tevékenységükkel és számos írásukkal hatással voltak az utókorra. Közülük témánk

¹ Zolnay László: A magyar muzsika régi századaiból (Magvető, Budapest, 1977)

vonatkozásában különösen kiemelkedik **Szent Ágoston**, aki a „De musica”² című hat kötetes művében a zene rendszerét részletesen leírja. Ő foglalkozik először a papnevelés elméletével,³ valamint egy karthagói pap felkérésére megírt művében, a „De catechizandis rudibus” című írásában kifejti tapasztalatait a kereszténység felvételére készülők oktatásával kapcsolatban, ami egyfajta pedagógiai módszertani írásnak is tekinthető, amely nagy hatással volt a középkori keresztény Európa iskoláinak nevelési-oktatási gyakorlatára.⁴

Tekintsük át ebben a fejezetben, hogyan jelent meg a hazai neveléstörténetben ennek az antik gyökerekkel rendelkező tudománynak a tanítása, hogyan jelent meg a megszerzett tudás gyakorlati alkalmazása, kik és milyen minőségben vettek részt ebben a folyamatban, és milyen intézménytípusok alakultak és fejlődtek ki a különböző korokban.

2.1 AZ ÁLLAMALAPÍTÁSTÓL 1540-IG

2. ábra: Békefi Remig Dr.

Békefi Remig ciszterci szerzetes, tudós, pedagógus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja számos művében foglalkozik a középkori oktatás neveléstörténeti vonatkozásával. 1906-ban és 1910-ben megjelent két kötete⁵ óriási jelentőségűnek mondható, hiszen olyan levéltári kutatásokra támaszkodik, melyek korábban nem voltak feltárva, megjelenésük ezekben az írásokban történt meg először. E műveiben korabeli források alapján feltárja az államalapítástól 1540-ig a magyarországi falvak, városok és káptalanok iskoláit, dokumentumokra hivatkozva mutatja be a kor oktatásügyének valós szereplőit, tárja fel az intézmények működésének szervezeti és finanszírozási struktúráját és a mindennapi életet.

² Szent Ágoston: De musica (in: Migne: Patrologia, Ser. I. Tom. XXXII. 1082-1194. - <https://archive.org/details/patrologiaecurs02migngoog> - letöltés: 2014. október 27.)

³ Szent Ágoston: De doctrina christiana (in: Migne: Patrologia, Ser. I. Tom. XXXIV. 15-122. - http://books.google.hu/books?id=dXPYAAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false - letöltés: 2014. október 27.)

⁴ Békefi Remig, Dr.: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig (Magyar Tudományos Akadémia – Budapest, 1910) nyomán

⁵ A népoktatás története Magyarországon 1540-ig (Magyar Tudományos Akadémia – Budapest, 1906), és A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig (Magyar Tudományos Akadémia – Budapest, 1910)

A források elemzése és feldolgozása alapján került sor a középkori nevelés-oktatás két külön kötetben történő feldolgozására. Békefi különválasztotta az elemi vagy népoktatást, és külön kötetben tárgyalta az elsősorban – de nem kizárólagosan – papnevelésre szerveződött székesegyházi vagy káptalani iskolák helyzetét.

2.1.1 Népoktatás a templomokban

Magyarországon – mint a középkori Európa más országaiban is – a prédikáció a vallás elterjedésének és megszilárdulásának legfontosabb eszköze. Már **Nagy Károly** 802-ben, majd 813-ban nyomatékosan ismét elrendeli, hogy a papok tanítsák meg a köznépet legalább a Miatyánk és a Hiszekegy imádság szövegére, és tárják fel nekik a keresztény hit alapjait.

Hazánkban már **Szent István** korából is olvashatjuk, hogy a fejedelem parancsára a népet különböző helyeken összegyűjtötték, és prédikáció formájában tanították. Számos forrás örökíti meg **Szent Adalbert**, **Szent Gellért** vagy **Szent Mór** hittérítő és oktató tevékenységét. Ebben a korban azonban bárki nem prédikálhatott. Csak olyan személy beszélhetett az egyház tanításairól, akinek a személye ismert volt, vagy akinek a pápától erre kiváltsága volt, vagy akit a püspök ezzel megbízott. Például az apátok nem mondhattak a köznépeknek beszédet.

Már Gellért püspök idejétől kezdve dokumentálható, hogy vásár- és ünnepnapokon a szentmise közben, az evangélium eléneklése után szentbeszéd volt. A Nyulak-szigetén a mise után prédikáltak a népnek. A Pray-kódex tanúsága szerint virágvasárnap a pap az evangélium után tart magyarázatot, nagyszombaton pedig szentbeszédet a feltámadási szertartás végén, a *Benedicamus Domino*⁶ eléneklése után. A kolozsvári Szent Mihály templomban hétfőnként prédikáció hangzott el. A „Halotti beszéd” és egy 1496-ból fennmaradt esztergomi forrás⁷ alapján pedig bizonyos, hogy temetéseknél is tartottak szentbeszédet.

A IV. lateráni zsinat (1215) nyomdokain járó 1279. évi budai zsinat meghagyta, hogy a felnőttek mellett a kiskorúakat is meg kell tanítani a Szentháromságra, az Úr megtestesülésére, a hét szentségre és a hét jócselekedetre, ami a hét főbűn ellentéte. A Szentháromságról legalább annyit tanítsanak meg, hogy az Atya, a Fiú és a Szentlélek egy Isten három személyben, és mind a három személy más. „S mivel a hit nem függ az

⁶ Mondjunk áldást az Urnak! – Istennek legyen hála. (liturgikus szertartást záró formula)

⁷ Ráth György: A legrégebb esztergomi Obsequiale 1496-ból. (Magyar Könyvszemle, 1888. 266. 1. (http://epa.oszk.hu/00000/00021/00078/pdf/mk_1888_264-268.pdf - letöltés: 2014. október 27.)

észtől, a hit dolgairól a világi emberek ne vitatkozzanak, és ne kérdezzék: hogyan? és miért? hanem egyszerűen hinni kell, s a jövőben majd teljesen megértjük.”⁸

A további tanítások tekintetében is számos tartalmi és módszertani elemre kitér a budai zsinat, ami az egyik első ilyen – a mai értelemben vett jogszabállyal felérő – dokumentum a hazai neveléstörténetben.

Az 1450-ben, 1489-ben és 1493-ban összeült esztergomi zsinat, az 1494. évi nyitrai zsinat, valamint az 1515. évi veszprémi zsinat kimondta, hogy a papok vásár- és ünnepnapokon a szentleckéből vagy az evangéliumból egy-egy részt értelmezzenek, „okosan fejtegetsenek” a híveknek. Vallási oktatásra néhány különleges helyzet is adódott. A bíraskodási törvény értelmében, ha valakit boszorkányság vádjával illették, őt át kellett adni az egyház képviselőjének, „böjtöltetés és hitbeli oktatás céljából.”⁹

2.1.2 A falusi iskolák

A nép gyermekeit leginkább a falusi iskola fogadta be. Falusi iskola esetén „plébániai iskolát” is említhetnénk, de a városi iskolákban is gyakran így nevezték az iskolát, így inkább a „falusi” megnevezést használjuk. XVI. századi dokumentumokból tudjuk, hogy például Erdélyben még olyan településeken is van iskolamester és iskola, ahol plébánosról nem is tudunk. Ugyanakkor más forrásokból arra is következtethetünk, hogy minden plébániai székhelyen volt iskola is.

A középkori falusi iskola létét és elterjedését, valamint a plébániákkal való kapcsolatát azzal is magyarázhatjuk, hogy ebben az időszakban még nem volt az orgonák használata elterjedt a templomokban. Az istentiszteleteken a zenei szolgálatot ezeken a településeken a kántor látta el, aki gregorián énekeket énekelt. Azonban ezt a feladatot egyedül nem teljesíthette, így énekes fiúkat adtak mellé. Ezeket a fiúkat viszont tanítani kellett, így ők adták a falusi iskola tanulóinak alapját, akiken kívül mások is látogathatták az iskolát.

A falusi iskolában elsősorban a hit legfőbb tételeit, éneket és olvasást tanítottak. Az írás tanítása már nem volt mindenütt általánosan elterjedt. A tanítás vagy a plébános, vagy valamelyik pap, vagy az iskolamester végezte. Az iskolamester felettese a

⁸ Budai zsinat, 1279. LXXXIII. – Békefi Remig nyomán

⁹ Závodszky Levente: A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai (Szent István Társulat, 1904. http://jmvk.compunet.hu/szoveg/kiadvany_new/szentistvan.htm - letöltés: 2014. október 27.)

plébános volt. Őt a hívek választották, de a plébános beleegyezése is kellett a kinevezéséhez.

2.1.3 A városi iskolák

A városi iskolák létrejöttére a keresztes hadjáratok időszaka után nőtt meg az igény. Ekkor erősödött meg a városi polgárság. Felismerték, hogy az iparosoknak és kereskedőknek másfajta műveltségre van szüksége, mint azoknak, akik a papi hivatást választják. Belátták, hogy nekik nem a kolostori és székesegyházi (káptalani) iskola való, ezért ettől eltérő, városi (plébániai) iskolákat alapítottak.

Ez gyakran feszültséget eredményezett, ugyanis az egyházmegye területén a tanítás jogát a székesegyházi iskola scholasticusa (tanítója) adta meg. A városok viszont nem mondtak le az iskolamester választásának jogáról, hiszen ők voltak az iskola fenntartói. Gyakran érdekellentétek alakultak ki, ami ahhoz a történelmi félreértéshez vezetett, hogy a városi iskolában az egyház szellemével ellentétes oktatás folyt. Ez a nézet azonban teljesen téves.

A városi iskola rendszerint a templom mellett helyezkedett el, és nevét is gyakran a templom titulusról kapta.¹⁰ Az **iskolamestert** a város választotta, de kikérték a plébános véleményét. A kinevezés egy évre szólt, ezért olyan gyakori az iskolamesterek változása. Sok esetben maga a város léptette őket elő, például városi jegyzővé. Az iskolamester rendszerint baccalaureus, vagyis egyetemi fokozattal (gradus) bíró egyén volt. Legtöbbjük pap, de világi személyekről is számos forrás tanúskodik.

Az iskolamester állandó fizetést kapott a várostól, amit negyedévenként vagy félévenként folyósítottak. A legtöbb helyen lakást is biztosítottak számára. Az étellemezéséről a plébánosnak kellett gondoskodnia. Ezeket a jövedelmeket további kiegészítések is bővíthették. Szülőktől is kaphattak fizetést a gyermekek tanításáért, valamint gyakran végrendeletekben vagy misealapítványokban is megemlékeztek az iskolamesterről. Egyházi szolgálat révén is többféle címen volt jövedelme az iskolamesternek. Volt olyan plébánia, ahol van arról adatunk, hogy a káptalani jövedelem úgy oszlik meg, hogy egy harmad a plébánosé, a másik két harmadon pedig a káplán és az iskolamester osztozik.

¹⁰ lásd: korábban plébániai iskola

Forrásokban dokumentált további szolgálatokért is kapott fizetségeket, melyeket önállóan vagy a diákokkal együtt látott el: Salve regina éneklésért, Vigiliáért, körmenetekre való kivonulásért, Úrnapi és Szent György napkor végzett éneklésekért, Rorate éneklésért, különböző más templomi éneklésért, szentsírnál való zsoltározásért, harangozásért, temetésen való megjelenésért. Különböző iparosok és kereskedők is támogatják „természetben” az iskolamestert, valamint a város is jutalmazza, hogy „az ifjak körében még szorgalmasabb legyen”.¹¹

Az iskolamestertől, mint minden városi tisztségviselőtől elvárják, hogy kötelességét pontosan teljesítse. Ha hanyagságot fedeznek fel, először figyelmeztetik, majd elbocsátják. Néhány helyen a tanítás mellett további feladatokkal is megbízzák, így van példa olyan iskolamesterre, aki egyben **aljegyző** is. Előfordult, hogy követi feladatot bíztak rá, számos helyen hadi kötelezettsége is volt. Az iskolamester mellett **segédtanító** is működött. Az ő fizetését vagy a város fedezte, vagy az iskolamester saját jövedelméből fizette.

A városi iskolába elsősorban a városi polgárság gyermekei jártak. Voltak azonban máshonnan érkezett diákok is. Az ő ellátásukra gyakran az iskolában került sor. Élelmezésükről és szállásukról is gondoskodtak. Vagy az iskolában kerültek elhelyezésre, vagy a városban, családoknál kerültek elszállásolásra, amiért fizetéssel tartoztak. A **diákok is jövedelemhez juthattak**, ha az iskolamesterrel együtt vagy önállóan részt vettek az egyházi szolgálatban, éneklésekben, egyéb eseményeken. Ezeknek a középkorban széles hagyománya alakult ki.

Az iskolásoknak a **plébániai énekes szolgálat** előírt kötelezettség volt, amiket különböző ünnepek, alapítványi vagy céhes templomi szolgálatok külön jövedelemért cserébe kiegészítettek. Az 1382-, 1489- és 1493-iki esztergomi, az 1494-iki nyitrai és az 1515-iki veszprémi zsinat is elrendelte, hogy egy pap se misézzen egyedül, hanem mindegyiknek legyen klerikusa vagy iskolása (scholaris), aki neki válaszol a mise liturgiájában, és aki a zsoltárokat elmondja, illetve az énekes szolgálatot ellátja.¹²

A városi iskolában általában tanított tantárgyak az írás, olvasás, számolás, vallás, ének és a latin nyelv elemei voltak. Mivel a városi iskolát gyakorlati szempontok hívták életre, ez az oktatásban is megnyilvánult. Írni és olvasni minden polgárnak tudni kellett, mert a városi szervezet és a jogi élet ezt megkövetelte. Számolás

¹¹ Békefi Remig, Dr.: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig (Magyar Tudományos Akadémia – Budapest, 1906)

¹² Békefi Remig, Dr.: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig (Magyar Tudományos Akadémia – Budapest, 1906)

nélkül egyik mesterséget sem űzhették. A vallásban a középkori ember számára nélkülözhetetlen volt. Az alapvető hitbeli tudást és az imádságok ismeretét elvárták. Az ének tanítás alapvető eleme volt az iskolai oktatásnak, hiszen a tanulók kötelezettsége volt, hogy a plébániai szertartásokon, és további egyházi eseményeken énekes szolgálatukkal részt vegyenek. Ehhez kapcsolódott a latin nyelv tanítása is, aminek elsősorban a latin nyelvű liturgikus gyakorlatban való helytállás volt a célja. Számos városi iskolában az anyanyelvet is tanították. Magyarországon emellett a német nyelv oktatása is elterjedt. Ennek ismeretében a gyakorlati életben jobban boldogultak, hiszen üzleti és jogi dolgaikat rögtön meg tudták írásban is fogalmazni.

A hazai városi iskolák eredményességének legfőbb bizonyítéka, hogy a bécsi és a krakkói egyetemen sok magyar diák nevével találkozhatunk ezekből a századokból, akik magyarországi városi iskolákból nyertek felvételt az egyetemre.

A protestantizmus hazai térhódítása a 1530-as, 1540-es évekre tehető. Ekkor még működtek ezek a városi iskolák. Így amikor egyes városok protestánsokká lettek, ezeket az iskolákat tudták tovább használni, nem kellett újakat alapítaniuk.

2.1.4 A káptalani iskolák

Káptalani – vagy székesegyházi – iskolák a püspöki székhelyeken jöttek létre. Hasonlóan a szerzetesi gyakorlathoz, ahol a szerzetesek egy zárt kolostorban éltek, a világi egyház papjai is a püspöki székhelyeken egy közösségben voltak elszállásolva, együtt étkeztek és vettek részt a napi imádságokban, szertartásokon – bár az ő életükre nem volt az a zártság jellemző, mint a középkori szerzetesközösségekre. Magyarországon a káptalanok a kezdetektől nyugati mintára, **Szent Chrodegang** regulája¹³ szerint szerveződtek. Ezt számos korabeli forrásunk bizonyítja, egészen Szent István idejéig visszamenőleg.

2.1.4.1 A káptalanok szervezete

A káptalanok szervezetét a **statútumok** tartalmazták. Minden káptalannak volt ilyen, amit régi okiratok, életben lévő tények, hagyományok és újabb intézkedések

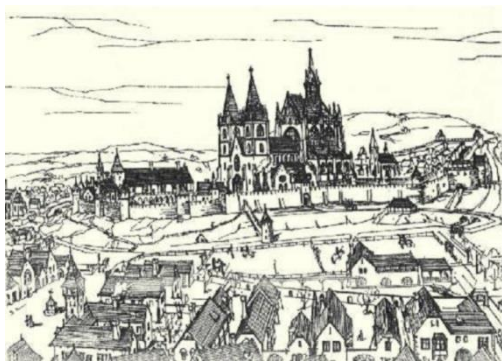
¹³ Regula Canonicorum – Szent Chrodegang, Metz püspöke, majd érsek, császári titkár és kancellár 755 körül állította össze a szabályzatot. Jámbor Lajos 816-ban, az aacheni zsinaton kötelezővé tette minden káptalan számára. Lényege, hogy a kanonokok számára ima-, asztal- és házközösséget ír elő.

alapján írtak össze. Ezt az egész káptalan előtt felolvasták, és ha a tartalmát elfogadták, akkor érvénybe lépett. A legrégibb ránk maradt káptalani statútum a zágrábi, 1334-ből.¹⁴

A káptalani közösség élén a **prépost** (primicerius) áll. Ő a kórusban az első sorban, jobbról az első helyen ül. Őt illeti meg az első szó a káptalanban. Ő hívja össze a kanonokokat a gyűlésre, és ő terjeszti elő a megtárgyalandó kérdéseket.

A prépost után következik az **olvasókanonok** (lector). Ő a kórusban az első sorban, balról az első helyen ül. A káptalanban a prépost után ő szólhat. A prépostot, annak távollétében ő helyettesíti. Ő a **székesegyházi iskola vezetője** (rector), és ellenőrzi, hogy a sublector a tanításban helyesen jár-e el. Ő vagy a sublector tanítja meg az iskolásoknak a helyes hangsúlyozást (latin nyelv). Ő felügyeli a székesegyházban a szertartásokon az evangélium, és az olvasmányok, szentleckék helyes éneklésére, és javítja a hangsúlyozást. Tagja annak a bizottságnak, akik a felszentelendőket vizsgálztatja. A káptalan pecsétjével ellátott okiratokat ő írja le, vagy akit ő megbízik ezzel a feladattal. Egyházi ügyekben a pápák gyakran bírói feladatokkal, világi ügyekben a királyok követi feladatokkal látják el.

A káptalani hierarchia következő tagja az **éneklőkanonok** (cantor). Ő vezeti a zsolozsmában a kórust. Feladata, hogy a zsolozsmára időben harangozzanak, és azt pontosan kezdjék. Ebben a succentor szokta őt helyettesíteni. A káptalani iskola növendékeit (clericos) ő tanítja énekre és zenére, amiben a succentor segíti. Ő is részt vesz a felszentelés előtti vizsgákban. Feladata, hogy az ünnepeknek megfelelő személyek, megfelelő liturgikus öltözetben vegyenek részt a szertartásokon. A káptalan új tagjait ő iktatja be. A kántorra olyan nagy szükség volt, hogy ha betöltetlen volt a helye, akkor más káptalantól kértek kántort.

3. ábra: A késő gótikus egri székesegyház – a kölni dóm után – a XV. századi Európa második legnagyobb katedrálisa volt.

A káptalan kanonokjainak rangja számos helyen a liturgikus előírásokban is visszatükröződik. Egerben például az egyházi év első négy vasárnapján, adventben a következőképpen követték egymást a misézők: első vasárnap a püspök, második vasárnap a nagyprépost, harmadik vasárnap az olvasókanonok, negyedik vasárnap pedig az

¹⁴ Tkalčić: Monumenta Historica Episcopatus Zagradiensis, II. (Zágráb, 1874 - http://reader.digital-sammlungen.de/en/fs1/object/display/bsb11174120_00003.html - letöltés: 2014.12.28)

éneklőkanonok mutatta be a szertartást.¹⁵ Több más példa is mutatja mindezt az egyházi év során.

Néhány fontosabb káptalani tisztségről még röviden érdemes szót ejteni. Az **őrkanonok** (custos) ügyel a káptalani levéltárra és felügyeli a pecsétet. Feladata még az egyházi könyvek, kincsek, edények, ruhák őrzése és tisztántartása. Ügyel a világításra, a tisztaságra, valamint a halottakért való harangozásra. A székesfehérvári őrkanonok ezen kívül a királyi koronát is őrizte.

A **főesperesnek** (archidiaconus, archipresbyter, dékán) saját kerülete van. Ezt évenként végigjárja és felügyeli. Arra ügyel, hogy területén a papok és a hívek megtartják-e az Isten és az egyház parancsait. Lelki ügyekben itt ő gyakorolja a joghatóságot. Tőle a püspökhöz lehet fellebbezni. A felszentelés előtt az főesperessége területéről érkező vizsgázókat ő mutatja be. A főesperes jogban járta személy.

A **dékán** a káptalan jogi és gazdasági ügyeiért felel. Egy évre, szótöbbséggel választják meg hivatalába. A következő évben nem lehet újraválasztani, kivétel, ha egyhangúlag rá szavaz mindenki.

A korábban említett **sublector** és **succentor** az olvasókanonok és az éneklőkanonok segítői. Feladatukat elsősorban a káptalani iskolában látják el. Jószerével az olvasókanonok és az éneklőkanonok nem vett részt az iskolai oktatásban, csupán a címéhez tartozó feladata volt az, így a gyakorlatban az ő segítőik végzik a növendékek nevelését.

2.1.4.2 A káptalani iskolák alapelveiről és tantárgyaitól¹⁶

Számos korabeli káptalani statútum fogalmazza meg azt az alapelvet, amely szerint a káptalani iskolákban a tanítás folyt. E szerint az oktatásnak az egyes növendékek képességeihez kell igazodnia. Vagyis nem mindenkinek kellett ugyanazt az ismeretet, ugyanazon a módon elsajátítania. Ez nagyfokú egyéni odafigyelést követelt a tanítóktól, akik ha ennek nem tudtak eleget tenni, nem taníthattak tovább.

A statútumok a diákoktól az alapvető ismeretek elsajátítását várta el. Az **elemi oktatás** egész Európában hasonló módon alakult. Először a legalapvetőbb **hittani alapokat** tanították meg a növendékeknek (Miatyánk, Hiszek egy, stb.). Ezt követte a

¹⁵ Liber Ordinarius Agriensis, 1509 – Musicalia Danubiana Subsidia I. (Közreadja: Dobszay László, MTA Zenetudományi Intézet – Budapest, 2000)

¹⁶ Békefi Remig, Dr.: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig (Magyar Tudományos Akadémia – Budapest, 1910) alapján

latin nyelvű olvasás. Az ABC betűinek megismerését követően a folyékony olvasást gyakorolták. Erre elsősorban a zsoltárokat használták. A jól érthető és jó hangsúlyozású kiejtésre különösen odafigyeltek. Ennek oka, hogy a szertartásokon ezek a szövegek hangzottak el, valamint az étkezések alatt is hangosan felolvastak a közösségnek a szentírásból, ahol nagyon kényesek voltak a helytelen kiejtésre. Tudjuk, hogy a zsolozsmák liturgiájában egy hét leforgása alatt mind a 150 zsoltárt végigimádkozzák (végig éneklik). Ezeket a szövegeket gyakorolják a latin nyelvű olvasás elsajátításához is. Gyakorlatilag a zsoltárok szövegét rövid időn belül, a rendszeres rutinnak köszönhetően kívülről tudták, ami nem jelentette egyértelműen azt, hogy értették is.

Az **írást** csak akkor kezdték tanulni, ha már tudtak olvasni. A táblát bekenték viasszal, és íróvesszővel abba vésték a betűket. Aki ezt jól megtanulta, az kapott nádtollat, majd a X. századtól lúdtollat. Ezzel írtak utána tintával papiruszra, pergamenre, vagy fakéregre. A tintát koromból, borkőből, szénből, majd vitriolból készítették. Szarvból készült tintatartót használtak. Az írástudás a középkor kezdetén biztos megélhetést jelentett, ezért a szorgalmasabbak igyekeztek tökéletesen elsajátítani.

A **számolást** az alapműveletek elsajátításával kezdték az elemi oktatás szintjén. Később elsősorban az egyházi ünnepek kiszámításához, naptár készítéséhez használták. A magasabb évfolyamokon a computus elnevezésű tantárgy ismerete és gyakorlata nélkülözhetetlen volt minden egyházi személy számára.

4. ábra: Énektanítás a középkorban

A **gregorián ének** megtanítására helyezték az egyik legnagyobb hangsúlyt. A szertartások énekeinél a gyermekekre a liturgiában is számos helyen különleges feladat hárult, amit kellő gyakorlással tudtak a legjobbak ellátni. A napi szintű énekes szolgálat is ennek a tárgynak a kiemelt szerepét támasztja alá. Az éneklés gyakorlása mellett szükség volt a zenei írásjelek elsajátítására, olvasásukra és írásukra egyaránt.

A **latin nyelvet** kezdő fokon tanították. A legalapvetőbb nyelvtani részek elsajátítása után beszélgetésekben tökéletesítették a tudásukat. Több tanulmányi célú dialógus is született és maradt fenn ebből a korból, melyekben az élet legkülönbözőbb területeiről merítettek.

Az elemi ismeretek elsajátítása után tértek rá a **hét szabad művészet** tanaira. Ezek közül legtöbbet és legtovább a **grammatika** tantárgyával foglalkoztak. Prózai műveket és verses írásokat is tanulmányoztak, hiszen a versmértékek ismerete fontos

része volt a tananyagnak. A tanári számonkérés részben memoriterek felmondásából állt, részben pedig az olvasottakat kellett a diákoknak saját szavaikkal értelmezve előadniuk. Ugyanerre a célra szolgáltak írásbeli dolgozatok is. Ezek kétféleké lehettek: prózaiak (dictamen prosaicum) és költőiek (dictamen metricum). Ez utóbbinak nagyobb értéke volt, hiszen ennek teljesítéséhez magasabb szinten kellett a tudásnak birtokában lenni. Természetesen ezeket latin nyelven fogalmazták. Ügyelniük kellett a szavak helyes megválasztására és nyelvtani alkalmazására, valamint a költői képek és hasonlatok alkalmazásánál a tanulmányozott szerzők stílushű utánzása is cél volt.

A dictamen prosaicum legtöbbször fontosabb tananyagnak bizonyult, mint a trivium második tantárgya, a **retorika**. E tantárgy a középkori ember számára már nem volt annyira kiemelkedő jelentőségű, mint az a római kor idejében, ahol a szónoki erő vezetett a fórumon vagy a szenátusban az érvényesüléshez. A nyugati kultúrában sokkal lényegesebbnek bizonyult az írásbeli fogalmazás készsége és képessége, ami elengedhetetlen volt a levelek vagy okiratok megfogalmazásához, ami a papi személyek, mint művelt, írástudók egyik fő foglalatossága volt. Ahhoz, hogy ennek meg is tudjanak felelni, nem csak a nyelvtani helyességekre kellett odafigyelniük, de be is vezették őket a római jog és a történelem ismereteibe is, hiszen ezek a levelek vagy okiratok legtöbbször jogi és történelmi kérdésekben íródtak, amiben szintén jártasságot kellett szerezniük a növendékeknek. Így a retorika inkább írásbeli „szónoklatként” volt jelen a középkori oktatásban.

A trivium harmadik tantárgya a **dialektika**, vagy más megfogalmazásban a logika vagy vitatkozás. Ezt tekintették annak a tudománynak, amely segítségével vizsgálódhattak, meghatározhattak bizonyos fogalmakat, valamint megkülönböztethették egymástól az igazat a valótlanától. Ezt a hittudományban már a XI. század óta alkalmazzák.

Az első fennmaradt esztergomi **visitatio canonica**¹⁷ 1397-ből leírja, hogy a sublectortól elvárják, hogy naponta három előadást tartson a káptalani iskolában. A váradi statútum szerint reggel grammatikát adtak elő, amin mindenki részt vett. Ezután vagy még egy grammatika előadás következett a tanulmányaikban előrébb tartó növendékeknek, vagy logikát, azaz dialektikát adtak elő. Délután szónoklattal foglalkoztak. A quadrivium tárgyaival már csak a legkiválóbbak foglalkoztak, ők sem feltétlenül mindennel.

¹⁷ Kollányi Ferenc: Visitatio capituli E. M. Strigoniensis anno 1397., Történelmi Tár 1901.

Az elemi ismeretek, a trivium és quadrivium mellett, a succentor irányításával mindenki részt vett a **zenei oktatásban** az iskolába kerülésétől fogva, amely így különösen hangsúlyos szerepet kapott a középkorban a mindennapi gyakorlati alkalmazása miatt. Mondhatjuk, hogy a grammatika és az ének válik az iskolai oktatás két fontos oszlopává.

Általában délben tartották a napi énekpróbákat. Az egész szombati napon a vasárnapi ünnepi szertartásokra gyakoroltak. Nagyobb egyházi ünnepek közeledtével minden más tanítást félretéve, több napon keresztül készültek fel az ünnepi szertartás énekeivel. Több forrás is említi, hogy az egész iskola naponta legalább két alkalommal közösen vett részt az énekelt szertartásokon: a konvent miséjén, és a vesperáson.

Mivel az iskolások először a zsoltároskönyv anyagával kezdtek ismerkedni, rögtön megtanulták hozzá a zsoltárrecitációt és a 8 tónus rendszerét, így már a kezdetektől, 6-7 éves koruktól maguk is részt tudtak venni a zsolozsmázás legnagyobb részében. Ezzel párhuzamosan a könnyebb himnusz dallamokat és antifónákat is kezdték megtanulni, valamint a mise állandó tételeit. Mindezek közben folyamatosan, napi szinten hallották a kórusban a többi dallamfajta is, amikbe 10-12 éves korukra már a nehezebb énekekbe is képesek voltak bekapcsolódni. Eközben természetesen a kottairással és olvasással is ismerkedtek, és azt gyakorolták.

Ez az **usus** lényegesen többet jelentett a középkori ember számára, mint az antikvitás idején a gyakorlat. Ezt elsősorban a „laus divina”, az istendicséret megvalósulásának fogták fel, melyet „Gergely pápa rendelt el és rendezett dicséretreméltóan Isten egyházában.”¹⁸ Ezért az éneket elsősorban ususszá kell tenni, és a hozzá kapcsolódó elméleti ismeretek segítségével az **ars** magasságába emelni.

Fontos hangsúlyoznunk, hogy ezek a fiúk nem válogatott énekesek, hanem minden tanuló egyformán részt vesz a templomi közös éneklésben. Ez a kórus a nagyobb káptalanokban a kanonokokat, a papokat és a tanulókat egybevéve a 150-180 főt is elérte. Természetesen, ahogyan fejlődtek az éneklésben, a legtehetségesebbek kaptak kiemelt szerepet. Ők vezethették az előénekesek csoportját, vagyis korálhattak a zsolozsmákon, illetve kisebb csoportokra osztva egyéb szertartásokon látták el az énekesi feladatokat. Az úgynevezett ordinárius könyvek számos helyet említenek az egyházi év szertartásai folyamán, ahol a gyermekek az éneklésben kiemelt helyen szerepelnek, külön feladattal rendelkeznek.

¹⁸ Szalkai László jegyzete: fol. 31. és 30v (esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Mss II. 395. jelzetű kézirat)

A **hittudományok** tanítására külön nem fordítottak időt, hiszen minden tananyag elsődleges tartalma a vallási ismeretekre és teológiai írásokra támaszkodott.

2.1.4.3 A középkorban használt magyarországi tankönyvekről

A középkori Magyarország neveléstörténetét kutató XIX-XX. század fordulóján élt tudósaink, **Békefi Remig**¹⁹, **Fraknói Vilmos**²⁰, **Fináczy Ernő**²¹ gazdag irodalmat hagytak hátra ennek a kornak a tankönyveiről. A XX. század utolsó évtizedeiből **Mészáros István**²² írásai is részletesen bemutatják ezeket az emlékeinket. Írásunk keretei nem teszi lehetővé, hogy mindegyikre részletesen kitérjünk, ezért a legkorábbi fennmaradt tankönyvről teszünk rövid említést, valamint egy zenei vonatkozásaiban páratlan forrást mutatunk be.

Mészáros István 1961-ben publikált előszőr²³ egy újonnan felfedezett kéziratról, melyet írásában részletesen bemutat, mint a magyarországi művelődéstörténet első fennmaradt iskoláskönyvét, a XII. század első feléből. Ezen írás feltárja előttünk a korabeli tankönyveket. Gyakorlatilag a diákok saját kezével készített iskolai jegyzetéről beszélhetünk, amelyek hűen visszaadják azokat a középkorban használt tananyagokat, melyeket az egyes tantárgyak oktatása során alkalmaztak. Ezek alapján nemzetközi összehasonlításban is kijelenthető, hogy európai szintű, igen magas színvonalú volt a hazai oktatásunk már a kezdetektől fogva.

Sokáig a szakirodalom az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Mss II. 395. jelzetű kéziratát tartotta az első fennmaradt iskoláskönyvünknek. Ennek a kódexnek számunkra is nagy jelentősége van. Ezt az iskolai jegyzetet Szalkai László, későbbi esztergomi érsek készítette pataki diák korában, 1494-ban. Az úgynevezett **Szalkai-kódex**²⁴ az első olyan hazai forrásunk, amely a középkori zenei oktatással kapcsolatban ismert.

¹⁹ Békefi Remig, Dr.: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig (Magyar Tudományos Akadémia – Budapest, 1910)

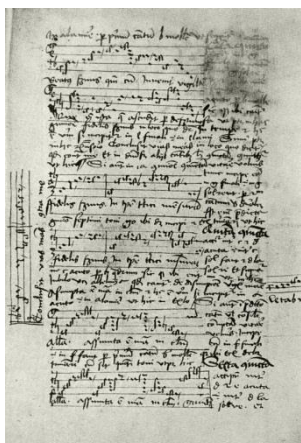
²⁰ Fraknói Vilmos: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században (Budapest, 1873.)

²¹ Fináczy Ernő, Dr.: A középkori nevelés története (Budapest, 1926.)

²² Mészáros István: Középkori hazai iskoláskönyvek (Magyar Könyvszemle, 1986
http://efolyoirat.oszk.hu/00000/00021/00330/pdf/MKSZ_EPA00021_1986_102_02-03_113-134.pdf -
letöltés: 2014.08.03)

²³ Mészáros István: Magyarországi iskoláskönyv a XII. század első feléből (Magyar Könyvszemle, 1961 -
http://epa.oszk.hu/00000/00021/00246/pdf/MKSZ_EPA00021_1961_77_04_371-398.pdf - letöltés:
2014.08.03)

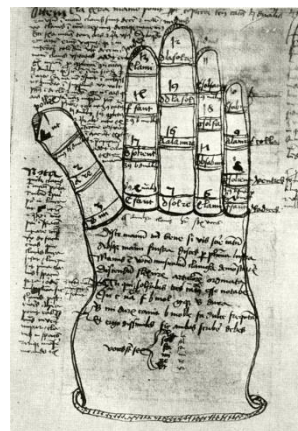
²⁴ Bartha Dénes: Szalkai érsek zenei jegyzetei monostori iskolai diák korából (Budapest, 1934.)

5. ábra: részlet a Szalkai kódexből

A kézirat igen magas szintű kottairási gyakorlatról árulkodik, ami egy 15 éves diák esetében figyelemreméltó. Ennek oka a káptalani iskolák zenei gyakorlatában keresendő. A diákok nem csak az énekórákon foglalkoztak a kottairással. Gyakorlatilag a napi usus során a kórusban is találkoztak ezzel a gyakorlattal, illetve a Váradi statútum alapján tudjuk, hogy a nagyobb ünnepek során, amikor egy teljes napot az énekek tanulására, gyakorlására szántak, akkor tulajdonképpen ezt a folyamatot az előző nap estéjén kezdték, amikor is kottás jegyzeteket készítettek az ünnep énekeiből, amiket saját lejegyzésük segítségével gyakoroltak, és ezekből énekeltek az ünnepi szertartásokon. Ebből következtethetünk arra, hogy vélhetőleg a napi gyakorlatban is előfordult ilyesmi, vagyis szükséges lehetett egy-egy dallam lejegyzésére, hiszen a nagy kóruskönyv, a gregorián dallamokat tartalmazó kódex nem mindig volt elegendő ahhoz, hogy ennyi énekes vegyen részt az énekes szolgálatban úgy, hogy csak abból olvassák a dallamokat.

A történészek vélekedése szerint a stúdiumok során alkalmazott dictamenek – amelyekben prózai és verses formában kellett a tanulóknak ismereteiket visszaadni valamiféle stilisztikai utánpótlás formájában – alapszinten a zenei oktatásban is megjelent. Erre utalnak azok a korai magyarországi dallamok, amelyek akár a középkorban megjelenő magyar szentek ünnepeihez kapcsolódóan kerültek az egyház szertartáskönyveibe, vagy a legkorábbi anyanyelvű énekeink megjelenésében is szerepet játszhatott.²⁵

6. ábra: részlet a Szalkai kódexből

2.1.5 Az udvari- és magánoktatás és a nőnevelés

A királyi család nevelésére Szent István idejétől fogva nagy gondot fordítottak. Istvánt és fiát, Imrét is nagynevű tanítók nevelték. Szent Adalbert és Szent Gellért egyaránt a grammatikai ismeretekbe és a hittan alapjaiba vezette be a trónörökösöket,

²⁵ Magyarország zenetörténete I. – Középkor, Szerkesztő: Rajeczky Benjámin (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988)

akik elsősorban egyházatyák írásait olvasták. Mindketten – mint utódaik többsége – naponként énekelték a zsoltárokat és részt vettek az istentiszteleteken.

Krónikásaink tollából és levéltárak adataiból szinte végigkísérhető uralkodóink gyermekkori dajkáinak, nevelőinek névsora. Az oktatásuk tekintetében azonban Szent István és Szent László rendelkezései értelmében a király negyedszülött fiának (később a király gyermekeinek) a mindenkori egri püspök a – szükség szerinti – gondviselője.²⁶ Ennek következtében az **egri püspök** a szent királyok ideje óta csak nemes és jogban jártas ember lehetett, aki rendelkezik azokkal a javakkal és tudással, amik a királyi gyermek megvédéséhez, megóvásához és neveltetéséhez elegendők.

A fennmaradt forrásaink alapján mondhatjuk, hogy a király és a királynő udvarában található nemes ifjak tanulmányaikat az érseki és püspöki székhelyeken, az iskolák növendékeiként végzik, vagyis ők is a káptalani iskolák tanulói. Egyes családok gyermekeik mellé magántanárt, nevelőt fogadtak (informer, instructor, preceptor), aki egyénileg vagy a család több gyermekével együtt foglalkozott a növendékekkel.²⁷ Legtöbb nevelő maga is egyházi személy volt, aki kanonokként tagja volt egy káptalannak, vagy nevelői szolgálatai elismeréseként kanonoki címet kapott. A középkorban olyanra is találunk példát, amikor ifjúként, befolyásos közbenjárók segítségével vagy akaratából már magas egyházi méltóságot kap egy nemes. Akár kanonoki vagy akár püspöki címre is vannak példák. Ilyenkor azonban az előjáró – a prépost, a püspök vagy maga a pápa – kötelezi az ifjút a kellő tanulmányok megszerzésére, és a legtöbb esetben a méltóságot és a címet és a hozzájuk tartozó javadalmakat, még ha viselheti is, az ehhez kapcsolódó **hivatalt csak a megfelelő tanulmányok teljesítése után töltheti be**. Ezek között fontos kritérium többek között az ének is, hiszen az énekes szertartások celebrálása a megfelelő ismeretek és gyakorlat hiányában nem teljesíthető.

A középkori nőnevelés az apácakolostorokban valósult meg. A nevelés módját itt **Szent Jeromos** „Epistola ad Laetam”-ja alapján végezték.²⁸ Az olvasást a zsoltárokon kezdték tanulni. A latin nyelv ismeretére is szükség volt, tanultak grammatikát, zenét és éneket, valamint a computus számítást. Az apácáknál olyan leányok is tanulhattak, akik nem készültek szerzetesi közösségbe. Akiket azonban szüleik már korán erre szántak,

²⁶ Békefi Remig, Dr.: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig (Magyar Tudományos Akadémia – Budapest, 1906)

²⁷ Békefi Remig, Dr.: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig (Magyar Tudományos Akadémia – Budapest, 1906)

²⁸ Békefi Remig, Dr.: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig (Magyar Tudományos Akadémia – Budapest, 1906)

őket az úgynevezett „oblata” intézményekbe adták, ahol már akár 4 éves koruktól foglalkoztak a gyermekekkel. Ezeknek az intézeteknek a működéséről legtöbbet **Szent Margit** szentté avatási perének jegyzőkönyveiből tudhatunk meg, melyeket a veszprémi püspökség római oklevéltára tartalmazza. Az apácák között tanulatlanok is voltak, ennek az az oka, hogy már felnőttként kerültek a közösségbe.

A szellemi nevelés mellett a nőnevelés fontos területe volt a különböző női kézimunkák gyakorlása is. Javarészt az apácakolostorokban készültek az egyházi ruhák, az oltár és az ereklyék díszítésére szolgáló tárgyak. Szent Margit gyapjú mosással és fonással is foglalkozott.

2.2 VÁROSOK FEJLŐDÉSE A 16-18. SZÁZADBAN

A 16. században bekövetkezett történelmi, egyháztörténeti és zenetörténeti változások természetes módon befolyást gyakoroltak az oktatás ügyére, és az egyházzene gyakorlatára is. Leginkább három tényező jelölte ki ennek az időszaknak az alakulását:

- Magyarország három részre szakadása
- A protestantizmus térhódítása
- A középkori egyszólamú gregorián zene mellett megjelenő többszólamúság elterjedése

Buda elfoglalását követően 1541-ben az ország széthullik. Az északi területeken tovább éltek és fejlődtek a korábbi hagyományok. Erdélyben egy egészen új fejedelemség jött létre. A korábbi ország középső része pedig a török hódoltság területe lett, ahol a középkori egyházi iskolák sorra leromlottak és elpusztultak.

Az 1530-as évektől kezdődően hazánkban is megjelentek a protestantizmus eszméi. Gyorsan teret hódítottak a humanista szellemű papság körében is, és sorra tértek át városok és iskolák az új hitre. Ezzel szemben kiváló példa **Bártfa** városa. A Krakkóba vezető kereskedelmi útvonalon fekvő város az egyik ékköve ennek a vidéknek. A központban magasodó **Szent Egyed székesegyház** egykor katolikus templom volt. A 17. században a város áttért az evangélikus hitre. A templom levéltára, illetve kottatára az egyik leggazdagabb zenei gyűjteményt hagyta az utókorra. A Bártfai Gyűjteményként ismert kódexekből, kéziratokból és nyomtatványokból álló hatalmas

gyűjtemény ma az Országos Széchényi Könyvtárban található. Ennek a kornak – de talán a teljes magyar zenetörténetnek – egyik leggazdagabb forrása.

Ebben az időben a kolostori iskolák jobbára már háttérbe szorultak. A középkori oktatás kiemelkedő intézményei, a káptalani iskolák a hódoltság területén megszűntek működni, de az északi országrészben még tartották magukat. A protestáns egyház iskoláit elsősorban a középkori városi (plébániai) iskolákban alakította ki, ezek lettek az első iskoláik. A protestantizmus egyik fő hatása az anyanyelvi kultúra elterjesztése volt. E mellett az új tanok hirdetése, a hittérítés jellemezte még az oktatásukat.

7. ábra: Pázmány Péter (1570-1637)

A 17. századra az ellenreformáció hullámai is megjelentek, elsősorban **Pázmány Péter** esztergomi érsekségének idején. A két egyház versengése fellendítette a hazai népoktatás fejlődését ebben az időszakban. Kialakultak a protestáns kollégiumok, valamint megjelentek a gimnáziumok. Pázmány működésének köszönhetően pedig a szerzetesrendek is újra kivették részüket az oktatásban. Ebben az időben jelentek meg a jezsuiták, piaristák, megerősödtek a ferencesek és a bencések, valamint ő hívta be először az országba az angolkisasszonyokat, akik a leánynevelés terén értek el kimagasló sikereket.

Az egyházzenei oktatás szempontjából nem beszélhetünk sok újításról, inkább csak a zenetörténeti fejlődésben bekövetkezett változások szélesítették ki a zenei repertoárt, illetve szükségessé tették az újabb stílusnak való megfelelést. A többszólamúság már a korábbi századokban is megjelent, ám ebben a diákok kevés részt vállaltak, csak ritkán került ilyen művekre sor, amire előzőleg hosszasan felkészültek.

Elsősorban a protestáns egyházzeneben lett igény a többszólamúságra, hiszen a népénekek kezdetben többszólamú kóruson szólaltak meg, majd az orgonaépítések széleskörű elterjedésével váltak az organista kántor és a gyülekezet egyszólamú éneklésének hagyományos előadásává. Ezek a kórusok lettek kezdetben a kollégiumi kántusok. Később a barokk egyházi kantáták műfajának elterjedésével, heti rendszerességgel adtak elő az istentiszteletek keretében zenekari és énekkari közreműködéssel megszólaltatott műveket.

A városokban a 16. századtól kezdődően találunk feljegyzéseket hangszerekről is, akik közreműködtek a városi ünnepségeken, istentiszteleteken.²⁹ Elsősorban

²⁹ Magyarország zenetörténete II. – 1541-1686, Szerkesztő: Bárdos Kornél (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990)

orgonisták, fúvós hangszeresek, dobosok. Ettől az időtől kezdve, a város fizetett zenészei is ünnepi alkalmakon együtt játszottak a diákokkal, valamint az iskolákba is lassan beszivárgott a hangszeren való játék elsajátításának igénye.

Az istentiszteleti zenei élet mellett ebben a korban jelentek mag az úgynevezett **iskoladrámák**. Elsősorban szerzetesi iskolákban vált divatossá e műfaj, ahol különböző bibliai eredetű történetet adtak elő zenei betétekkel, kísérettel. Főként az iskola hagyományába illeszkedő ünnepségek adták az apropóját ezeknek az előadásoknak. Itt már az új zenei stílus a barokk kor instrumentális és vokális műfajai is helyet kaptak.

2.3 A RATIO EDUCATIONIS UTÁNI KORSZAK

A 18. század második felének óriási hatású oktatásügyi rendelete a **Mária Terézia** uralkodásához kötődő **Ratio Educationis**.³⁰ Ennek a rendeletnek nyomán született meg Magyarországon először az uralkodó által jóváhagyott iskolarendszer, az oktatást ellenőrző tanfelügyelet rendszere, és a tanügyigazgatás állami rendszere.

8. ábra: Mária Terézia

Ebben a rendeletben megmaradt az egyház, a vallás és a latin nyelvű oktatás vezető szerepe, a német nyelv oktatásának kiemelt kezelése. A rendelet részletesen leírta az oktatásügy szervezetét és igazgatását, a tanterveket és azok oktatásának módszertanát, valamint az iskolai rendtartást. Ekkor még nem merült fel az állami fenntartás lehetősége, valamint a tankötelezettség kérdése.

9. ábra: Eötvös József (1817-1871)

Az **Eötvös József** nevéhez fűződő népiskolai oktatásról szóló 1868. évi XXXVIII. törvény mondta ki először, hogy a hitfelekezetek mellett a községek és az állam is tarthat fenn iskolát, valamint azt, hogy minden 6 és 12 év közötti gyermek köteles tanulni. Ennek a törvénynek hatására indult meg a hazai művelődés valódi felemelkedése. Eötvös már 1848-ban tervezte a jogszabály bevezetését, azonban a történelmi események sorozata ennek lehetőségét csak húsz évvel később hozta meg.

³⁰ Ratio Educationis – 1777. augusztus 22.

2.4 A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁNI ÉVTIZEDEK³¹

A második világháború után minden politikai erő egyetértett abban, hogy a feudális hagyományokat elhagyva, egy modern, polgári, demokratikus jogállamot kell felépíteni. Kezdetben még nagy teret kapnak ebben az egyházak, de mind nagyobb befolyással kezdenek bírni más felfogások, köztük a materialista és ateista világnézet képviselői.

1945. augusztus 18-án jelent meg a **nyolcosztályos általános iskolák** bevezetéséről szóló rendelet. A mindössze két héttel a tanév kezdete előtt kiadott jogszabály meglehetősen váratlanul érte a közoktatás szereplőit, a fenntartókat és az intézményeket. Az intézményrendszer átalakítása nem volt kellően előkészítve, több helyen nem álltak rendelkezésre az ehhez szükséges tárgyi és személyi feltételek. Az átalakításnak az volt a célja, hogy 14 éves korig a tanulók általános alapműveltséget sajátítsanak el, és arra épülve kezdjék meg középiskolai, majd felsőoktatási tanulmányaikat, illetve az általános iskolai tanulmányaikra épüljön a szakmai képzés is. Ezzel az intézkedéssel párhuzamosan került sor a középiskolák fokozatos négyosztályossá történő átalakítására. Így a gimnáziumok tanterve is lényegesen módosult, illetve elkezdődött a felsőoktatás rendszerének átalakítása is.

Az átalakulás során bizonyos tantárgyakat eltöröltek (honvédelmi ismeretek, szépírási, gyorsírási), néhány tárgy óraszámja csökkent (latin nyelv, testnevelés), más tantárgyak óraszámja viszont emelkedett (magyar nyelv és irodalom, történelem, természettudományos tárgyak, ének- és rajzórák).

Az 1946-1947. tanévben a hazai iskolarendszer még többségében felekezeti iskolákból állt, ahol a fenntartók folyamatosan korszerűsítették intézményeiket. A baloldali erők hatására azonban az egységes, állami oktatási intézményrendszer kiépítése lett a politikai vezetés célja. Kezdetben az állam és az egyházak között békés együttműködés vette kezdetét, majd egyre inkább megindult a politikai erők egyházi iskolák elleni támadása. 1946. június 2-án megalakult a magyar úttörőmozgalom, amely 1948 szeptemberétől az egyetlen 6-14 éves korosztály számára engedélyezett ifjúsági mozgalomként működött. Ezzel egy időben számos ifjúsági szervezett mellett a cserkészszövetséget is megszüntették. 1947 márciusában a kötelező hittanórákat felváltotta a fakultatív hitoktatás, majd 1948. június 16-án, az 1948. évi 33. törvény

³¹ Drahoš Péter: Katolikus iskolák az államosítás után (Educatio, 1992/1 - <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00001/pdf/14.pdf> - letöltés: 2014.07.28)

értelmében **életbe lépett az iskolák államosítása**, ezzel több, mint 40 évre megszűntek – kevés kivétellel – az egyházi fenntartású iskolák (6505 intézmény került állami tulajdonba),³² és a közel 1000 éves egyházzenei oktatás is elnémult erre az időre.

Az államosítást követően 1950-ben ültek először tárgyalóasztalhoz az állam és egyház képviselői. Ekkor néhány iskola megkapta az engedélyt a további működéséhez, ám csak az egyházi iskolákat súlyosan korlátozó intézkedések elfogadása mellett. Az állam csupán néhány egyházi iskolafenntartóval ült tárgyalóasztalhoz, de közülük sem mindegyik volt hajlandó elfogadni az állam feltételeit, így mindössze 10 egyházi iskola működhetett tovább ebben az időszakban.

8 katolikus, 1 református és 1 izraelita gimnázium maradhatott:

- Pannonhalmi Bencés Gimnázium
- Czuczor Gergely Bencés Gimnázium, Győr
- Svetits Intézet, Debrecen – Miasszonyunk Iskolanővérek
- Patrona Hungariae, Budapest – Miasszonyunk Iskolanővérek
- Piarista Gimnázium, Budapest
- Piarista Gimnázium, Kecskemét
- Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium, Esztergom
- Ferences Gimnázium, Szentendre
- Református Gimnázium, Debrecen (1952-ben a budapesti Baár-Madas Gimnáziumot is bezáratták)
- Budapesti Zsidó Gimnázium, később Anna Frank Gimnázium, ma Scheiber Sándor Gimnázium és Általános Iskola

Az egyházzenei oktatás ebben az időszakban lényegében megszűnt Magyarországon. Ezekben az iskolákban, nyomokban megmaradhatott valami a több évszázados hagyományból, de a napi gyakorlat elsorvasztásával az oktatás lényegi része veszett el.

Ezen iskolákon kívül a templomokban folyó, sokáig titokban működő hitoktatás vette át az egyházi ének tanításának szerepét, amely természetesen egészen más színvonalon és rendszerességgel volt képes áthidalni ezt a történelmi időszakot.

A zenei nevelés terén azonban az '50-es évektől kezdve, **Kodály Zoltán** koncepciójának köszönhetően megindult a fejlődés. Kodály módszerének lényege a

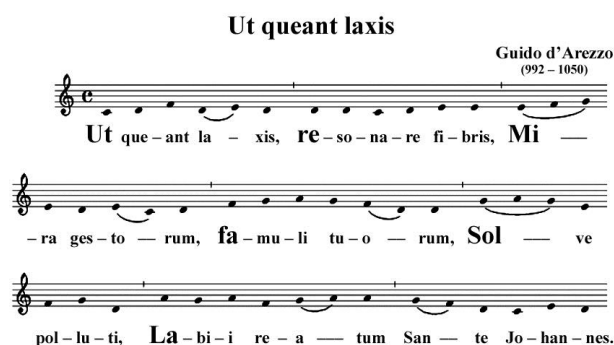
³² Jövünk az ifjúság, avagy az egyházi iskolák létjogosultságáról (<http://barankovics.hu/cikk/jovonk-az-ifjusag-avagy-az-egyhazi-iskolak-letjogosultsagarol> - letöltés: 2015.01.24)

mindennapi énekóra keretében a zenei írás-olvasás készség szintű elsajátítása volt, ami megteremtette annak lehetőségét, hogy szinte bárki, bármilyen zenemű befogadására, vagy akár előadására képes legyen. Kodály ezzel tulajdonképpen a középkori zenei nevelést ültette át egy másik korba. Meggyőződésem, hogy a középkori gregorián helyett, mint zenei anyanyelvet helyezte ennek a módszernek a középpontjába a magyar népdalokat. Kutatások bizonyítják, hogy a gregorián és a népzene ősi rétegei, hagyománya egy ősi eredetre vezethetők vissza. Kodály korának azonban szakrális dallamanyag helyett mást kellett választania, ezért kerülhetett ennyire középpontba az akkorra már nagy lendülettel összegyűjtött és rendszerezett magyar népdal.

A kodályi szolmizáció, mint kottaolvasási módszer, szintén a középkorban gyökerezik. **Arezzói Guido** nevéhez fűződik, aki egy kézen mutatta előre tanítványainak az eléneklendő hangokat, így tanítva meg a dallamokat, és segítve azok memorizálását.³³ A szolmizációs hangok elnevezése a

Keresztelő Szent János ünnepére írt himnusz sorainak kezdő szótagjai (ut – re – mi – fa – sol – la), amelyekhez tartozó zenei hangok is emelkedő skálát adnak ki.

A Kodály-módszer, az iskolarendszerben az ének-zene tagozatos iskolák, és a zeneiskolák elterjedése tették lehetővé, hogy a rendszerváltásig tartó 40-50 év leforgása alatt a magyarországi zenei nevelés világhírűvé válhasson.

10. ábra: Arezzói Guido: *Ut queant laxis* (himnusz Keresztelő Szent János ünnepére)

³³ lásd: 6. ábra – részlet a Szalkai kódexből

3. AZ EGYHÁZZENEI OKTATÁS FOLYAMATAI A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

A rendszerváltás után 1991-ben jogszabály tette lehetővé, hogy a korábban államosított, állami vagy önkormányzati tulajdonba került ingatlanokat visszakapják az egyházak, amennyiben azokban hitéleti, oktatási, egészségügyi vagy szociális tevékenységeket folytatnak. Az egyházi igények teljesítése, és a leromlott ingatlanok megfelelő állapotra való felújítása több éves folyamatot jelentett, és hatalmas áldozatot, de ez tette lehetővé, hogy a '90-es évektől újjászerveződjenek az egyházi fenntartású iskolák.

Ezzel egy időben az oktatásügyi jogszabályok is kedvezően alakultak, **megszűnt az iskolaalapítás állami monopóliuma**, valamint rendezték az egyházi iskolák egyenlő finanszírozását az önkormányzati intézményekhez képest. Ennek a folyamatnak köszönhetően 2008-ra az egyházi iskolákban tanuló diákok száma elérte az országban tanulók 7 %-át. Ennek súlypontjában a középiskolák álltak. Az ország gimnáziumainak 17 %-a, a pedagógusok 14 %-a, a diákok 12 %-a egyházi fenntartású intézményhez kötődött.³⁴

Az azóta eltelt időszakban, a gazdasági válság és az időközben megszületett új köznevelési jogszabályrendszer következtében, a korábban önkormányzati fenntartású intézmények közül továbbiak kerültek át egyházi fenntartásba, ami a fenti arány jelentős emelkedését eredményezte az elmúlt néhány évben.

Az egyházi fenntartású iskolákban a művészetek oktatása mindig is fontos feladat. Az ének az ének-zene órák mellett helyet kap a hittanórákon, külön szakköri formában énekkarok, szkolák és népdalkörök működnek. Az iskola életében ünnepélyeken, közös iskolai istentiszteleteken működnek közre ezek a művészeti csoportok. Az egyházi iskolák tanárainak szakmai munkáját a kezdetektől segítették az egyházi pedagógiai intézetek által átdolgozott, javasolt helyi tantervek, amelyekben az egyházzene alapjait is megtalálhatjuk. Ezekhez időről-időre pedagógus továbbképzések is társultak, de a rendszerváltás előtt végzett tanárok számára nehezen ment az egyházzenei ismeretek átadása a tanórákon, illetve nem beszélhettünk egységes ismeretanyagról és módszertanról ezen a területen.

³⁴ Jövünk az ifjúság, avagy az egyházi iskolák létjogosultságáról (<http://barankovics.hu/cikk/jovonk-az-ifjusag-avagy-az-egyhazi-iskolak-letjogosultsagarol> - letöltés: 2015.01.24)

Több szervezet is foglalkozott ezzel a problémakörrel. 1992-ben megalakult a **Magyar Egyházzenei Társaság**,³⁵ melyben a felekezeti szekciók mellett megjelent a pedagógiai szekció is, amely célul tűzte ki az oktatási rendszerben megtalálni azokat a lehetőségeket, amelyek elősegítik az egyházzene oktatását Magyarországon. Az egyházi pedagógiai intézetek mellett talán ez az egyetlen intézményesült szervezet, mely jelenleg is sokat tesz ezért az ügyért.

Számos műhely kezdett kialakulni, részben már a rendszerváltást megelőzően, amelyekben felismerték ezeket a hiányokat, és megpróbálták különböző módon életben tartani az elmúlt évszázadok tradícióit és lehetőség szerint a gyakorlatba is átültetni ezeket az alternatívákat. Ezek a műhelyek részben intézményesülni tudtak az egyházi oktatási intézményeken belül, részben tovább éltek önálló műhelyekként, közösségként, művészeti csoportokként.

A rendszerváltás óta eltelt időszak igényei, valamint a különböző szakmai szervezetek és műhelyek munkája tette lehetővé, hogy a 2013-ban megjelent miniszteri rendeletbe először került be az „Énekes iskola” kerettanterve 1-8. évfolyam számára.³⁶

³⁵ Magyar Egyházzenei Társaság (<http://egyhazzene.hu/magyar-egyhazzenei-tarsasag/a-tarsasagrol/> - letöltés: 2015.01.24)

³⁶ A 23/2013. (III. 29.) A kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről szóló 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet módosításáról (6. melléklet)

4. HAZAI KÖRKÉP – MŰHELYEK ÉS EREDMÉNYEK („JÓ GYAKORLATOK”)

4.1 A SCHOLA HUNGARICA, MINT MŰHELY³⁷

11. ábra: Rajeczky Benjámín

A Schola Hungarica énekkar 1969-ben alakult. **Rajeczky Benjámín** támogatásával **Dobszay László** és **Szendrei Janka** irányították az együttes munkáját. Az együttes létrejöttének és működésének célja a sokszínű középkori dallamanyag tudományos és művész igényességgel történő koncertszerű bemutatása és hanglemezek készítése, ahol a világon először kerülhetett hallgatható formában hozzáférhetővé e repertoár. A középkori liturgikus énekanyag bemutatása ugyan a szertartások liturgikus környezetét nélkülözve, mégis minden esetben gondosan összeállított tematika szerint mutatta be a műveket. Műfaji, földrajzi és zenetörténeti határok nélkül tárta fel e hatalmas kincset.

Mivel a középkorban is létezett az a gyakorlat, mely szerint nem csak és kizárólag a férfi szerzetesek énekelték a dallamokat, hanem énekesfiúk is részt vettek a szolgálatban, illetve női szerzetesközösségekben is elhangzottak ezek a gregorián dallamok, ezért a Schola Hungarica énekkar működése során is egyformán volt jelen a férfikari, nőikari és gyermekkari munka, és ezek ötvözete.

A kórus vezetői e tevékenységük mellett a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetében is dolgoztak, ahol részben a középkori kódexek zenei, liturgikus anyagát tanulmányozták és dolgozták fel, valamint a népzene gyűjtemények anyagával is foglalkoztak. Mivel mindkettő közös gyökerű, ősi zenei anyanyelvünk, ezért különösen egyéni, hiteles előadások születtek kezeik alatt. Ezt több évtizednyi hazai és nemzetközi elismerés is bizonyítja.

12. ábra: Dobszay László

³⁷ <http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/schola-hungarica/> - letöltés: 2014.08.03

Dobszay László és Szendrei Janka irányítása alatt a 2011-ig működő énekkar tagjainak többsége a mai komolyzenei élet meghatározó alakja. Többen közülük gyermekkoruk óta ebben a zenei környezetben nőttek fel, és örökölték tovább tudásukat, tapasztalatukat különböző területeken, többen a hazai közoktatásban. Mindkét mesternek elévülhetetlen érdeme, hogy ma egyáltalán beszélhetünk magyarországi egyházzenei oktatásról.

13. ábra: Szendrei Janka

4.2 AZ EGYHÁZZENE TANSZÉK ÚJRAINDÍTÁSA, ÉS ENNEK HATÁSAI³⁸

A Zeneakadémián a kezdetektől fogva, az alapító **Liszt Ferenc** szándéka szerint jelen voltak az egyházzenei ismeretek a képzésben. 1891-től már tanítottak liturgikát és gregoriánt. 1926-tól önálló tanszékként működött, melynek olyan nagyhírű tanárai voltak, mint **Bárdos Lajos** vagy **Gárdonyi Zoltán**, és még sokan mások.

A második világháború utáni politikai változások következtében 1949. tanévben megszűnt az egyházzene tanszék. A művészképzés háttérbe szorult, nagyobb teret kapott a tömegképzés és tanárképzés. Ennek részeként jött létre 1949-ben a középiskola énektanár- és karvezetőképző tanszak. Ez az új tanszak természetesen más irányban vitte tovább az ismeretek átadását, így több mint 40 évig a legmagasabb szintű zenei tanárképzésben nem kaptak helyet az egyházzenei ismeretek.

A tanszak újjáalapító vezetőjének, Dobszay Lászlónak 1988-as javaslata alapján, az **1990-1991. tanévben indult újra**, 10 szemeszteres, másoddiplomás képzésként az egyházzene tanszak. Az ő hatalmas tudásának, energiájának és szervezőkészségének köszönhetően folyamatosan fejlődhetett a képzés, és annak minden feltétele. Önálló tanszaki könyvtárat hozott létre, a képzéshez szükséges hangszereket készíttetett, megszervezte a felekezetek szerinti liturgikus gyakorlatok helyszínét, és bővítette a tanszak oktatóinak körét, ahol az induló képzés első évfolyamának szinte valamennyi hallgatója – a megfelelő fokozat megszerzése után – tanára lett. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen **elsőként szervezte meg 1997-től a doktoriskolát**, valamint nagy hatású tanulmányutakat szervezett külföldre, az ottani töretlen egyházzenei hagyományok és gyakorlatok megismerése céljából, amit a magyarországi egyházzenei oktatás számára kollégái, tanítványai a mai napig hasznosítani tudnak, és aminek

³⁸ <http://egyhazzene.hu/egyhazzene-tanszek/a-tanszekrol/> - letöltés: 2014. november 1.

eredményeként elindulhatott a hazai intézményrendszerben is az egyházzenei oktatás újjászerveződése.

Részben a tanulmányutak inspirációja nyomán vetődött fel egy mintaértékű liturgikus zenei szolgálatot bemutató lehetőség igénye, amely Dobszay László ötlete és szervezése nyomán a '90-es évek közepén öltött testet. Angliai mintára hozott létre kezdetben két együttest, egy katolikus és egy protestáns felekezetű templomban, ahol néhány fizetett felnőtt énekes, valamint énekesfiúk láttak el heti rendszerességgel énekes szolgálatot. Kezdetben a Fővárosi Önkormányzat támogatásából, pályázatokkal kiegészítve működhettek az együttesek, amelyeket **Fővárosi Kántorátus**³⁹ néven jegyezték. Később – szintén angliai mintára – alapítványi formába szerveződött a kezdeményezés, és a tőke kamataiból igyekezett az énekesek honoráriumát fedezni. Az alapítók-támogatók nevei között Dobszay Lászlót és Kurtág Györgyöt is megtaláljuk.

Személyesen én magam is részese lehettem a Fővárosi Kántorátus születésének, hiszen a kezdetektől, több mint egy évtizeden keresztül magam is énekes voltam a Szent István Bazilikában működő, katolikus énekegyüttesnek, ahol korábbi növendékeim közül néhányan, mint énekesfiúk is közreműködtek. A kezdeményezés egyik sikerét mutatja, hogy az ott induló gyermekek közül, azóta többen zenei pályára mentek, sőt közülük van olyan, aki a Zeneakadémia elvégzése után már egy újabb kántorátus vezetője is egyben.

Az első fiúk, akik gyermekként énekeltek az együttesben, a felnőtt énekesek különböző iskolákból verbuvált növendékei voltak. Egy idő után azonban felmerült a gyermekek utánpótlásának igénye, amely ahhoz vezetett, hogy legyen olyan iskola, ahol kezdetben kísérleti jelleggel elindulhasson egy „katedrális énekesiskola” mintájára szerveződő oktatási módszer.

4.3 MŰHELYEK A KÖZOKTATÁSBAN

A Schola Hungarica együttesben a hazai zenei élet nagyjai „nevelkedtek”. Őket kezdettől fogva átitatta mindaz a lelkesedés, ami az együttes vezetőiből áradt. Közülük többen gyakorló muzsikusként: zeneszerzők, zenetudósok, karmesterek, egyházzeneészek, orgonisták, ének-zenetanárok és karvezetők is lettek. Dobszay László és Szendrei Janka támogatásával ők indították el azokat a kezdeményezéseket, amelyek – mint látni fogjuk

³⁹ Dobszay László: A Fővárosi Kántorátus (Muzsika, 1997. január)

– akár több évtizedes kitartó munkának köszönhetően, mára hivatalosan elismert, jogszabályok által garantált oktatási formává nőtte ki magát. Ehhez természetesen az elődök kitartásán, segítségével túl szükség volt a kezdeményezések sikereihez is, a munka eredményességéhez, művészi teljesítményeihez, a befogadó intézmények jóindulatához, a gyermekek és szülők együttműködéséhez.

4.3.1 Alapfokú oktatás

4.3.1.1 Budapesti Énekes Iskola

A legkorábban alapított énekesiskola, a Budapesti Énekes Iskola.⁴⁰ Az első ilyen műhelyként indult 1984-ben, Dobszay László javaslatára, az óbudai Leövey Klára Zenei Általános Iskolában. Négy év kísérleti időszak után körvonalazódtak az oktatás legfontosabb pillérei, amin a mai napig nyugszik a **Schola Cantorum Budapestiensis** működése. A **dr. Bubnó Tamás** és **dr. Mezei János** művészeti vezetésével működő képzés 1996-tól a Deák Diák Általános Iskolával és a Józsefvárosi Zeneiskolával működik együtt, ahol a növendékek közismereti és alapfokú művészeti (hangszeres és szolfézs) oktatása folyik. Számos hanglemez és fesztivál-fellépés mutatja eredményességüket. Egykori diákjaik közül többen választották a zenészi hivatást, tanáraik között is vannak egykori növendékeik. Szakmai koncepciójukra épül a 2013. évi miniszteri rendeletben közzétett énekes iskolák kerettanterve 1-8. évfolyam számára.

4.3.1.2 Szent István Énekes Iskola

A **Schola Cantorum Sancti Stephani**⁴¹ 1998-ban indult a Szent István Bazilika melletti önkormányzati fenntartású általános iskolában. Az énekes iskola igénye a Fővárosi Kántorátus gyermek énekeseinek utánpótlás nevelése miatt vált aktuálissá, és volt kézenfekvő a befogadó intézmény kiválasztása. Az iskolában a Budapesti Énekes Iskola szakmai koncepciója szerint kezdődött meg a képzés, amely 2008 óta önálló tagozatként működik az általános iskolán belül. Idő közben az iskola másik épületbe

⁴⁰ Schola Cantorum Budapestiensis (<http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/enekes-iskolak/schola-cantorum-budapestiensis/> - letöltés: 2015.01.25)

⁴¹ Schola Cantorum Sancti Stephani (<http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/enekes-iskolak/szent-istvan-enekes-iskola/> - letöltés: 2015.01.25)

költözött, így a gyerekek is más belvárosi templomban is, bővülő helyszíneken látnak el énekesi szolgálatot.

4.3.1.3 Budai Ferences Énekes Iskola

A két előd nyomdokain járva 2009-ben alapították meg a budai Szent Angéla Ferences Általános Iskolában az **első egyházi fenntartású** énekes iskolát, a Budai Ferences Énekes Iskolát.⁴² Náluk is a zeneiskolákkal együttműködésben valósul meg a növendékek zenei nevelése. A gregorián és más egyházzenei repertoár megismerése és gyakorlati alkalmazás mellett a népi hagyományok megismerésére is nagy hangsúlyt fektetnek.

4.3.1.4 Premontrei Keresztelő Szent János Énekes Iskola, Zsámbék

Az első nem fővárosi alapfokú intézmény, ahol megvalósul az énekes iskolás kerettanterv szerinti oktatás-nevelés, a 2013-ban alapított zsámbéki Premontrei Keresztelő Szent János Énekes Iskola.⁴³ Ugyanebben az évben indítottak zeneiskolai képzést is az intézményben, ahol a kezdetektől együttműködnek az énekes iskolás gyermekek zenei nevelésében. A gödöllői Premontrei Perjelség fenntartásában már korábbi időktől kezdve működik egy másik egyházzenei oktatást is folytató intézmény, ahol középszinten foglalkozhatnak a diákok az egyházzenevel.

4.3.2 Középfokú oktatás

A hazai középszintű egyházzenei oktatás, mint művészeti képzés, elsősorban szakközépiskolai keretekben, illetve iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli OKJ-s képzésekben jelenhet meg. Mivel Budapesten több sikeres, nagy múltú zeneművészeti szakközépiskola is működik, amelyek eddig nem indítottak ilyen irányú képzéseket, látni fogjuk, hogy elsősorban vidékre koncentrálódik az ilyen irányú középszintű továbbtanulás lehetősége, bár ezen írás megírásának idején már folyamatban van egy budapesti képzés indításának lehetőségét megteremtő eljárás.

⁴² Budai Ferences Énekes Iskola (<http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/enekes-iskolak/budai-ferences-enekes-iskola/> - letöltés: 2015.01.25)

⁴³ Premontrei Keresztelő Szent János Énekes Iskola, Zsámbék (<http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/enekes-iskolak/premontrei-keresztelo-szent-janos-enekes-iskola/> - letöltés: 2015.01.25)

4.3.2.1 Premontrei Szent Norbert Gimnázium, Egyházzenei Szakközépiskola és Diákotthon, Gödöllő

2005-ben indult meg az **egyházzenei szakképzés** a gödöllői Premontrei Perjelség fenntartásában működő Premontrei Szent Norbert Gimnázium, Egyházzenei Szakközépiskola és Diákotthon⁴⁴ falain belül – talán mondhatni – **az országban először**. Az ide járó tanulók bekapcsolódnak a premontrei szerzetesek napi zsolozsmájába és szentmiséjébe, tehát a szerzetesi közösség által végzett liturgia adja a szakmai gyakorlat terepét. Az itt végzett növendékek közül többen sikeres felvételt nyertek a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem különböző tanszékeire, többek között az egyházzenei tanszékre is (néhány éve már nem csak másoddiplomás képzésként, hanem alapképzésként és mesterképzésként vehető fel az egyházzene a Zeneakadémián), ahol már néhányan végeztek is. 2009-ben **megalapították a Gödöllői Kántorátust**, ahol az intézmény tanárai és diákjai mintául szolgáló egyházzenei szolgálatot látnak el. Az intézmény szakmai képzésében részt vevő tanároknak elvülhetetlen érdeme van abban, hogy az egyházzenei szakközépiskolai kerettanterv elkészülhetett, és ehhez rendelkezésre állnak olyan tartalmi elemek, amelyek más intézményekben is elérhetővé teszik az elvégzendő tananyagot jegyzetek, tankönyvek formájában.

4.3.2.2 Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola

Nem kifejezetten tartozik a Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola⁴⁵ az egyházzenei oktatással foglalkozó intézmények sorába, bár kétség kívül az intézmény képzési kínálatában megjelenik ez a képzési tartalom is.

A Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola mindennapi gyakorlatába nem szakosodott az egyházzenei oktatásra. Mint kórusiskola, elsősorban általános koncertrepertoárral foglalkozik, nem kisebb szkolák, templomi énekegyüttesek jelentik azokat a csoportokat, amelyek az intézmény munkája során szerepet kapnak, hanem különböző tematika és korosztály szerint felépített kórusaik hozzák el a hazai és nemzetközi

⁴⁴ Premontrei Szent Norbert Gimnázium, Egyházzenei Szakközépiskola és Diákotthon, Gödöllő (<http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/enekes-iskolak/premontrei-szent-norbert-gimnazium-egyhazzenei-szakkozepiskola-es-diakotthon-godollo/> - letöltés: 2015.01.25)

⁴⁵ Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola (<http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/szakkepzesek/kodaly-zoltan-magyar-korusiskola/> - letöltés: 2015.01.25)

kórusversenyekről az iskola hírnevét megalapozó elismeréseket. Mégis jelenleg a fővárosban egyedüli intézményként kínálnak OKJ-s egyházzenei középszintű képzést, valamint az intézmény volt növendékei és tanárai – szintén nem napi- vagy heti rendszerességgel, de – időről-időre szerepet vállalnak énekegyütteseikkel a budapesti egyházzenei élet palettáján, egyházzenei hangversenyeikkel, zenés áhítataikkal, elsősorban a főváros templomaiban.

4.3.2.3 Egyházi kántorképzők

A kántorképzők elsősorban egyházmegyei szerveződésben jöttek létre. Budapesten a Harmath Artúr Központi Kántorképző működik évtizedek óta a katolikus egyházon belül. 2002-ben a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia létrehozta a **Magyar Liturgikus és Egyházzenei Intézetet**⁴⁶ (MALEZI), mely a liturgia és az egyházzenei szakmai fóruma és műhelye kíván lenni az alapítók szándéka szerint. Számos feladata mellett képzések és továbbképzések szervezését tűzte ki céljául. Ezek a képzések és továbbképzések elsősorban tanfolyam jelleggel, legtöbbjük a nyári időszakban, néhány hetes kurzus formájában valósul meg, amelyek közül lehet olyan, amelyik megcélozza az OKJ-s szakmai vizsgakövetelményeket, de többségük inkább csak az akkreditált felnőttoktatási továbbképzések hivatalos tanúsítványával igazolja a tanfolyam elvégzését. Ez mindenesetre jelez valamit az egyház szervezetén belüli hangsúlyokról, elköteleződésről a hazai egyházzene ügyéhez való hozzáállás terén, amire a későbbiekben még ki fogunk térni. Hasonló kántorképző tanfolyamok működnek a többi egyház fenntartásában is.

4.3.2.4 Új alapítású, induló képzések (Pannonhalma, Győr, Budapest)

A jelenleg működő középszintű egyházzenei képzések területéről a **Bencés Szerzetesrend** fenntartásában működő pannonhalmi intézményt és a győri Czuczor Gergely Bencés Gimnáziumot kell megemlítenünk, ahol egy-két tanévvel ezelőtt indult meg az egyházzenei szakközépiskolai képzés. Érdekes, hogy mindkettő olyan intézmény, amely a XX. század második felében is töretlenül működhetett, így az öregdiákok révén talán az egyik leginkább támogatott fenntartó, mint szerzetesrend, és

⁴⁶ Magyar Liturgikus és Egyházzenei Intézetet (<http://www.liturgia.hu/liturgikus-intezet/> - letöltés: 2015.01.25)

folyamatosan működő két nyugat-magyarországi intézménye. Iskoláik mindig a hazai elit középiskolák közé tartoztak – és tartoznak ma is – így különösen érdekes jelenség a képzési kínálatukban megjelenő egyházzenei oktatás, amely egyértelműen csakis az ilyen irányú fejlődés melletti elköteleződésüket jelentheti.

A jövő tanévtől kezdve tervez zeneművészeti szakközépiskolai képzéseket indítani egy budapesti iskola, amely képzési kínálatát tekintve szintén tartalmazza az egyházzenei oktatást középszinten. A **Congregatio Jesu (korábban Angolkisasszonyok) szerzetesrend** fenntartásában működő Budapesti Ward Mária Iskola, amelyben jelenleg általános iskola és gimnáziumi oktatás folyik, egyházzenei, klasszikus zenei (régizenei specializációval), valamint népzenei szakmairányokban indít párhuzamos zeneművészeti szakközépiskolai, és érettségire épülő OKJ-s képzést a fővárosban. A jelen sorok írójának szakmai irányításával előkészített képzés lesz az első budapesti egyházi fenntartású egyházzenei képzés középszinten, az egyetlen párhuzamos szakközépiskolai képzés a fővárosban, illetve országosan az első női szerzetesrend által fenntartott intézmény, ahol ilyen típusú oktatás indul.

5. ...MINDEKÖZBEN A VILÁG MÁS PONTJAIN – NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Érdekes megfigyelnünk azokat a nagyhírű külföldi műhelyeket, amelyek az évszázados hagyományokat továbbfejlesztve, a mai kor igényeinek megfelelően, mégis a tradicionális értékeik megtartása mellett folytatják oktató-nevelő munkájukat, melyben az egyházzenei képzés továbbra is a központban maradt.

Az európai történelem meghatározó időszakában koncentrálódott nagy világi és egyházi hatalom a kontinensen található, talán legnagyobb összefüggő nyelvterületre, a német anyanyelvű régiókat is magában foglaló Német-római Birodalomra. Ebben a korban a hatalom két helyen koncentrálódott: az egyházi hatalom a mindenkor pápa kezében volt, míg a legnagyobb világi hatalommal a császár rendelkezett, akit viszont csak a pápa koronázhatott császárrá. A birodalom felemelkedésének kiemelkedő időszakaiban láthatjuk, hogy az oktatásnak – ezen belül az egyházzenei képzésnek – milyen kiemelt szerep jutott.

Nagy Károly birodalmi törekvéseinek során ismerte fel, hogy csak úgy tud egy központosított hatalmat kiépíteni Európában, ha a kereszténység, mint vallás összetartja a nemzeteket, és az uralkodót, mint Isten kiválasztottját elfogadják, behódolnak neki és követik parancsait, hűséges alattvalóként. Ezért elsődleges feladatként tekintette a VIII. században, hogy az európai népvándorlás befejeztével kialakult törzseket, nemzeteket a keresztény hitre térítse. Ehhez missziós szerzetesekre volt szüksége, akik a hitet terjesztve bejárják a meghódított területeket, és tanításaikkal, személyes példájukkal hirdetik az evangéliumot, és helyben követőkre találhatnak, akik továbbörökítik és terjesztik a kereszténységet. Udvari tudósainak segítségével rájött, hogy ez úgy lehetséges, hogy a keresztény liturgiát kell egységesítenie, hogy az hosszú időkre, változtatás nélkül terjeszthető legyen. Mivel a liturgia ebben az időben teljes mértékben énekelt szertartást jelentett, így szükségessé vált egy megoldás a dallamok rögzítésére is, amit eddig szájhagyomány útján örökítettek tovább.

Ez a folyamat vezetett a zenei lejegyzés, a **kottaírás** kialakulásához és fejlődéséhez. A szerzetesek körében nagyszámú kódexmásoló műhely alakult ki, melyek a könyvnyomtatás megjelenéséig nagy jelentőségre tettek szert, valamint kialakult a korai iskolarendszer is, ahol az írást-olvasást, az éneklést és a latin nyelvet oktatták. Ezek az úgynevezett **schola cantorum**-ok aztán egész Európában elterjedtek, és váltak a nevelő-oktató munka máig nagy hatású elődjéivé.

5.1 CAPPELLA MUSICALE PONTIFICIA „SISTINA”, RÓMA⁴⁷

A pápai kórus a legrégebbi egyházi kórus, amit a római kúriában maguk a pápák alapítottak. Ez lett a mintája minden később alapított egyházi kórusnak. 1480-as évek óta a neve **Cappella Sistina**, amelyet a Sixtus kápolnáról kapott. Az 1483-ban elkészült kápolnában végezte a pápa a szertartásokat. A kórus fő feladata a pápa által celebrált szertartások zenei szolgálatának ellátása.

A római hagyomány szerint a kórus alapjául szolgáló énekes iskolát (schola cantorum) **Nagy Szent Gergely pápa** alapította a VI. században, aki a Szent Péter Bazilika és a Lateráni Bazilika mellett egy-egy házat adományozott az iskola számára. Itt kezdődhetett meg az oktatás, mely minden alapot megadott a kórus működéséhez.

14. ábra: Pueri Cantores, Sixtus kápolna

A schola cantorum vezetőjét 1397-től a maestro di capella cím illette meg. A kórus tagjainak nem volt korlátozva. Az iskolában fiúkat képeztek a kórus tagjainak, akik közül többen papok, illetve pápák is lettek. A kórus felnőtt énekesei csak papok lehettek. A XIV. században egy rövid időre hanyatlott az iskola és a kórus, amit V. Orbán pápa meg is szüntetett, de néhány év múlva utóda újjászervezte. V. Sixtus pápa a XVI. század végén a kórus tagjainak kezébe adta maestro di cappella választásának és az új énekesek felvételének jogát. Ezt a jogot a XIX. század elején VII. Pius visszavette. 1956-tól Domenico Bartolucci irányításával megalakult a Sixtus kápolna „Pueri Cantores” fiúkórusa, amihez végül az oktatást biztosító magániskola mai formáját a XXIII. János pápa uralkodása alatt alapított Énekes Fiúk Iskolája (Schola Puerorum) jelenti.

Az intézményben 9-14 éves fiúk tanulhatnak. Az iskola a diákok számára speciális napi beosztást jelent:

- 08:00 – A tanítás kezdete
- 10:30 – Szünet
- 10:45 – Kóruspróba (csak a fiúknak)
- 11:35 – A tanórák folytatása
- 14:00 – Ebédidő
- 14:45 – Szünet

⁴⁷ Cappella Musicale Pontificia „SISTINA”, Roma, Vatican
(http://www.cappellamusicaledpontificia.va/pueri_cantores_en.html - letöltés: 2014.08.03)

15:00 – Kóruspróba (a fiúk és felnőtt énekesek együtt) – szerda kivételével

16:30 – A tanítás vége, otthoni feladatok

A tananyag megegyezik az olaszországi oktatási minisztériumi előírásokkal. Angol, német és latin nyelvet tanulnak. Ezeken kívül magasabb szinten kapnak zenei oktatást. Külön egyéni hangképzést, zongoraórákat kapnak, valamint zeneelméleti ismereteket sajátítanak el.

5.2 WIENER SÄNGERKNABEN ÉS TOVÁBBI FIÚ KÓRUSISKOLÁK NÉMET NYELVTERÜLETEN

Talán a német nyelvterület legrégebbi, és legfényesebb zenei múltra visszatekintő együttese – és egyben iskolája – a **Wiener Sängerknaben**. Az intézmény múltja lényegében összefonódik a Habsburg dinasztia történetével. A család a felemelkedésének kezdetétől működtetett udvari zenei együttest, úgynevezett Hauskapelle, amiről már 1296-ból maradt fenn adatunk. A Habsburgok azonban még a császári korona megszerzését követően sem rendelkeztek egy állandó székhellyel, egy birodalmi fővárossal. Ennek oka, hogy a rendi gyűléseket mindig más-más városokban tartották, illetve a sok hadjárat is nehezítette az állandó helyhez való kötődésüket, így az udvar mindig ott volt, ahol az uralkodó is tartózkodott. A birodalom gyarapodásával azonban a 15. század második felére legalább egy adminisztrációs központ kialakítása szükségessé vált, ahova a kancellária hivatalait költöztették. Ez a helyszín a Habsburgok első birtokának, Tirol tartományának székhelye, Innsbruck városa lett.

15. ábra: Hans Burgkmair: Triumph

1498. július 7-én **I. Miksa császár** levélben rendelkezik, hogy egy állandó udvari énekegyüttes (Hofburgkapelle / Hofmusikkapelle) létrehozása céljából egy énekmestert, két felnőtt énekest és hat énekesfiút helyezzenek Bécsbe. Néhány héttel később, július 20-i levelében rendelkezik az együttes tagjainak fizetségéről és ellátásáról. Ebben a dokumentumban név szerint megemlíti az alapító tagokat: „Georg (Slatkonja) zum Singmeister, Bernhard Meder und Oswald zu Bassisten, außerdem sechs *mutanten knaben* und zwar Adam von Lüttich, Bernhard von Bergen, Matthias von Krems, Simon von Krems,

Simon von Bruck an der Leitha, Johann von Gmunden, und Stefan von Ybbs zu *discanten auff brabantisch zu discantieren.*”⁴⁸

Georg von Slatkonja, a szlovén származású egyházi személy hamar átadta a kórus irányítását a császár parancsára **Heinrich Isaac** németalföldi zeneszerzőnek. Slatkonja ugyanis sokkal magasabb beosztást kapott, Bécs első püspöke lett – Bécs csak ekkortól lesz püspöki székhely – majd a kancellárságig vitt a karrierje. Heinrich Isaac 1514-ben átadja az irányítást **Ludwig Senfl**nek, aki énekesfiúként maga is a mester keze alatt nevelkedett, ő volt kottamásolója és helyettese. Isaac távozásának oka a Medici pápa, **X. Leó** firenzei megbízása volt, amit korábbi tanítójának adott hatalomra kerülésekor.

I. Miksa halála után 1519-ben átmenetileg az udvari énekegyüttest feloszlatták, mégis ezt az alapítást tekintik a máig működő Wiener Sängerknaben elődjének.

A 17. század elejéig a császári udvarban elsősorban németalföldi mesterek, hangszeres zenészek, zeneszerzők teljesítettek szolgálatot. Ennek a stíluskorszaknak, az érett reneszánsznak zenei szempontból a németalföldi vokálpolyfónia volt a kedvelt technikája. II. Ferdinánd 1622-ben a mantovai Gonzaga családból választott feleséget. Ekkortól kezdve jelennek meg az itáliai muzsikuskok a bécsi udvarban is, és válik kedveltté az új stílus a barokk, és annak divatos műfajai, az opera és a balett.

Nagy korszaka volt az udvari együttesnek **Mária Terézia** uralkodása alatt. Ekkor még jellemzően az itáliai zenészek irányították az udvar zene életét. Közülük **Antonio Salieri** emelkedik ki, aki 1778-1824 között töltötte be a „Hofkapellmeister” tisztségét. Pár évtizeddel korábban maga **Joseph Haydn** is udvari énekesfiúként végezte tanulmányait, aki később Salieri vezetésének idején, fivérével **Michael Haydn**nel együtt számos misét komponált az együttes számára az udvar felkérésére. **Franz Schubert** maga is ebben az időben tanult az énekesfiúknál. Később 1826-ban rövid időre állást kapott az udvarnál, mint „Vize-Kapellmeister”.

1806-ban **Napóleon** győzelmével megszűnt a több évszázada fennálló Német-római császárság, amelynek rövid időszakait leszámítva a Habsburg dinasztia tagjai voltak irányítói. Bécsben továbbra is az udvar zenei szolgálatát látták el az udvari muzsikuskok és az énekesfiúk, ám a városban erősödött a polgárság, így rövidesen 1842-ben megalakult a **Bécsi Filharmónia**. A minőségi zenével azonban továbbra is az

⁴⁸ http://www.regesta-imperii.de/registen/14-2-0-maximilian/nr/1498-07-20_12_0_14_2_0_2788_6446a.html - letöltés: 2014. december 13.

udvari együttesek nevei fonódtak össze, és az igényes egyházzene is a Hofburg kápolnájában hangzott el vasárnaponként.

A Habsburg Monarchia 1918. évi felbomlását követően 1921-ben az oktatási minisztérium bezáratta az udvari énekesfiúk intézetét. A Hofburg kápolnája és egyházzenei együttese a St. Augustine (Szent Ágoston) plébániatemplomba tették át székhelyüket. A templom előljárója **Josef Schnitt** teológus professzor volt, aki szorgalmazta az énekesfiúk tanításának lehetőségét, és közbenjárására újjáalapították az intézetet, amelyben 1924-ben tartották az első felvételiket, és 1925-től újra megkezdődhetett a tanítás 12 énekesfiúval. A ma is ismert Wiener Sängerknaben elnevezést 1927 óta használják. 1998-ban ünnepelte az intézet alapításának 500. évfordulóját.

16. ábra: Wiener Sängerknaben

A mai oktatást⁴⁹ több tagozaton, alap- és középfokon végzik. Alapfokon az alsó tagozatnak megfelelő képzés a **Volksschule**, felső tagozatos korosztály pedig a **Realgymnasium** tanulója. A Wiener Sängerknaben magániskolaként működik. Már

alsó tagozattól kezdve napi rendszerességgel kóruspróbák vannak, a zenei képzés alapja a kórus hangzásképzés kialakítása. Egész napos tanításban vesznek részt a diákok, délelőtt és délután vannak foglalkozások, tanórák. Hangszeres képzést is kapnak, amit szabadon választhatnak. Összesen heti 10 zenei foglalkozásuk van. A negyedik évfolyamban bekerülnek az Elevenchor együttesébe, amikor már külső fellépéseken is részt vesznek.

A felső tagozatosok számára már bentlakásos a magániskolai képzés. Ez szükséges ahhoz, hogy a tanuláshoz szükséges időt és környezetet biztosítani tudják, hiszen ekkor már csak a koncertező és turnézó kórusok tagjai tanulhatnak az intézetben, akik több hónapot az évben az iskolától távol vannak.

Az érettségig az **Oberstufenrealgymnasium** elnevezésű tagozaton jutnak el. A tanítás a hét öt napján reggel 8.20 órától 17.50 óráig tart. Ebben számos zenei képzés, egyéni foglalkozás is szerepel. A közbeeső szabadidőt pedig tanulással töltik.

Néhány év óta nem csak fiúk, hanem lányok részére is lehetőség van az iskolában tanulni. A 2014-2015 tanévtől pedig a legfelsőbb tagozaton létrehoztak egy külön

⁴⁹ Schulen de Wiener Sängerknaben (www.wsk-schulen.at – letöltés: 2014.08.03)

osztály a mutáló fiúk számára, ahol speciális hangképzésen vesznek részt, és férfihangokként vállalnak énekesi szerepet az ifjúsági kórusokban. Az intézetnek korosztályonként több turnézó, fellépő együttese van, akikkel rendszeresen járják a világ hangversenytermeit, és öregbítik a nagyhírű intézet hírnevét.

Ausztria legrégebbi énekesfiú intézete mégsem a bécsi iskola, hanem a Linz közelében található **St. Florianer Sängerknaben**⁵⁰ intézete. A Szent Flórián (304) vértanú szent ereklyéire alapított Ágostonos-rendi apátságban 1071 óta visszavezethető az énekesfiúk tanítása. A közel 1000 éves intézmény hasonlóan nagyhírű, mint a bécsi együttes. Legismertebb növendékük **Anton Bruckner** orgonista, zeneszerző, aki éppen a bécsi Hofburgkapelle vezetője volt a romantika egy jelentős szakaszában.

17. ábra: St. Florianer Sängerknaben

Az apátság falai között körülbelül 50 éve működik magániskola az énekesfiúk tanítására. 1991 óta a főiskolán külön osztálya van az énekesfiúknak. A kórus tagjai bentlakásos iskolában tanulnak. A számos fellépés és turné mellett a zenei együtteseik ellátják az apátság egyházzenei szolgálatát is.

18. ábra: a lipcsei Thomasschule és Thomaskirche

Német nyelvterületen több nagyhírű énekesiskola is működik. Ezek közül is kiemelkedik a szintén Ágostonos-rendi szerzetesek által alapított lipcsei Szent Tamás iskola, a **Thomasschule**.⁵¹ A középkorban Schola Thomana Lipsiensis nevezett intézmény

1212 óta a világ egyik legrégebbi iskolájaként működik. Kezdetben a szerzetesrend fenntartásában neveltek itt énekesfiúkat. Lipcse 1539-től az evangélikus egyházhoz csatlakozott. Ettől az évtől az intézmény városi iskolaként működik – természetesen a korábbi fejezetekben leírtak szerint, a templommal együttműködve.

Az iskola tanárai között találjuk **Johann Sebastian Bachot**, a barokk kor legnagyobb mesterét, akinek életének utolsó 23 éve összefonódik az iskolával és Lipcse

⁵⁰ St. Florianer Sängerknaben (www.florianer.at – letöltés: 2014.08.03)

⁵¹ Thomasschule, Leipzig (www.thomasschule.de – letöltés: 2014.08.03)

városával. Az ő gyermekei is itt tanultak, akik közül többen szintén zeneszerzők lettek. Ugyancsak itt tanult **Richard Wagner** is a romantika nagy géniusza.

Természetesen nem csak az ilyen nagy múltú intézményekben folyik eredményes zenei, egyházzenei oktatás. Kiváló példa erre az 1956-ban alapított **Tölzer Knabenchor**.⁵² A kórust a München környéki felső-bajorországi Bad Tölzben, **Gerhard Schmidt-Gaden**⁵³ alapította. Már az első években sikeres versenyeknek és koncertkörutaknak köszönhetően hamar ismertté vált a kórus. 1963-tól rendszeresen együttműködtek **Carl Orff**-fal. Jelentős hírnévre tettek szert **Nikolaus Harnoncourt**tal⁵⁴ való együttműködésükkel. 1973-ban Bach felvételeik jelentős díjban részesültek, amit számos további siker követett.

5.3 COLLEGE SZKÓLÁK, KATEDRÁLISKÓRUSOK – ANGLIA

Angliában több évszázados töretlen hagyománya van a katedrálisokban éneklő fiúkórusoknak, a college-okban működő szkoláknak. Ez a XIV. században indult hagyomány lényegében folyamatos a szigetországban. Jelenleg 72 működő együttesről beszélhetünk,⁵⁵ amelyek közül talán **Cambridge, Oxford és London** együttesei külön kiemelkednek. Láttuk, hogy vannak Európában ennél régebbi tradíciók, működő kórusok, mégis egyértelműen az angliai gyakorlat tekinthető követendő példának. Miben rejlik ez a magas színvonal, és hogyan jelenik meg a mindennapi gyakorlatban?

Ha egészen le szeretnénk egyszerűsíteni a választ, akkor azt lehetne mondani, hogy a mennyiség van kihatással a minőségre, de természetesen ennél sokkal összetettebb az angliai gyakorlat.

Az énekesfiúk képzése **hét és tizennégy éves kor között** történik. A legfontosabb készség-képesség kialakítása a cél, a lapról éneklés minél tökéletesebb elsajátítása. Ez gyakorlatilag nélkülözhetetlen annak a hatalmas repertoár megszólaltatásában, amire

⁵² Tölzer Knabenchor (www.toelzerknabenchor.de – letöltés: 2014.08.03)

⁵³ Gerhard Schmidt-Gaden (1937-) – csehországi születésű német karmester, kórusvezető és énektanár. A Tölzer Knabenchor és a Florilegium Musicum kamarazenekar alapítója. 1980-1988 között a salzburgi Mozarteum professzora, 1984-1989 a Milánói Scala karnagya.

⁵⁴ Nikolaus Harnoncourt (1929-) – osztrák karmester. Az '50-es évektől a régizenei mozgalom egyik úttörője. 1953-ban megalapítja a Concentus Musicus Wien együttest. 1971-től felvételt készít Bach összes kantatájából. Számos díjjal tüntették ki.

⁵⁵ Beszélgetés Dobszay Lászlóval a Magyar Egyházzenei Társaság által szervezett oxfordi-londoni tanulmányút után (Solymosi Tari Emőke, Parlando – <http://www.parlando.hu/Solymosi-Dobszay.html> - letöltés: 2015.01.17)

ezek az együttesek vállalkoznak. Ezen kívül az egyéni- és kórus hangképzés kerül előtérbe. Természetesen ezt további zenei ismeretek elsajátítása, hangszeres játék tanulása tovább segíti, de lényegében a hangképzés és a lapról éneklés a két legfontosabb terület, amit kiművelnek a fiúknál.

Dobszay László említi egyik interjújában, hogy alapvetően három „tévedés”⁵⁶ van a kodályi pedagógiában az angliai gyakorlat összehasonlításában:

- A katedráliskórusok énekes gyerekei nem az iskolában tanulnak meg kottát olvasni.
- Nem játékos feladatokkal tanulják meg a kottaolvasást, hanem a gyakorlatban, a sok éneklés és próba közben „belejönnek”. A kottaolvasás és az együtténeklés a gyakorlatban válik tökéletes tudássá.
- Az angol kórlista gyerekek nem gyermektársadalomban, hanem felnőttek között nevelkednek. A nagyobb gyerekek segítik a legkisebbeket, és mindannyian együtt énekelnek a 25 év körüli felnőtt énekesekkel, ami egyfajta példa, húzóerő az ő fejlődésükben, egy olyan „norma”, amit a gyermekek látva, ők maguk is szeretnének elérni. Egy olyan magas színvonal folyamatos szem előtt tartása, ami nem lealacsonyodik a gyermekek szintjére, hanem a gyermekeket emeli fel abba a magasságba, ami a legmagasabb kórus-kultúra szintje.

E három tényezőhöz még kiegészítésképpen meg kell említeni az énekelt repertoárt és a finanszírozás kérdését is. A repertoár vonatkozásában előírás az angliai college-ok és katedrálisok együtteseinek számára, hogy **3 hónapon belül nem ismétlődhetnek** a szertartásokon előadott művek. Vagyis a napi szinten egy vagy több templomi szertartáson nem ismétlődnek az elénekelt darabok, hanem minden alkalommal új és új művet adnak elő. Ehhez kell feltétlen **magabiztos lapról éneklés**, hiszen a művek többségét egyszer próbálják el, és a következő alkalommal már a szertartáson éneklük, vagyis nincs idő a „zenei szöveg” megtanulására, annak rögtön első olvasásra meg kell lennie.

Ugyancsak a repertoárral kapcsolatban ki kell emelni, hogy az angol komponisták hatalmas irodalmat írtak ezekhez a szertartásokhoz, folyamatosan a zenetörténet során, egészen a kortárs zeneszerzőkig, így bőségesen tudnak válogatni a kórusvezetők a

⁵⁶ Beszélgetés Dobszay Lászlóval a Magyar Egyházzenei Társaság által szervezett oxfordi-londoni tanulmányút után (Solymosi Tari Emőke, Parlando – <http://www.parlando.hu/Solymosi-Dobszay.html> - letöltés: 2015.01.17)

zeneművek között, amelyek az adott szertartás adott liturgikus helyéhez illik. Ezt más nemzeteknél nem feltétlenül tudjuk elmondani.

19. ábra: Magdalen College Choir, Oxford

A kórusok alapításától fogva igyekeztek biztosítani a magas színvonalat. Ehhez kiváló felnőtt énekesek is szükségesek, akikről csak úgy várható el a napi énekes szolgálat, a próbákon és az istentiszteleteken való részvétel, ha **megfelelő díjazásban részesednek**. Ezekben a kórusokban, a legtöbb alapító okirat szerint 16 gyermek és 6-8 felnőtt énekes teljesített szolgálatot. A felnőtt énekesek kórusban elfoglalt helyeire

(stallum) alapítványokat hoztak létre a XIV. századtól folyamatosan. Ezek a több száz éves alapítványok tőkéjének kamataiból fizetik a felnőtt énekeseket, ami biztosítja a töretlen magas színvonalat.

6. AZ EGYHÁZZENEI OKTATÁS JELENLEGI HAZAI ÁLLAPOTA (VIZSGÁLAT – ELEMZÉS – ÉRTÉKEELÉS)

6.1 A VIZSGÁLAT CÉLJA

E vizsgálattal fel szerettem volna térképezni a pillanatnyi hazai helyzetképet az egyházzenei oktatás jelenlegi állapotára vonatkozóan. A szakterület fejlesztése érdekében fontos, hogy tapasztalatokat gyűjtsünk a magyarországi viszonyokról, a folyamatban résztvevő szereplők állapotáról, igényeiről. Csak ezek pontos ismerete tükrében lehet a jövőn gondolkodni, szakmai segítséget és megújulási lehetőséget biztosítani az intézményeknek, és jövőképet adni a pedagógusoknak, akik számára minden lehetséges eszközt meg kell ragadni, hogy segítsük munkájukat, szakmai fejlődésüket.

6.2 A VIZSGÁLAT MÓDSZERE

Jelen vizsgálatnál az internetes kérdőíves módszert választottam. A kérdőív összeállításakor többféle típusú kérdéssel igyekeztem felmérni a hazai egyházzenei oktatás állapotát. Zömében a felelet kiválasztására vagy a lehetséges válaszok fontosságának sorrendbe helyezésére került a hangsúly a kérdések összeállításánál.

A kérdőíveket a Köznevelési Információs Rendszer felhasználásával, valamint szakmai szervezetek és csoportok belső levelezési címlistáján küldtem szét országosan, elektronikus formában a kérdőív kitöltésére irányító internetes hivatkozást, valamint közösségi portálokon osztottam meg szakmai témájú csoportok tagjaival. A téma széles körből igényelte a válaszadók merítését, ezért a címzettek között egyaránt szerepeltek egyházak képviselői, intézményfenntartók képviselői, köznevelési intézmények vezetői, pedagógusok és gyakorló egyházzeneészek.

6.3 A VIZSGÁLAT KÖRÜLMÉNYEI

A kérdőíveket több alkalommal küldtem ki, illetve osztottam meg közösségi portálok szakmai csoportjainak oldalán. Az első időszak a nyári tanulmányi szünet idejére esett, amikor – vélhetően a szabadságolásoknak köszönhetően – nagyon kevés kitöltött kérdőív érkezett. Újabb próbálkozás következett az iskolakezdés időszakában,

amikor nagyobb volt a válaszadási arány. Több mint 90 kitöltött kérdőív gyűlt össze. Közülük 90 volt értékelhető, amelyek eredményei feldolgozásra kerültek.

6.4 HIPOTÉZIS

- 1) Véleményem szerint az érintett intézmények részéről meg van az elvárás az egyházzenei oktatással kapcsolatban, de kevés helyen vannak meg hozzá a feltételek.

A kérdőív vonatkozó kérdései: 2., 3., 4., 5., 6., 7., 12., 13., 14., 17., 18., 19., 20., 21.

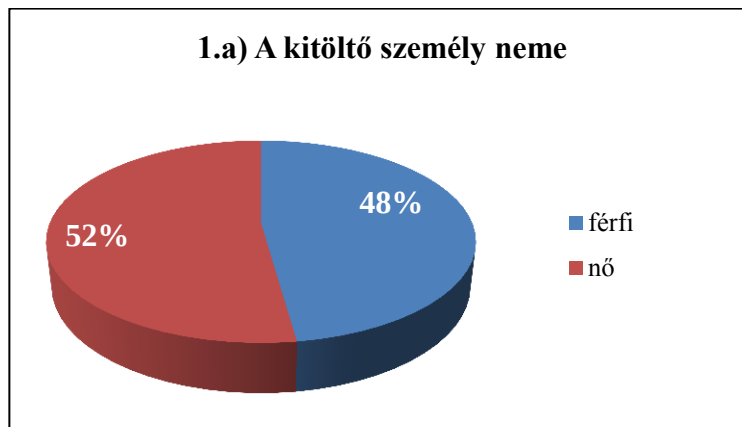
- 2) Véleményem szerint a hazai egyházzenei oktatásban kevés az egyházzenei végzettséggel rendelkező pedagógusok száma, vagy nem az intézménynek megfelelő fokú végzettséggel rendelkezik.

A kérdőív vonatkozó kérdései: 4., 8., 9., 10., 11., 12., 17., 18., 19., 20., 21.

- 3) Véleményem szerint nincs jelenleg olyan széles körben ismert szakmai szervezete az egyházzenei oktatásnak, ahol az egyházak, a tanárképzésben érdekelt intézmények és a gyakorló pedagógusok is képviseltetnék magukat, így nincs egység és jövőkép az egyházzenei oktatás megújítására, csupán elszigetelt részeredmények, rövidtávú elképzelések vannak.

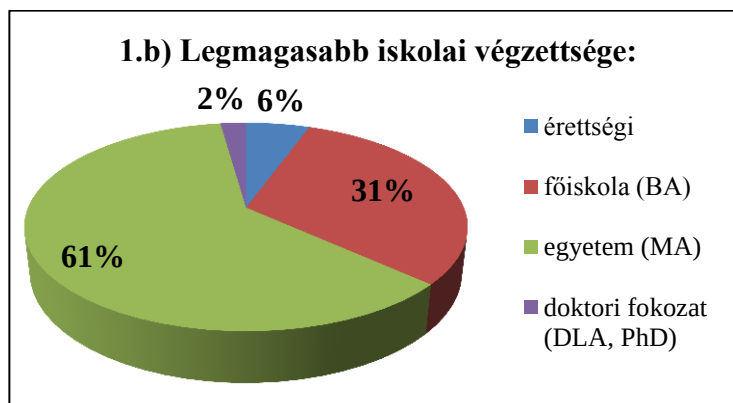
A kérdőív vonatkozó kérdései: 4., 12., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21.

6.5 A VIZSGÁLATBAN RÉSZTVEVŐK BEMUTATÁSA

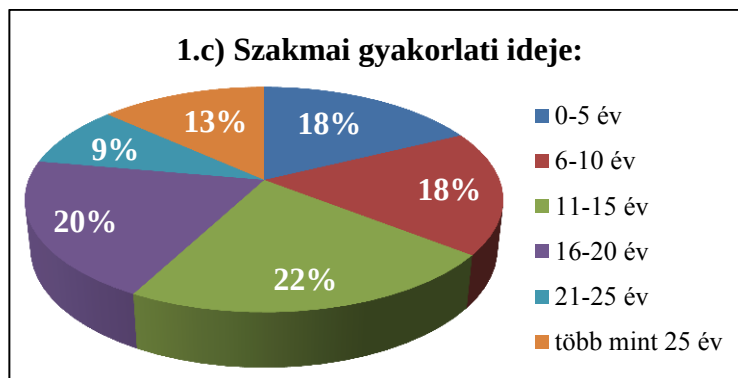
20. ábra: 1.a) diagram

A kérdőívek kitöltésében közel egyenlő arányban vettek részt nők és férfiak. A női válaszadók valamivel többen voltak, így 48-52% arányban oszlott meg a nemek aránya a válaszadók között.

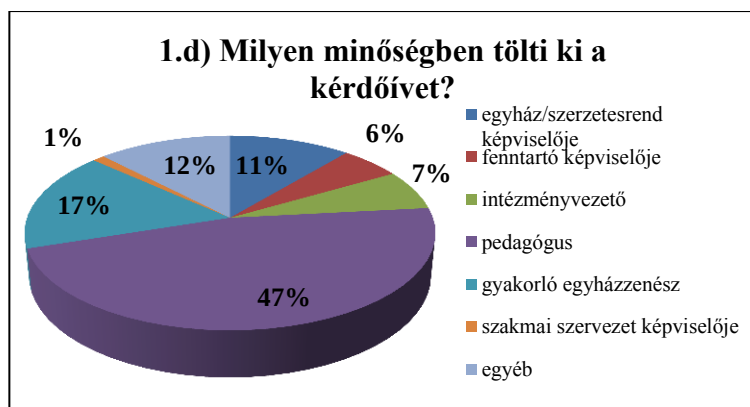
21. ábra: 1.b) diagram

Iskolai végzettség tekintetében a válaszadók egyetemi és főiskolai végzettséggel rendelkeztek. A skála szélső értékének tekinthető doktori fokozattal rendelkezőkre is volt példa, valamint középszintű végzettséggel, érettségivel rendelkező válaszadók is aktívan vettek részt a kérdőívek kitöltésében.

22. ábra: 1.c) diagram

A válaszadók szakmai gyakorlati idejét tekintve viszonylag egyenletesen oszlottak meg az arányok. 9% és 22% szélső értékek között mozogtak. A régebb óra pályán lévőket nehezebben hajlottak a válaszadásra. A 21-25 év szakmai gyakorlattal rendelkezők közül került ki a válaszadók 9%-a, valamint a 25 év feletti szakmai gyakorlattal rendelkezők aránya 13% volt. Legnagyobb számban a 11-15 év szakmai gyakorlattal rendelkezők válaszadási kedve volt a legkiemelkedőbb, 22%-kal a legmagasabb arányban ők vettek részt a kérdőívek kitöltésében. Talán ők látják már jól a szakmai kérdésekben a fejlődés szükségességét, és az ő jövőképük még kellően optimista ahhoz, hogy ők maguk is részesei legyenek a következő időszak változásainak.

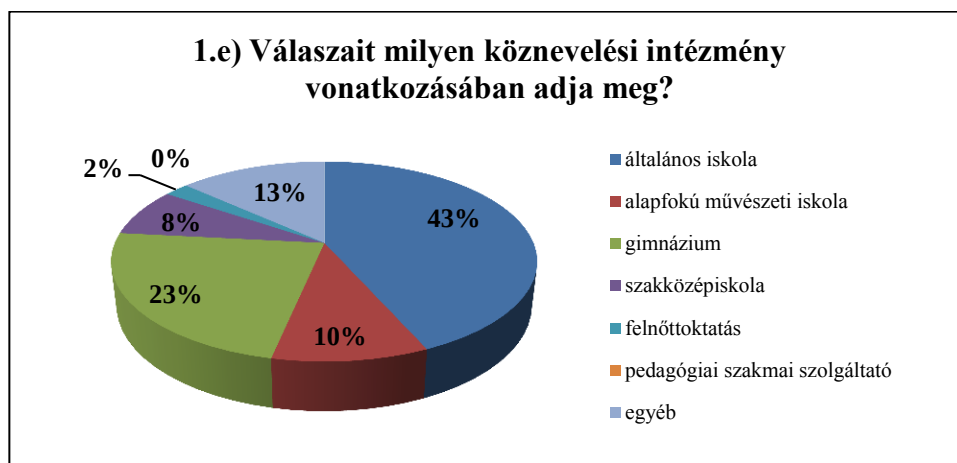
23. ábra: 1.d) diagram

A kitöltők elsőpró többsége pedagógusi minőségben töltötte ki a kérdőívet. 47% pedagógus mellett tulajdonképpen mindenféle kategória képviseltette magát. Akik az egyéb kategóriába sorolták magukat, ők leginkább azért tették mindezt, mert több választható kategóriában is magukra ismertek, ezért nem egyik vagy másik mellett döntöttek, hanem szövegesen kifejtve megadták, hogy mely minőségben érintettek. A 12%-ban egyéb kategóriába sorolt válaszadó többsége pedagógusként is tevékenykedik.

Külön érdekesség, hogy a gyakorló egyházzeneszek 17 %-os arányban képviseltették magukat. Ők nem minden esetben kötődnek köznevelési intézményhez, de szinte mindannyian szakmai munkájuk során részt vesznek oktatási-nevelési intézmények liturgikus alkalmain, illetve a templomi szolgálatban együttműködnek a gyermekekkel, tanulókkal. Szakmai kérdésekben az ő meglátásuk is rendkívül fontos a vizsgálat céljának elérésének érdekében.

Viszonylag magas arányúnak mondható az egyházak, szerzetesrendek képviseletében választ adók aránya (11%), valamint a fenntartók aránya (6%). Számomra nem várt, hogy az intézményvezetők csupán 7%-kal képviseltették magukat,

illetve hogy szakmai szervezet képviselőjében csupán 1% adott választ. Ez önmagában már sokat sejtető.

24. ábra: 1.e) diagram

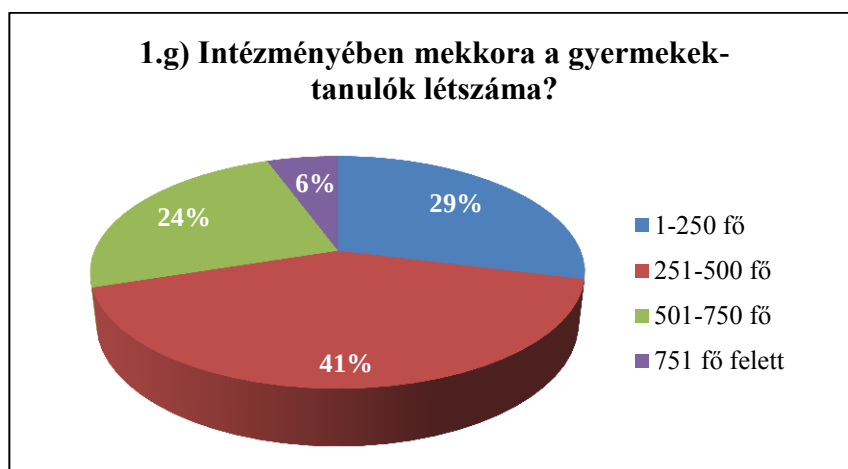
Intézménytípusonként az általános iskolák (43%) és gimnáziumok (23%) aránya magasan kiemelkedett. Egyéb kategóriába sorolt intézmények (13%) többsége is e kettő együttes megjelölésével, vagyis többcélú intézményként vett részt a kérdőívek kitöltésében. Sorrendben az alapfokú művészeti iskolák (10%) és a szakközépiskolák (8%) következtek. Érkezett válasz a felnőttoktatásból (2%) is. Ugyancsak a későbbiekre előre vetítve sokat sejtető, hogy a pedagógiai szakmai szolgáltatásban részt vevő intézmények részéről nem kaptam semmilyen választ.

25. ábra: 1.f) diagram

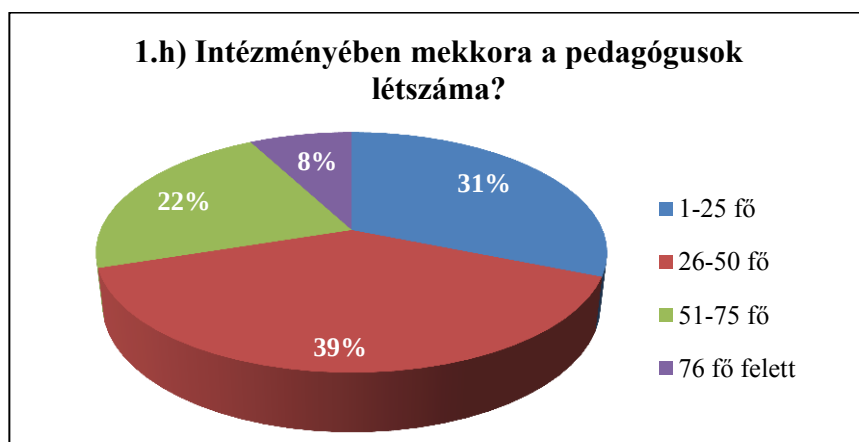
A válaszadók három megye kivételével mindenholnan küldtek visszajelzést az ország területéről. Ebből a szempontból szinte teljesen országos lefedettség mondható el a válaszadási hajlandóságról. Prognosztizálható volt, hogy Budapest (28) és Pest megye

(14) végez az élen. Bács-Kiskun megyéből (9) volt nagy a válaszadók aránya. A többi megyéből 1-5 válasz érkezett átlagosan. Baranya megyéből, Nógrád megyéből és Tolna megyéből nem volt értékelhető visszajelzés.

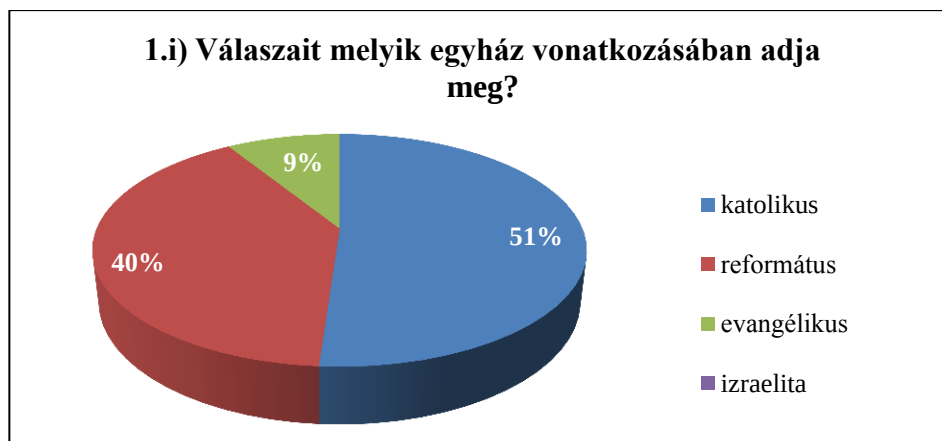
26. ábra: 1.g) diagram

A gyermekek, tanulók létszámát illetően a kisebb (29%) és közepes méretű intézmények (41%) alacsonyabb létszámú válaszadói bizonyultak többségben lévőknek. A közepesnél nagyobb intézmények (24%) és az igazán nagy létszámmal rendelkező intézmények (6%) aránya lényegesen kisebb volt a válaszadók között.

27. ábra: 1.h) diagram

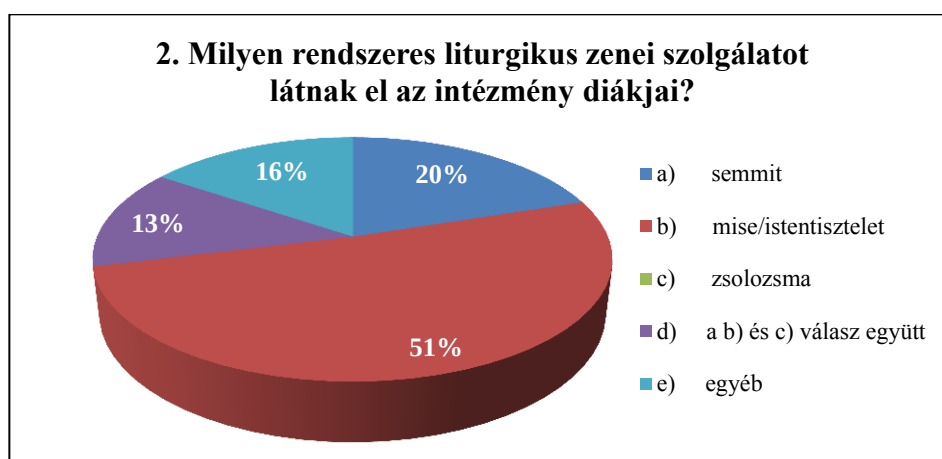
A 7. ábrán látható 1.g) diagrammal egyező arányban, bár más értékekkel rendelkeztek a válaszadók intézményei a pedagógusok létszámát illetően. 39%-ban a 26-50 fős tantestülettel rendelkező, 31%-ban az 1-25 fős tantestülettel rendelkező intézmények képviselői válaszoltak. 22%-kal az 51-75 fő pedagógust foglalkoztató intézmények, míg 8%-ban a 76 fő feletti pedagóguslétszámmal rendelkező intézmények képviselői vettek részt a vizsgálatban.

28. ábra: 1.i) diagram

A kérdőívek kitöltői közül 51%-ban voltak a katolikus egyház vonatkozásában válaszolók. 40%-ban reformátusok, 9%-ban evangélikusok vettek részt a vizsgálatban. Az izraelita egyház részéről nem érkezett visszajelzés.

6.6 A VÁLASZOK ELEMZÉSE, ÉRTÉKELÉSE

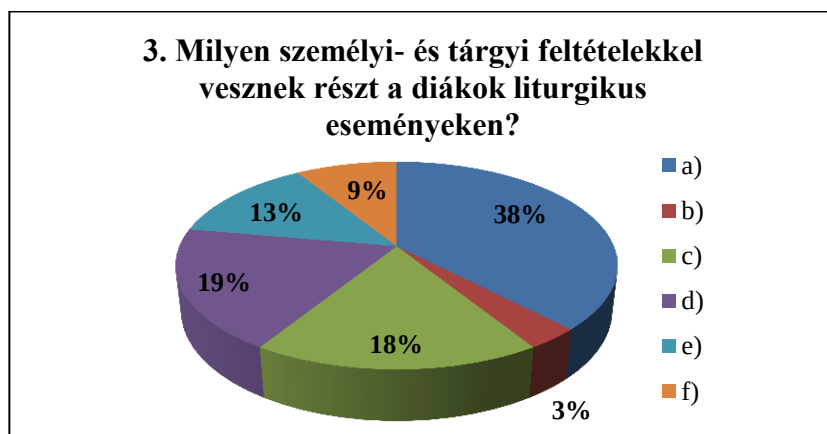

29. ábra: 2. diagram

Az intézmények több mint felében (51%) a diákok misén/istentiszteleten teljesítenek zenei szolgálatot. Olyan intézmény nem volt a válaszadók között, ahol csak a zsoltosma liturgiáját végeznék, olyan viszont akadt szép számmal, ahol a mise/istentisztelet mellett a zsoltosmázás gyakorlata is jelen van (13%) az iskola életében a diákok aktív részvételével. Ez mindenféleképpen örömdetes.

Elgondolkodtató, hogy a zömében vélhetően egyházi fenntartásban működő intézmények körében hogyan lehetséges, hogy 20% adott olyan választ, hogy semmilyen rendszeres liturgikus zenei szolgálatot nem látnak el a diákok.

Az egyéb kategóriában zömében olyan válaszokat kaptam, ahol vagy nem rendszeres a zenei szolgálat – de azért van erre a gyakorlatban példa – vagy pedig nem a felsorolt liturgikus szertartások működnek az intézmény életében, hanem különböző ünnepekhez kapcsolódó, vagy egyéb alkalmakkor szervezett ájtatosságok, áhítatok, egyéb paraliturgikus alkalmak foglalnak helyet viszonylagos rendszerességgel az intézmény életében.

30. ábra: 3. diagram

- a) Van saját templomunk/kápolnánk az iskolán belül, ahol saját papunk/lelkészünk látja el a szolgálatot.**

Az ebben a kategóriában választ adó intézmények képviselői igen szerencsésnek mondhatják magukat a liturgikus szolgálathoz szükséges erőforrások birtokában. A válaszadók 38%-a, több mint egy harmada ilyen típusú nehézségekkel nem találkozik, ami remélhetőleg pozitív kihatással van az egyházzenei oktatásra is.

- b) Van saját templomunk/kápolnánk az iskolán belül, de nincs saját papunk/lelkészünk, aki ellátja a szolgálatot.**

Ez az állapot véleményem szerint a kevés arányú válaszadóból következtetve inkább csak átmeneti. Olyan intézményben, ahol templom vagy kápolna rendelkezésre áll az iskolán belül, reményeim szerint csak rövid ideig lehet szolgálatot ellátó saját pap vagy lelkész nélkül. Így ezt a 3%-ot szinte bizonyosan a jövőben az a) választ adók közé lehet majd számolni.

- c) Van saját papunk/lelkészünk, aki ellátja a szolgálatokat, de ezeket csak a közeli templomban, vendégként tarthatjuk.**

- d) Nincs saját papunk/lelkészünk, aki rendszeresen ellátja a szolgálatokat, de több állandó pap/lelkész együttműködik intézményünkkel, viszont csak a közeli templomban, vendégként tarthatjuk a liturgikus alkalmainkat.**

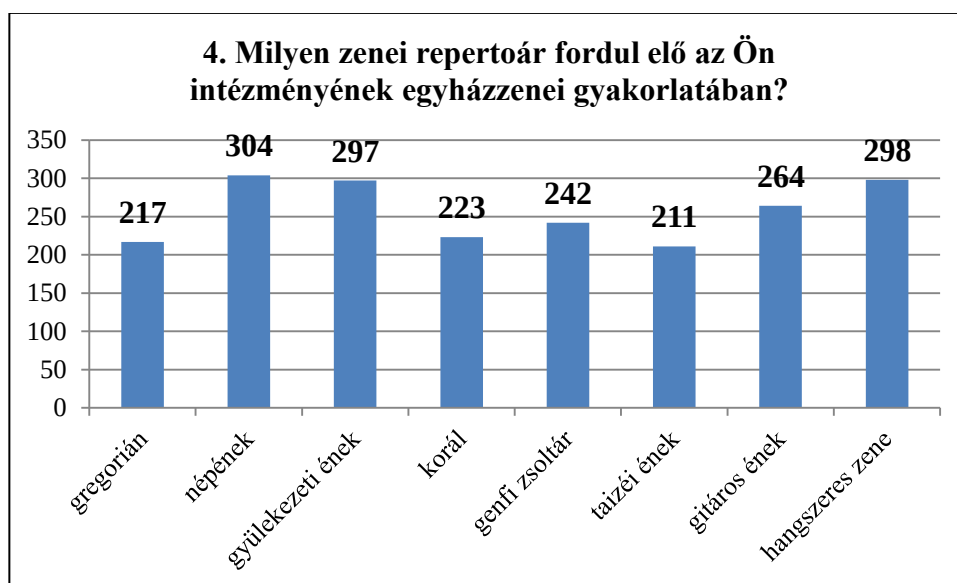
A c) (18%) és d) (19%) választ adók intézményei közel hasonló adottságokkal rendelkeznek. A saját pap vagy lelkész megléte, illetve állandó együttműködés velük inkább csak a tárgyi feltételek hiányára – amennyiben a templom/kápolna meglétét ide sorolhatjuk – utal. E két kategória együttes aránya közelít az a) választ adókéra. A d) válaszból azonban egy általános tendenciára lehetünk figyelmesek (amely veszély bármilyen optimistán is fogalmaztam a b) válaszadók esetében is fennáll), tudniillik a papi és a szerzetesi hivatások kérdéséről, ami az egyházak és a szerzetesrendek aktuális kérdése, sok esetben létkérdése.

e) Intézményünk munkáját nem segíti közvetlenül állandó pap/lelkész és templomunk/kápolnánk sincs. Csak a közeli templomban tudunk részt venni liturgián, a templom híveivel közösen.

Az e) (13%) választ adók intézményei szinte teljesen ki vannak szolgáltatva a helyiek jóindulatának, és igazodnak az ő szokásaikhoz, hagyományaihoz. Ez nem kell feltétlenül negatív előjellel értelmezni, de annak veszélye mindenképpen fennáll, hogy nem tudják a saját szokásaikat, ünnepeiket, hagyományaikat, zenei repertoárjukat teljes mértékben kialakítani és megélni, mert ki vannak téve annak a bizonytalanságnak, hogy esetleg például más papot vagy lelkészt helyeznek oda, aki másképpen áll hozzá a dolgokhoz, mint az elődje, és még számos egyéb árny is lebeg az ilyen erőforrásokkal rendelkező intézmény felett.

f) egyéb

Ebbe a kategóriába azok adtak választ (9%), akik az előzőeket valami miatt nem tartották magukra vonatkoztatva teljes mértékben megalapozottnak.

31. ábra: 4. diagram

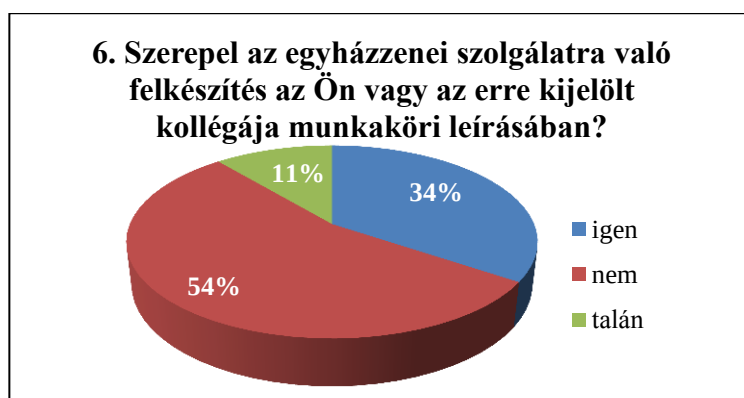
A válaszok alapján megfogalmazódott bennem, hogy érdemes lenne ezt a kérdést felekezetenként is megvizsgálni. Azonban ennek a vizsgálatnak nem ez a szakmai kérdéskör áll a középpontjában, mégis az egyházzeneben és az egyházzene oktatásában résztvevők bizonyos fokú iskolázottságára, szakmai ismereteire adhat választ ennek a kérdésnek az feltevése.

Kétségtől a felekezetek közös zenei repertoárja, népénekes és hangszeres zenei anyag vezeti a válaszadók listáját. A gyülekezeti ének elsősorban a protestáns felekezetek dallamanyaga.

Az alap feltevéshez kapcsolódóan azonban két érték eredményei elgondolkodtatóak: a gitáros énekek viszonylagosan magas arányú elterjedése a gyakorlatban; és a legősibb, és mindegyik keresztény felekezetnek gyökereit magában foglaló gregorián dallamkincs utolsó előtti helyre szorulása rámutat arra, hogy az egyházzenét művelők nem minden esetben – tisztelet a kivételnek – vannak tisztában az általuk a gyakorlatban alkalmazott repertoár értékeivel és zenei minőségével, illetve ezeknek a liturgiában betöltött, gazdag jelentéstartalommal bíró szerepével.

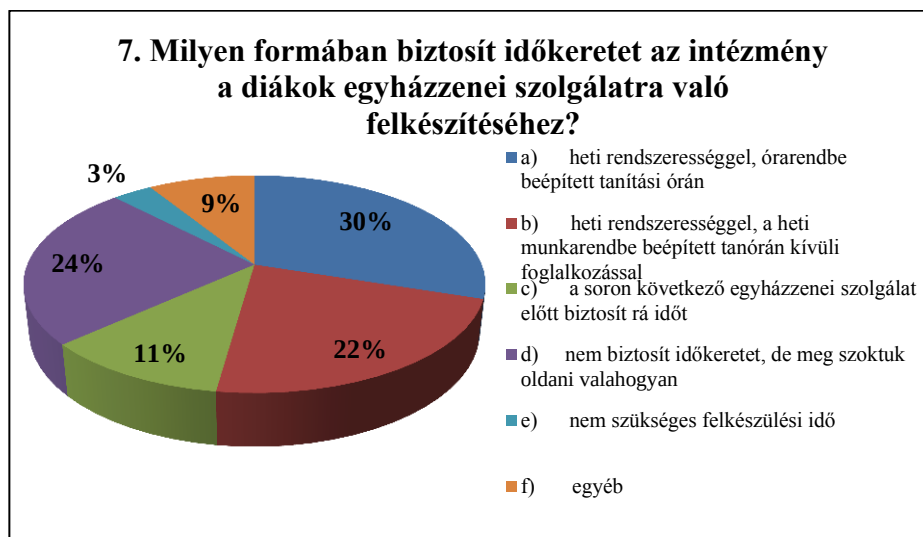
32. ábra: 5. diagram

33. ábra: 6. diagram

Az 5. és 6. diagram egyértelműen rámutat egy szervezeti és jogi anomáliára. Tisztázni kell az intézményeknek (fenntartóknak, intézményvezetőknek), hogy milyen

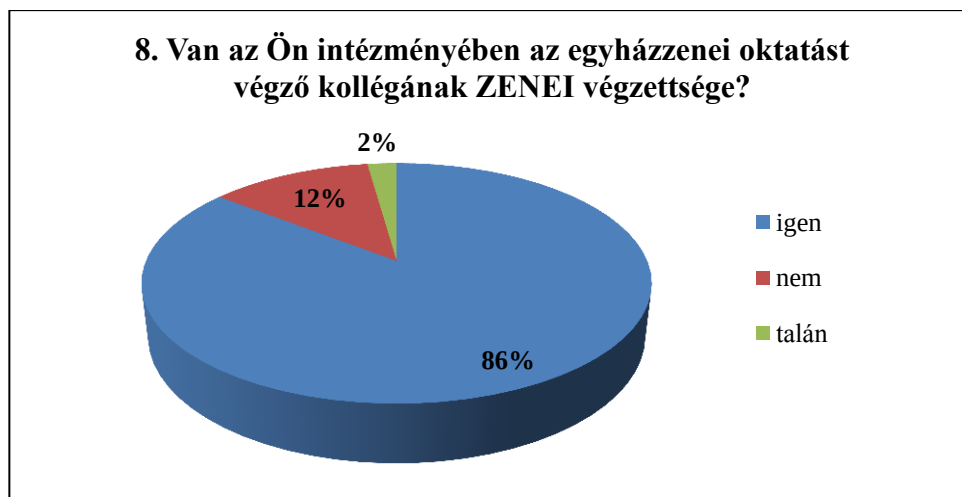
elvárásokat támasztanak az egyházzenei oktatásban résztvevő pedagógusoktól, és ezeket az elvárásokat be kell építeni az intézmény működését szabályozó dokumentumokba. Ez rendkívül fontos a célok elérése érdekében, hiszen a pedagógusok munkája kihat a diákok teljesítményére is, és az esetleges rossz példa sem kívánatos, hogy a tanulók körében általánosan elfogadottként továbbterjedjen. Ez nagyon fontos szempont a pedagógust támogató légkör kialakításában, ami látszólag semmiség, de valójában rendkívül nagy hatással bír.

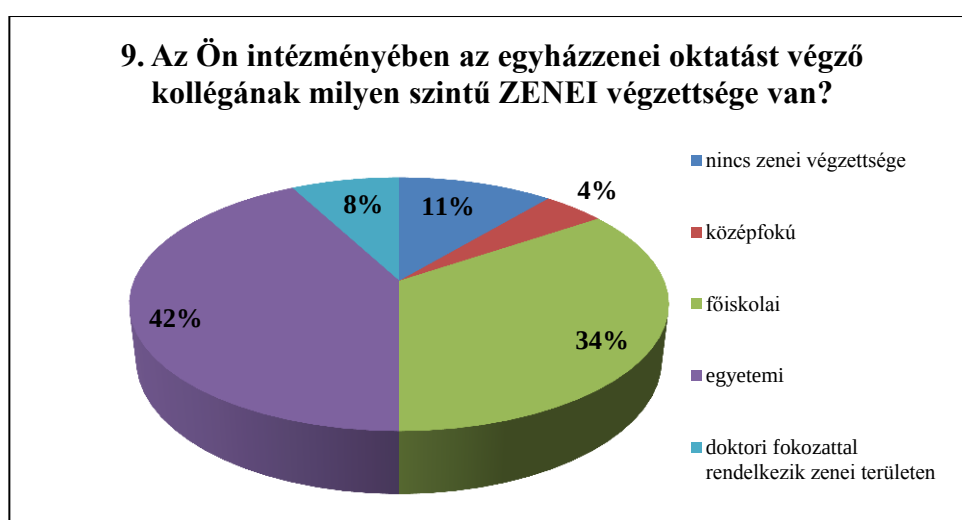
34. ábra: 7. diagram

Részben az előző két diagram folytatásaként voltam kíváncsi, hogy vajon az egyházzenei oktatásra, pontosabban a liturgikus alkalmak zenei szolgálatára való felkészülésnek milyen helye van a tanügyigazgatásban, vagyis hogyan és milyen módon jelenik meg a tantárgyfelosztásban – ha megjelenik egyáltalán, hiszen ez is összefüggésben áll az intézményi elvárásokkal.

Az a) (30%), b) (22%) és c) (11%) válaszok esetében viszonylag elfogadható, megszokott megoldásokat tapasztalhatunk. Azonban sokkal jobban elgondolkodtató – már-már elszomorító a d) (24%), e) (3%) és f) (9%) választ adók helyzete. Ezeknél az intézményeknél egyáltalán nem biztosítanak felkészülési időt az intézmények – bár a többségük elvárja – mégis az egyházzenei foglalkozó pedagógusok nem engedhetik meg maguknak és a diákjaiknak, hogy felkészületlenül vegyenek részt a liturgikus szolgálatban, ezért egyértelmű, hogy többségük teljes mértékben a saját szabadidejének rovására teljesíti azt az elvárást, amit valójában – tisztelet a kivételnek – az intézmények támasztanak a pedagógussal és a diákokkal szemben.

35. ábra: 8. diagram

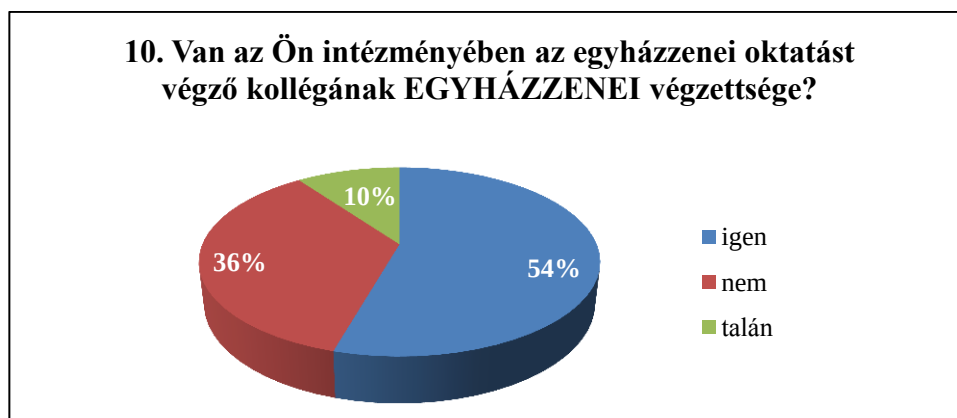
36. ábra: 9. diagram

A 8. és 9. diagram kérdései – bevallom – provokatívák voltak részemről. Titkon reméltem, hogy nem ilyen válaszokat kapok, de sajnos nem túl rózsás a helyzet ezen a téren a hazai köznevelésben. A zenei oktatás – hosszú szakmai tapasztalatom alapján – egy kicsit olyan helyzetben van, mint a magyar foci: mindenki azt hiszi, hogy ért hozzá. Pedig ez egyáltalán nincs így, sőt az érvényben lévő jogszabályok teljesen pontosan meghatározzák milyen intézménytípusokban, milyen végzettséggel lehet részt venni az adott tantárgyak oktatásában. Ez alól a zene sem kivétel – legyen bármilyen szintű és típusú intézmény.

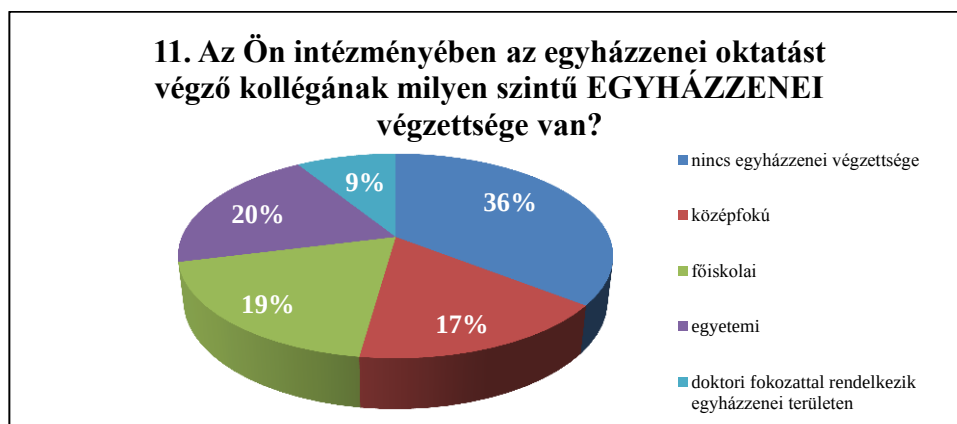
Joggal teszik fel a kérdést, hogy a kérdőívben szereplő megfogalmazás nem a zenei képzésre, hanem az egyházzenei oktatásra irányult. Valóban, de hogyan taníthat valaki egyházzenei, ha egyáltalán zenei végzettséggel sem rendelkezik? Gondoljunk csak bele, befeküdneünk egy olyan sebész szikéje alá, aki hasonló logika szerint nem orvosi végzettségű mesterétől tanulta a sebészetet?

A 11%-os arány, akiknek nincsen zene végzettsége, rendkívül magas arány, ami elszomorító. Ha optimistán állok a dologhoz, akkor a 4% középfokú zenei végzettségű pedagógus alatt olyan élethelyzetben lévő tanerőt képzelek el, aki éppen a diploma megszerzése előtt van, csak a nyelvvizsgája vagy a szakdolgozatának megvédése választja el a felsőfokú zenei végzettség megszerzésétől.

Örvendetes azonban, hogy a válaszadók felének intézményében a középfokú zenei oktatásra is képzett pedagógusok látják el e feladatot, akik közül a teljes válaszadók arányához képest 8% doktori fokozattal is rendelkezik zenei szakmai területen.

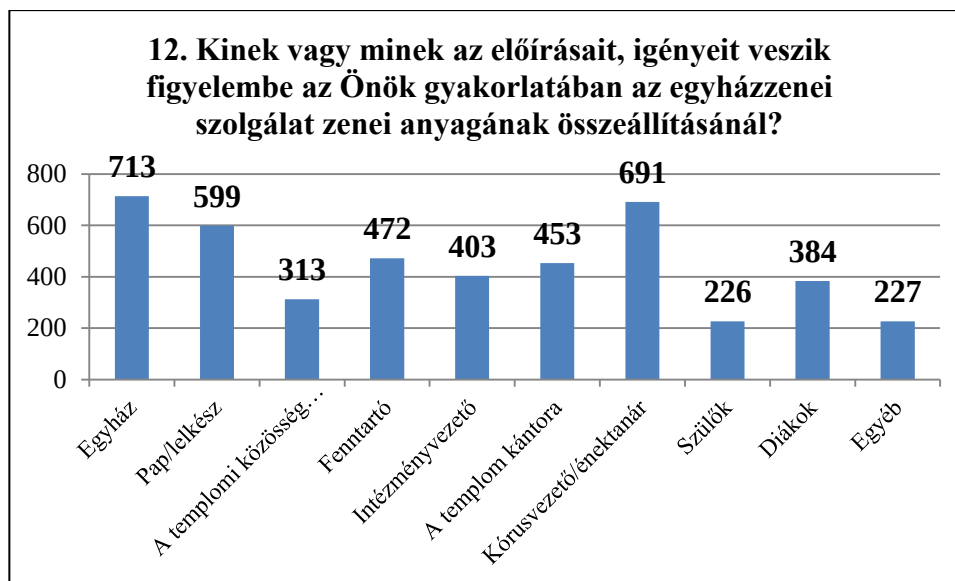
37. ábra: 10. diagram

38. ábra: 11. diagram

Valamivel tovább rontja a képet a 10. és 11. diagram értékei. Ezek a kérdések nem csak az általános zenei, hanem a konkrét egyházzenei szakirányú végzettségeket vizsgálta. Sajnos, itt még rosszabb a helyzet. Több mint a felének, akik köznevelési intézményekben egyházzenei oktatással foglalkoznak, nincsen vagy nem megfelelő egyházzenei végzettségük van.

Ezen a területen hatalmas fejlődésre van szükség. Ennek a feltételeit meg kell teremteni, és támogatni kell mindenkinek a megfelelő végzettség megszerzését, akik ezen a területen már tevékenykednek.

39. ábra: 12. diagram

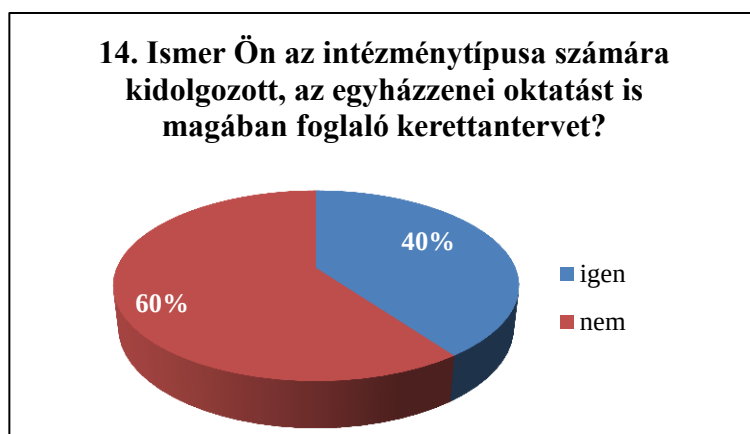
A kapott válaszok alapján elmondható, hogy az egyházzenei szolgálat zenei anyagának összeállításánál alapvetően jó irányok figyelhetők meg. Egyértelműen az egyházi előírásokat tartják a kollégák iránymutatónak. A következő két helyen szereplő kórusvezető/énektanár és a pap/lelkész személye is jó iránymutatónak mondható, hiszen ők vesznek részt a liturgiában és ők mondhatják el magukról, hogy ennek a zenei repertoárjának összeállításához – az egyház előírásait figyelembe véve – leginkább értenek.

A fenntartó és a templom kántorának szerepe is érthető a rangsor következő helyein. A fenntartó elvárásai nyilvánvalóan valamelyest előkerülnek, hiszen egy intézmény életére jellemző alkalomról, szertartásról beszélünk. Ugyanígy kap szerepet a templomi kántor is, aki – mint korábban láttuk – sok esetben együttműködik a köznevelési intézménnyel oly módon, hogy abban a templomban ő határozza meg a zenei repertoárt, amelyben az iskola tanulói az esetek jelentős részében együtt vesznek részt a szertartásokon a templom saját híveivel.

A rangsor végén szereplők befolyásoló aránya tulajdonképpen a normális szinten belül mozog. Egy dolog azonban érdekes lehet – mondjuk egy későbbi vizsgálatban össze lehetne vetni az időben eltelt változásokkal – a diákok arányának szerepe a zene repertoár kialakításában, összeállításában. Számomra egy kicsit magasnak tűnik, és attól tartok, hogy ez egyre magasabb arányt fog elérni, ha nem történik jelentős változás az egyházzenei oktatás fejlődése terén.

40. ábra: 13. diagram

41. ábra: 14. diagram

A 13. és 14. diagram arra mutat rá, hogy az egyházzenei oktatásban érintettek jelentős többsége szükségesnek érzi olyan kerettanterv szükségességét, amely kifejezetten az egyházzene oktatására irányul. Azonban az is kiderül, hogy a szakma jelentős hányada (60%) nem ismer az intézménytípusa számára kidolgozott ilyen típusú kerettantervet.

Jelen pillanatban azonban elmondhatjuk, hogy több intézménytípusra állnak készen egyházzenei oktatásra alkalmas kerettantervek, melyek a 2012. év miniszteri rendeletében és 2013. évi módosításokban választható kerettantervként jogszabályi rangra emelkedtek, és bevezethetőek a köznevelési intézményekben.

Más kérdés, hogy ezekről nem csak a szűk szakmának kellene tudnia, és ezeket a fejlődéseket nyomon követnie, hanem az érintett intézményvezetőknek és fenntartóknak is, hiszen ezeknek a bevezetése a helyi tantervbe való adaptálásának lehetősége az ő kezükben van. Ehhez azonban egy „mezei énektanár” vagy egyházzeneész egymagában kevés, ehhez szakmai szervezetek segítsége, szükséges.

42. ábra15. diagram

Szerencsére szakmai kérdésekben a válaszadók többsége tud kihez fordulni. Bár látni fogjuk, hogy ezek ellenére a szakmai szervezetek nincsenek jelen kellő hatékonysággal az egyházzenei oktatás területén tevékenykedő pedagógusok körében.

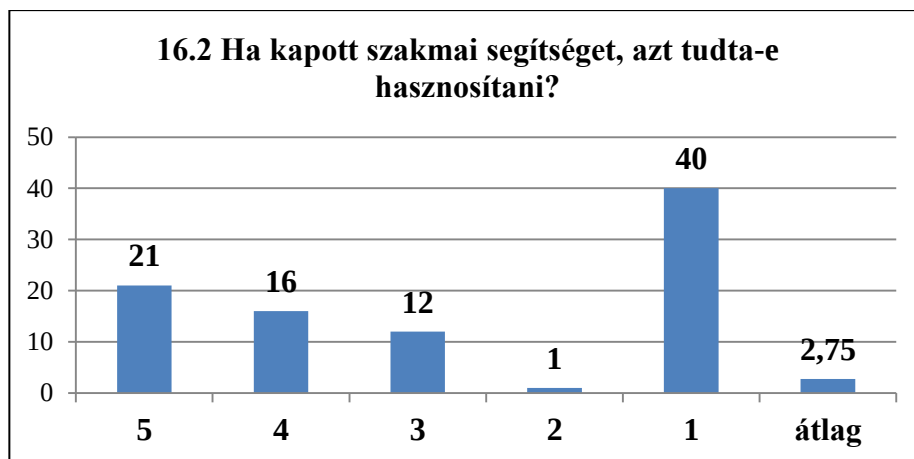

43. ábra: 16. diagram

Lehetséges, hogy többségükben ismernek szakmai szervezetet vagy egyént, akihez fordulhatnak szakmai kérdésekben, de szakmai szervezetben, azok munkájában csupán a válaszadók egy harmada vesz részt tagként vagy egyéb formában.

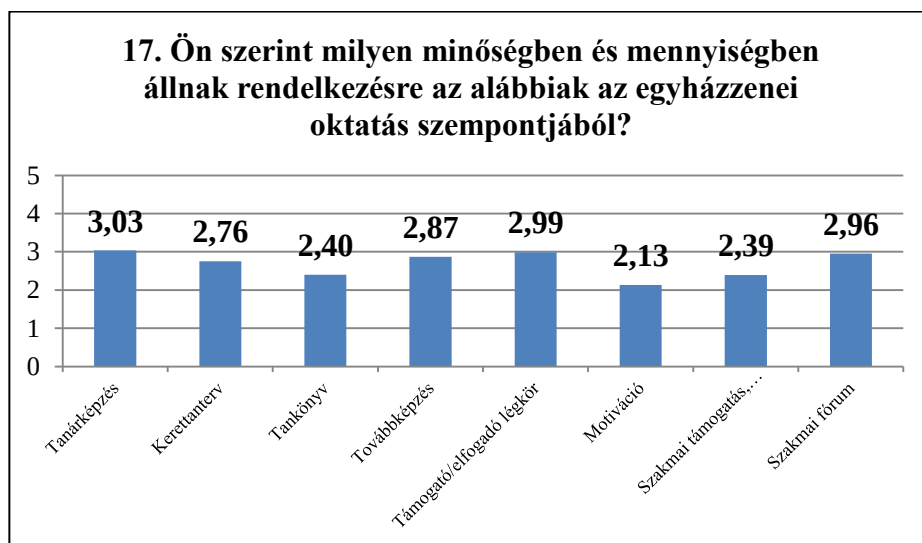

44. ábra: 16.1 diagram

45. ábra: 16.2 diagram

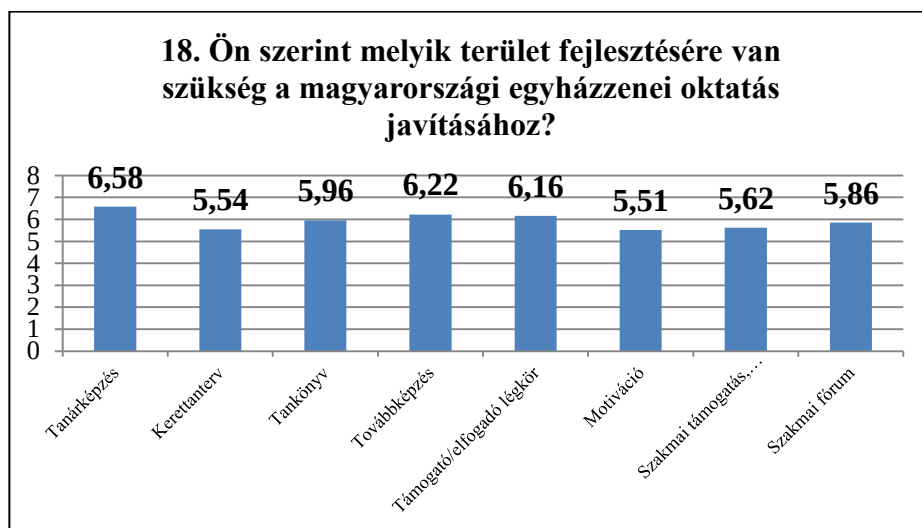
Arányaiban a válaszadók 59%-a nem kért, illetve nem kapott korábban segítséget szakmai szervezettől. A 16.2 diagram azt mutatja be, hogy akik kértek, azok ötös skálán mennyire tudták hasznosítani a kapott szakmai segítséget. Itt egyértelmű, hogy azok is válaszoltak, mégpedig egyes értéket megadva, akik nem kértek vagy kaptak korábban segítséget. Ezért egy kicsit csalóka ez az utolsó diagram. Mégis, ha minden válaszadó válaszát átlagolva értékelni kell a szakmai szervezetek szakmai munkáját, akkor sajnos csak 2,75 eredményt kapunk az ötös skálát alapul véve.

46. ábra: 17. diagram

A 17. diagram bemutatja, hogy jelenleg milyen minőségben és mennyiségben állnak rendelkezésre a felsoroltak az egyházzenei oktatásban. Ötös skálán nagyjából a 2-3 átlag között, a közepes és az alatti szintre értékelték a válaszadók a jelenlegi állapotokat. Különösen érdemes a sor legalján szereplő három szempontot megjegyezni: a rendelkezésre álló tankönyvek kérdése (2,40), a szakmai támogatás, érdekképviselés,

vagyis a szakmai szervezetek állapota (2,39), és a sereghajtó a motiváció kérdése, ami csupán 2,13-as átlagot kapott.

47. ábra: 18. diagram

A 17. diagram felsorolt szempontjai szerint voltam kíváncsi, hogy mely területek fejlesztésére lenne a jövőben a legnagyobb szükség. A nyolc felsorolt szempontot eredetileg sorrendbe szerettem volna a válaszadókkal állíttatni, de többségük nem így értelmezte a kérdést, és gyakorlatilag egy nyolcas skálán pontozta, értékelte azok hangsúlyos szerepét. Így végül egy nyolcas skálán került sor az átlagolásra.

A kapott eredmények nagyjából szintén egy szűk értéken belül, körülbelül 5,5-6,5 között mozogtak. Érdekes, hogy a legmagasabb három helyen nem találkozunk olyan szemponttal, amelyek az előző diagramban az utolsó helyekre kerültek. Legfontosabb feladatként a tanárképzés fejlesztését jelölték meg a válaszadók, amely visszagondolva a 8-11. diagram eredményeire valóban égetően szükségszerűnek látszik. Második helyen a továbbképzések szerepeltek, ami szintén az előbb említett kérdéskörrel áll szoros összefüggésben. Harmadik helyen a támogató/elfogadó légkör szerepelt, ami a korábbi kérdések alapján nem kapott akkora figyelmet, bár az 5-7. diagram eredményei és a hozzájuk kapcsolódó kérdések kapcsolatban hozhatóak ezzel a szemponttal.

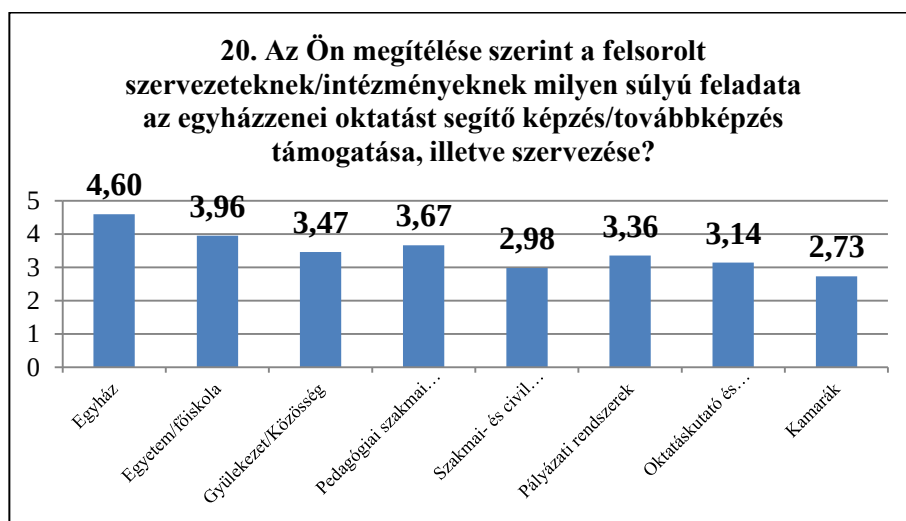
A tankönyv kérdés szempontja a negyedik, amely egyben az előző diagram eredményeiben az utolsó három hely egyikén foglalt helyet. Itt 5,96 eredményt ért el.

Érdekes, hogy a kerettantervet a korábbiakban igen magasan értékelve ítélték fontosnak a válaszadók, és többségük nem ismert a saját intézménytípusának megfelelő kerettantervet, mégis itt csak az utolsó előtti helyen szerepel (5,54). A sort itt is a motiváció zárja (5,51).

48. ábra: 19. diagram

A válaszadók többsége (57%) elkötelezett amellett, hogy tudását egyházzenei oktatással kapcsolatos továbbképzésen fejlessze. 28% azoknak az aránya, akik bizonytalanok. Határozott véleményem, hogy kellő szakmai megalapozottsággal előkészített továbbképzések meghirdetésével őket is meg lehet győzni az egész életen át tartó tanulás jegyében, hogy megismerjenek új módszereket, jó gyakorlatokat és egyéb szakmai vonatkozású pedagógiai-módszertani tartalmat, amelyet későbbi szakmai munkájuk során eredményesen tudnak kamatoztatni.

49. ábra: 20. diagram

Különösen érdekes, hogy milyen szervezettől, intézménytől várják a válaszadók, hogy feladatának tekintse az egyházzene oktatásának ügyét, és szervezze, támogassa azokat a törekvéseket, amelyek a terület megújításához vezetnek. Az ötös skálán történt értékelés alapján az átlagolt eredmények széles határértékek mentén szóródtak szét.

A lista végén a **kamarák** (2,73) szerepeltek. Ugyan a szakképzések kapcsán szerepük van egyes képzések indításának véleményezésében, de ennek a területnek a nemzetgazdasághoz való viszonya szempontjából nincs túl nagy jelentősége, így a kamaráknak sincs túl nagy szerepe e szakterület megújítása terén.

A **szakmai és civil szervezetek** (2,98) az utolsó előtti helyen szerepelnek. Bár szakmai szerepükről és befolyásukról a korábbiakban esett szó, mégsem tőlük várják elsősorban a megújulást szolgáló támogató és szervező munkát a képzések, továbbképzések terén.

Az **OFI** 3,14 átlaggal áll a rangsorban. Országos szervezetként számos fejlesztést, innovációt és képzést koordinál, mégis ennek a területnek speciális mivolta miatt, kevésbé képzelik el a válaszadók ezt a feladatot egy ilyen léptékű, szerteágazó tevékenységeket folytató intézmény keretein belül.

Egy fokkal nagyobb elvárásokat várnak a válaszadók a **pályázati rendszerektől** (3,36). Valóban, sok elmúlt időszakban kiírt EU-s pályázat keretében nyílt számos területen lehetőség továbbképzések szervezésére. Talán lesz a jövőben olyan kiírás, amely lehetőséget adhat egy ilyen jellegű fejlesztés megvalósítására.

A **gyülekezetekkel, templomi közösségekkel** (3,47) szemben valamivel nagyobb elvárásokkal vannak a válaszadók. Valóban, ha belegondolunk, hogy egy gyakorló egyházzenesz a saját közösségében kamatoztatja a megszerzett tudását, érdekeltté lehetne tenni ezeket a közösségeket az egyházzenei terület támogatását tekintve, bár véleményem szerint, itt nem annyira a képzést értették a válaszadók támogatás alatt, hanem a motivációt, szakmai megbecsülést és a támogató, elfogadó légkört – ami természetesen anyagi támogatás formájában is megvalósulhat.

Dobogós helyen (3,67) állnak a **pedagógiai szakmai szolgáltatásban közreműködő intézmények**. Ezeknél az intézményeknél valóban a szakmai támogatásról, továbbképzések szervezéséről, szakértői és egyéb támogatói munkára lehet gondolni. Ráadásul a katolikus egyházon belül működik egy ilyen típusú intézmény, amely országosan el tudná látni ezt a feladatot. Ez már egészen reális elképzelés.

Az **egyetemek, főiskolák** (3,96) állnak a dobogó második fokán. Elvitathatatlan felelősségük van a tanárképzés területén, illetve a különböző szakmai tevékenységekben (pl.: kutatás, szakmai képviseletek irányítása stb.).

Nem ért váratlanul, hogy a dobogó csúcsán maga az **egyház** (4,60) áll, kiugró különbséggel az öt követők előtt. Minden, amiről eddig szó esett valahol az egyház keretein belül, az egyház érdekében történő szakmai terület, az egyház szertartásainak hitelességét, a hétköznapiól eltérő, művészi és szent zene emelkedettségét, a hit terjesztését hivatott szolgálni. Ki lenne ezt jobban hivatott támogatni és szervezését irányítani, mint maga az Egyház?

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A 6.4 fejezetben megfogalmazott hipotézis helyessége a vizsgálat során bebizonyosodni látszik. Foglaljuk össze, mik is teszik igazzá az egyes állításokat a vizsgálat eredményének tükrében!

Az **első állítás** szerint vannak elvárások az intézmények irányából az egyházzenei oktatással kapcsolatban, azonban ehhez kevés helyen van meg minden tárgyi- és személyi feltétel. Láthatjuk, hogy az érintett intézmények esetében megfogalmazódik az elvárás az egyházzenei oktatással kapcsolatban (62% igen), hiszen valamilyen formában rendszeresek azok az alkalmak, ahol ilyen irányú tudást és ismeretet a gyakorlatban használnak a tanulók. A megkérdezett intézmények 80%-ában szükség van az egyházzenei oktatásra, hiszen az ünnepeken, istentiszteleteken, hagyományos alkalmakon használják az egyházzenei repertoárt.

A munkáltatók jelentős része elvárja (62%), hogy erre a tanulók fel legyenek készítve, ugyanakkor jelentős részük nem tér ki az adott pedagógus munkaköri leírásában ennek a feladatnak az ellátására (54%), valamint sok helyen nem biztosítanak erre rendszeres, megfelelő időkeretet, óraszámot (38%).

Az intézmények személyi- és tárgyi feltételei a templomok, kápolnák, és az együttműködő papok, lelkészek tekintetében jónak mondható. Csupán 22% esetében lenne szükség az egyházak ilyen irányú segítségére. Ez a vizsgálat arra a fontos szakmai kérdésre azonban nem keresett választ, hogy vajon az együttműködő papok és lelkészek milyen elvárásokkal képviselik egyházukat az istentiszteletek zenei szolgálatával kapcsolatban? Úgy érzem, hogy ez az egyik lényegi kérdés lehet, amely fontos alapja a holtpontról való elmozdulásnak a hazai egyházzene vonatkozásában, és itt nem csak az oktatási intézményekre, hanem az általános egyházzenei gyakorlatra is gondolok.

A **második állítás** feltevésére kapott válaszok rámutatnak arra, hogy az egyházzenei oktatással foglalkozó pedagógusok jelentős része nem rendelkezik egyházzenei téren megfelelő szakirányú végzettséggel (36+17%), egy részük pedig még megfelelő zene végzettséggel sem (11+4%). A vizsgálat alapján úgy tűnik, hogy a kellő szintű egyházzenei végzettség megléte kevés munkáltató esetében szempont, hogy mégis ilyen feladatokkal lássa el tanárát, sőt az előzményekből kiindulva, nem is látja el őket, csupán elvárja tőlük, hogy teljesüljenek az elvárásai ezen a téren. Ezt a szomorú képet a szakmai kérdésekre utaló 4. és 12. kérdés eredményei még jobban aláhúzzák. Ezekből tisztán kirajzolódik, hogy a szakmai ismeretek hiánya vagy hiányos megléte,

milyen irányba viszik az egyházzene helyzetét. Ennek érzékeltetéséhez egy középkori mondás kívánczik ide: „Bestia, non cantor, qui non canit arte, sed usu” —vadállat az és nem kántor, énekes, aki nem tudásból, tudományból, hanem csak szokás alapján énekel.⁵⁷

Ha jobban belegondolunk, hogy ezt az irányt képviselik az oktatási intézményekben, és a jövő generációja ezt tanulja, ezen nő fel, akkor nehezen elképzelhető a változás, az egyházi zene ügyének felemelkedése. Természetesen tudjuk, hogy mindez rendkívül összetett kérdés napjainkban, amire a későbbiekben még kitérünk.

A **harmadik állítással** kilépünk az intézmények falai közül, és azt a szakmai háttérrel vesszük górcső alá, amely támogathatja az egyházzenei oktatásban érintetteket. A vizsgálatból is, és írásom korábbi fejezeteiben bemutatott műhelyek eredményeiből is kiderül, hogy vannak igen jó kezdeményezések, elért eredmények és biztató folyamatok ezen a téren, ám láthatjuk, hogy még igen sok tennivaló van a szakmai háttér biztosításának területén. Elsősorban képzések és továbbképzések szervezésére, működtetésére, tankönyvek fejlesztésére van igény a megkérdezettek véleménye alapján, valamint az intézményekben folyó eredményes munkához elengedhetetlen támogató és elfogadó légkör kialakításához szükséges ismeretek, információk széleskörű megismertetése fontos feladat.

Ugyancsak a szakmai szervezetek feladata lenne a különböző területek és szervezetek képviselőinek egy asztalhoz ültetése, hogy a több helyen, szinte elszigetelten, saját köreikben működő kezdeményezések eredményeit hatékonyan egyesítsék, és egy közös jövőkép kialakítását követően a célok mentén megfogalmazott feladatokat valósítsanak meg, és az eredményeiket tegyék minél szélesebb körben ismertté és hozzáférhetővé, hogy a legkisebb és legtávolabbi helyen működő intézményben tanító tanárok és tanuló diákok is hozzájuthassanak. Ennek hiánya és szükségessége egyértelműen megmutatkozik a vizsgálat számos kérdésének kiértékelése alapján.

⁵⁷ Mezei János: Schola cantorum régen; énekes iskola ma – az ének-zene oktatás szinte egyetlen menekülési útvonala (Magyar Egyházzene XXI., 2013/2014)

8. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

8.1 KÖVETKEZTETÉSEK

A történeti részben leírtak alapján világosan kirajzolódik, hogy az egyházzenei oktatás lényegi eleme az **ismeretek gyakorlati alkalmazása, a rendszeres zenei szolgálat**. A tanuláshoz, munkához a legfőbb motivációt az adja, hogy a megszerzett tudás alkalmazható a mindennapokban. A középkortól kezdve ez az iskolák esetében a napi templomi énekesi szolgálattal adott volt. Ez motiválhatja és sikerélményhez juttathatja napjainkban is a gyermeket és mesterét egyaránt. Ehhez pedig megfelelő és rendszeres **alkalmakat kell biztosítani**. Ebben az egyházi fenntartású intézményeknek élen kell járnia.

Fontos lenne, hogy a tanulók a legértékesebb zene anyaggal találkozzanak tanulmányaik során. Az angliai példák – és Kodály írásai – is bizonyítják, hogy a gyermekhez nem lealacsonyítani kell az ismereteket, hanem őket kell **felemelni a magasabb igényesség szintjére**. Ennek a folyamatnak alapfeltétele, hogy az egyházzenei oktatással a lehető legmagasabb végzettséggel rendelkező művész tanárok foglalkozhassanak. Számukra kell minél több lehetőséget biztosítani. Az egyházzenei hallgatók kezébe magas színvonalú tanári diplomát kell adni, a tanárképzésben pedig meg kell ismertetni a hallgatókkal az egyházzenei ismereteket, énekes iskolai kerettantervet, és az ilyen típusú oktatás gyakorlatát.

A templomi éneklés minden vallását gyakorló ember részéről – akár zenei szolgálatot lát, akár nem – hite megélésének, a közösséghez tartozásának egyik formája, éppen ezért a **papnevelésben és a lelkészképzésben** is nagyobb hangsúlyt kell helyezni az egyházzenei ismeretek átadására és gyakorlatára. Fel kell nevelni az egyházak részéről is azt a papi-lelkészi generációt, akik az istentisztelet zenei vonatkozásában újra magas fokon rendelkeznek kellő ismerettel és gyakorlattal, és közösségeikben vagy az iskolákban elvárják ezt a zenei színvonalat, illetve képesek felülvizsgálni az elértéktelenedett helyi közösség hagyományát, és tenni az egyházzene ügyéért, akár képzett egyházzenei szakemberek alkalmazásával is.

Az iskolákban alapfokon létre kellene hozni az **énekes iskolák országos hálózatát**, de legalább a nagyvárosokban, ahol művésztanárok és diákok együtt is részt vesznek a liturgikus énekes szolgálatokban. Szköla találkozók, táborok, közös évnyitó-évváró istentiszteleteken, különböző apropó kapcsán rendszeres találkozók

segítségével, folyamatosan figyelni és megosztani egymás tapasztalatait, jó gyakorlatait, zenei repertoárját stb. Ez az oktatási forma ezen a fokon működhetne országosan a legszélesebb bázison, amihez szinte minden feltétel rendelkezésre áll. Intézményfenntartókban, intézményvezetőkben, az egyház képviselőiben kellene a szakmai szervezeteknek tudatosítani ennek lehetőségét, és **bemutatni évezredek hagyományát**, a tanulásra kiható számos előnyét, személyiségformáló, közösségteremtő erejét.

Az egyházi iskolákban **órakeretet** kell biztosítani a liturgikus énekek megismerésére, a szertartásokra való felkészülésre mindenkinek, nem csak az énekes szolgálatban résztvevőknek, hiszen a liturgia folyamán megvannak azok a pontok, amikor az egész közösség együtt énekel. Ezen a téren, sajnos – kevés kivétellel – rossz tapasztalatunk vannak: a teljes közösség nem vesz részt az éneklésben, kellő énektudás,⁵⁸ vagy éppen hittani ismeretek hiánya miatt.

Az egyházzenehez kapcsolódó **tankönyvek** és hozzáférhető énekelt repertoár tekintetében is lemaradásban vagyunk. Az énekes iskolai kerettantervhez létezik tankönyv céljából összeállított anyag, amelyet az egyik évtizedek óta működő műhely tanárai állítottak össze és használnak évek óta.⁵⁹ Ez azonban nehezen hozzáférhető, nem tudnak róla, nem terjedt el széles körben, illetve nem került fel a tankönyvjegyzékre. Arról sajnos nincs információ, hogy esetleg ez már folyamatban van-e, mindenesetre nagyon nagy szükség lenne használható tankönyvre, amit a tanár kollégák a tanóráikon kézbe vehetnének. Így **rendelkezésre állna** minden tanár és diák számára az **az alap repertoár**, amelyet ebben a képzési formában mindenki és mindenhol megismerne és használna.

Az elmúlt évtizedek egyik nagy hiányossága, hogy az egyházzenei oktatás terén nem született a **teljes iskolarendszert átfogó koncepció**, ami alapján pedagógiailag és módszertanilag felépítve sajátíthatnák el a diákok ezeket az ismereteket **egymásra épülő, felmenő rendszerben**. Nagy eredmény, hogy a 2013. évi kerettantervek között megjelent az „Énekes iskolák” kerettanterve 1-8. évfolyam számára. Ennek azonban jó volna középiskolai folytatása gimnáziumok részére. Jelenleg a középiskolai korosztálynak szakközépiskola szakmai képzés keretében van módja egyházzenei tanulni, de sokan vannak (intézmények, pedagógusok és diákok egyaránt), akiknek igénye lenne rá, hogy „normál” gimnáziumi keretben is legyen választható az

⁵⁸ Itt elsősorban az énekek ismeretére utalok, nem a hangismeret adottságokra.

⁵⁹ Ars musica I., II.; valamint a Deák Diák Daloskönyv – a kerettanterv ajánlásában is szerepelnek

egyházzene ismeretek megszerzése. A jelenlegi középiskolai gyakorlatban csak az egyházi iskolákban van nyoma az egyházzenei oktatásnak. Itt elsősorban a liturgikus zenei repertoár felülvizsgálatára lenne szükség. Az értéktelen zenei megoldásokat el kellene hagyni, és a diákokat nagymértékben be kellene vonni az istentiszteleti éneklésbe. Középiskolások számára is feltétlenül értékes zenei repertoárt, és **példaértékű liturgikus zenei szolgálatot** kellene adni.

A jelenlegi hazai gyakorlatban általános iskolai korosztálynál működő énekes iskolák esetében **együttműködnek az énektanárok a zeneiskolákkal**, és sok esetben óraadóként ők maguk tartják a saját iskolájukban kihelyezett tanárként a szolfézs órákat is az énekes osztályok diákjainak, akik egyben hangszeres oktatásban is részesülnek a zeneiskolában. Ezzel próbálják meg azt az óraszámot megemelni, ami szükséges ahhoz, hogy még eredményesebb legyen a zenei nevelés, és lehetőleg **egy tanár kezében** összpontosuljanak a zenével eltöltött tanórák.

Ezen az elven bennem felmerül, hogy az alapfokú művészeti iskolák esetében lenne-e igény egyházzenei képzés indítására, hiszen kevés ma még az az általános iskola, ahol ilyen osztályok indulnak, a zeneiskolák esetében pedig helyben minden zenei oktatáshoz szükséges feltétel adott. Ha tehetném, kísérleti jelleggel kipróbálnám, hogy a zeneiskolai 4 éves szolfézs tanulmányok befejezését követően, amikor zeneirodalom és más tárgyak közül választhatnak az alapvizsga letétele után, akkor választhatóvá tenném az egyházzenei képzést is. Ennek főleg akkor lehetne létjogosultsága, ha kidolgozásra kerülne a középiskolai kerettanterv, hogy az ilyen irányban továbbtanulni szándékozó tanulóknak lehessen zeneiskolai előképzettsége abban az esetben, ha nincs olyan szerencsés helyzetben, hogy általános iskolában énekes iskolás kerettanterv szerinti énekes osztályban tanul. Ha a kísérlet eredményes lenne, és igény mutatkozna rá, átgondolásra érdemes lenne az egyházzenei zeneiskolai képzés korábbi évfolyamon való elindítása, és a hozzá kapcsolódó kerettanterv kidolgozása is. Ha egy egyházi fenntartású alapfokú művészeti iskola helyében lennék, ezt mindenképpen szorgalmaznám.

8.2 JAVASLATOK

A fenti elképzelések megszületésében, az eredmények terjesztésében a szakmai szervezetek tevékenységének javítása, széleskörű összefogása feltétlen szükséges.

Összegezve a legfontosabb feladatokat:

- Fel kell hívni a fenntartók és intézményvezetők figyelmét a képzett egyházzeneészek alkalmazásának fontosságára, biztosítani számukra a megfelelő lehetőséget, munkahelyi támogató légkört.
- Kellő időkeretet kell számukra biztosítani, hogy eredményesen végezhesék munkájukat.
- Ki kell dolgozni a tanárképzésben az egyházzenei ismeretek elméleti és gyakorlati oktatását.
- A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszékének magas színvonalú tanári diplomával kell elbocsátania hallgatóit.
- A már pályán lévő tanárok számára biztosítani az egyházzenei továbbképzéseket, szakmai találkozót.
- Az énekes iskolák országos hálózatát létrehozni.
- Az egyházakat bevonni a folyamatokba, mint fenntartót, és mint a papilelkészítő képzés megújítóját.
- A kántorképzés és más egyházzenei képzések követelményeit és színvonalát egy szintre hozni.
- Minden intézménytípusra kidolgozni az egyházzenei oktatás koncepcióját.
- A kerettantervekhez tankönyveket kidolgozni és felvetni a tankönyvjegyzékre, hogy elérhető legyen az intézmények, pedagógusok és diákok számára.
- Az énekes iskola koncepcióját széles körben megismertetni a társadalommal és a szakmával is.

A fenti javaslatok megvalósulását és a jelenlegi hazai általános zenei oktatás helyzetét tekintve fontos látnunk, hogy az '50-es évektől, a kodályi koncepció mentén elindult iskolai zenei nevelés általános válságban van. Az elmúlt évek során bekövetkezett rohamos **óraszám csökkenés** magával hozta a zenei írás-olvasás szintjének visszaesését a **zenei analfabétizmus** szintjére. A köznevelés kimeneti szintjén, a kétszintű érettségi bevezetését követő időszakban az emelt szintű ének-zenei érettségi lehetőségének eltörlése, és a felsőoktatásban zenei irányban továbbtanulók számának csökkenése, mind mutatja a leromlott állapotot. Ez mind visszavezethető a kulturális irányú állami támogatások folyamatos csökkenéséhez és megvonásához, valamint a pedagógus pálya elmúlt évtizedekben bekövetkezett rohamos presztizs-

vesztéséhez. A középkor folyamán is zenei nagyhatalomnak számító, illetve a 20. században a Kodály-módszer által szintén felemelkedő magyarországi zenei nevelés jelenleg mélyponton van. Erről a mélypontról korunkban az egyházzenei, énekes iskolai oktatás jelenthet kiutat és felemelkedést.

BIBLIOGRÁFIA, HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM

1. Bangert, William V.: A jezsuiták története (Osiris Kiadó, Budapest, 2002)
2. Bartha Dénes: Szalkai érsek zenei jegyzetei monostori iskolai diák korából (Budapest, 1934.)
3. Békefi Remig, Dr.: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig (Magyar Tudományos Akadémia – Budapest, 1910)
4. Békefi Remig, Dr.: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig (Magyar Tudományos Akadémia – Budapest, 1906)
5. d'Isoz Kálmán: Körmöcbánya XV-XVI. századi zenészeiről (Budapest, 1908)
6. Dobszay László: A Fővárosi Kántorátus (Muzsika, 1997. január)
7. Dobszay László: Jegyzetek a liturgiáról (Új Ember Kiadó, 2001)
8. Fináczy Ernő, Dr.: A középkori nevelés története (Budapest, 1926.)
9. Fraknoi Vilmos: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században (Budapest, 1873.)
10. Gyenis András SJ: A jezsuita rend hazánkban – Rendtörténeti vázlat (Budapest, 1941)
11. Katus László: A középkor története (Pannonica-Rubicon, Budapest, 2001)
12. Kollányi Ferenc: Visitatio capituli E. M. Strigoniensis anno 1397. (Történelmi Tár 1901.)
13. Liber Ordinarius Agriensis, 1509 – Musicalia Danubiana Subsidia I. (Közreadja: Dobszay László, MTA Zenetudományi Intézet – Budapest, 2000)
14. Magyarország zenetörténete I. – Középkor, Szerkesztő: Rajeczky Benjámin (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988)
15. Magyarország zenetörténete II. – 1541-1686, Szerkesztő: Bárdos Kornél (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990)
16. Mezei János: Schola cantorum régen; énekes iskola ma – az ének-zene oktatás szinte egyetlen menekülési útvonala (Magyar Egyházzene XXI., 2013/2014)
17. Ordinarius Strigoniensis, 1493-1520 – Monumenta Ritualia Hungarica II. (Közreadja: Földváry Miklós István – Argumentum Kiadó, Budapest, 2009)

18. Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz énekek (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953)
19. Pukánszky Béla – Németh András: Neveléstörténet (Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994)
20. Puskely Mária: Keresztény szerzetesség I-II. (Bencés Kiadó, 1995)
21. Szabolcsi Bence: A magyar zenetörténet kézikönyve (Zeneműkiadó, Budapest, 1979)
22. Szendrei Janka: A gregorián és az egyházzene mai problémái – Magyar tapasztalatok (In: Magyar Egyházzene 2. – Budapest, 1995)
23. Szendrei Janka: A kórusrepertoár megújítása (In: Magyar Egyházzene 1. – Budapest, 1993)
24. Szendrei Janka: A Szalkai kódex kottairása (In: Magyar Zene 25. – Budapest, 1984)
25. Szendrei Janka: Ének a hittanórán (In: Musica Sacra I. – Budapest, 1974)
26. Szendrei Janka: Zenetanulás a középkorban (In: A magyar iskola első évszázadai – Győr, 1966)
27. Török József: Egyetemes Egyháztörténelem I-II. (Szent István Társulat, 1999)
28. Zolnay László: A magyar muzsika régi századaiból (Magvető, Budapest, 1977)
29. Zolnay László: Ünnepek és hétköznapiak a középkori Budán (Gondolat, Budapest, 1969)

INTERNETES SZAKIRODALOM

1. Berauer József: A Kalocsa-egyházmegyei rom. kath. népiskolák története (Kalocsa, 1896 - <http://mek.oszk.hu/10200/10209/10209.pdf> - letöltés: 2014.07.14)
2. Beszélgetés Dobszay Lászlóval a Magyar Egyházzenei Társaság által szervezett oxfordi-londoni tanulmányút után (Solymosi Tari Emőke, Parlando – <http://www.parlando.hu/Solymosi-Dobszay.html> - letöltés: 2015.01.17)
3. Bíró Vencel, Dr.: A kolozsmonostori belső jezsuita rendház és iskola Bethlen és Rákóczy fejedelmek idejében – Erdélyi Tudományos Füzetek –

- Kolozsvár, 1931 - <http://vmek.oszk.hu/07400/07470/07470.pdf> - letöltés: 2014.07.14)
4. Boga Alajos, Dr.: A katolikus iskolázás múltja Erdélyben (Pázmány Társaság, 1940 - http://mtda.hu/books/boga_alajos_a_katolikus_iskolazas_multja_erdelyben.pdf - letöltés: 2014.07.14)
 5. Böszörmányi Géza SchP: A magyar piaristák 1950-ben – szétszórátás és újrakezdés (Piarista tartományfőnökség, 2007 - <http://kecskemet.piar.hu/system/files/konyvempdf.pdf> - letöltés: 2014.09.07)
 6. Budai Ferences Énekes Iskola (<http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/enekes-iskolak/budai-ferences-enekes-iskola/> - letöltés: 2015.01.25)
 7. Cappella Musicale Pontificia „SISTINA”, Roma, Vatican (http://www.cappellamusicalepontificia.va/pueri_cantores_en.html - letöltés: 2014.08.03)
 8. Drahos Péter: Katolikus iskolák az államosítás után (Educatio, 1992/1 - <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00001/pdf/14.pdf> - letöltés: 2014.07.28)
 9. Egyház és iskola külföldön (Educatio, 1992/1. - <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00001/pdf/21.pdf> - letöltés: 2014.08.31)
 10. Iskola és társadalom (Szerkesztő: Sasfi Csaba – Zala Megyei Levéltár, 1996 - <http://www.zml.hu/letoltes/zgy41.pdf> - letöltés: 2014.07.14)
 11. Jövönk az ifjúság, avagy az egyházi iskolák létjogosultságáról (<http://barankovics.hu/cikk/jovonk-az-ifjusag-avagy-az-egyhazi-iskolak-letjogosultsagarol> - letöltés: 2015.01.24)
 12. King’s College, Cambridge (<http://www.kings.cam.ac.uk/choir/choristerships/index.html> - letöltés: 2014.08.03)
 13. Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola (<http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/szakkepzesek/kodaly-zoltan-magyar-korusiskola/> - letöltés: 2015.01.25)
 14. LA MAÎTRISE NOTRE-DAME DE PARIS (<http://www.musique-sacree-notredamedeparis.fr/spip.php?rubrique4> - letöltés: 2014.08.03)

15. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Egyházzenei Tanszék -
(<http://egyhazzene.hu/egyhazzene-tanszek/a-tanszekrol/> - letöltés: 2014.11.1)
16. Magyar Egyházzenei Társaság (<http://egyhazzene.hu/magyar-egyhazzenei-tarsasag/a-tarsasagrol/> - letöltés: 2015.01.24)
17. Magyar Liturgikus és Egyházzenei Intézetet
(<http://www.liturgia.hu/liturgikus-intezet/> - letöltés: 2015.01.25)
18. Mészáros István: Iskola és társadalom a középkorban
(<http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/magiszter/2010/tavasz/11.pdf> - letöltés: 2014.08.03)
19. Mészáros István: Középkori hazai iskoláskönyvek (Magyar Könyvszemle, 1986
http://efolyoirat.oszk.hu/00000/00021/00330/pdf/MKSZ_EPA00021_1986_102_02-03_113-134.pdf - letöltés: 2014.08.03)
20. Mészáros István: Magyarországi iskoláskönyv a XII. század első feléből
(Magyar Könyvszemle, 1961 -
http://epa.oszk.hu/00000/00021/00246/pdf/MKSZ_EPA00021_1961_77_04_371-398.pdf - letöltés: 2014.08.03)
21. New College School, Oxford (<http://www.newcollege.oxon.sch.uk/>;
<http://www.newcollegechoir.com/choristerships.html> - letöltés: 2014.08.03)
22. Premontrei Keresztelő Szent János Énekes Iskola, Zsámbék
(<http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/enekes-iskolak/premontrei-keresztelo-szent-janos-enekes-iskola/> - letöltés: 2015.01.25)
23. Premontrei Szent Norbert Gimnázium, Egyházzenei Szakközépiskola és Diákotthon, Gödöllő (<http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/enekes-iskolak/premontrei-szent-norbert-gimnazium-egyhazzenei-szakkozepiskola-es-diakotthon-godollo/> - letöltés: 2015.01.25)
24. Ráth György: A legrégebb esztergomi Obsequiale 1496-ból. (Magyar Könyvszemle, 1888. 266. 1.
(http://epa.oszk.hu/00000/00021/00078/pdf/mk_1888_264-268.pdf - letöltés: 2014. október 27.)
25. Schola Cantorum Budapestiensis (<http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/enekes-iskolak/schola-cantorum-budapestiensis/> - letöltés: 2015.01.25)

26. Schola Cantorum Sancti Stephani (<http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/enekes-iskolak/szent-istvan-enekes-iskola/> - letöltés: 2015.01.25)
27. Schola Hungarica (<http://egyhazzene.hu/scholae-cantorum/schola-hungarica/> - letöltés: 2014.08.03)
28. Schulen der Wiener Sängerknaben (<http://www.wsk-schule.at/> - letöltés: 2014.08.03)
29. St. Florianer Sängerknaben (<http://www.florianer.at/geschichte.html> - letöltés: 2014.08.03)
30. Szelényi Ödön, Dr.: A magyar ev. iskolák története a reformációtól napjainkig – különös tekintettel a középiskolákra – A reformáció négyszázados évfordulójára (Pozsony, 1917 - http://mtdaportal.extra.hu/books/szelenyi_odon_a_magyar_evangelikus_nev_eles_tortenete.pdf - letöltés: 2014.08.16)
31. Szent Ágoston: De musica (kiadva - Migne: Patrologia, Ser. I. Tom. XXXII. 1082-1194. - <https://archive.org/details/patrologiaecurs02migngoog> - letöltés: 2014. október 27.)
32. Szent Ágoston: De doctrina christiana (kiadva – Migne: Patrologia, Ser. I. Tom. XXXIV. 15-122. - http://books.google.hu/books?id=dXPYAAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false - letöltés: 2014. október 27.)
33. Thomasschule, Leipzig (<http://www.thomasschule.de/> - letöltés: 2014.08.03)
34. Tkalčić: Monumenta Historica Episcopatus Zagrabiensis, II. (Zágráb, 1874 - http://reader.digitale-sammlungen.de/en/fs1/object/display/bsb11174120_00003.html - letöltés: 2014.12.28)
35. Töltzer Knabenchor (<http://www.toelzerknabenchor.de/knabenchor/gesangsausbildung-chor.htm> - letöltés: 2014.08.03)
36. Závodszy Levente: A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai (Szent István Társulat, 1904. http://jmvk.compunet.hu/szoveg/kiadvany_new/szentistvan.htm - letöltés: 2014. október 27.)

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE

1. 2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről
2. 2011. évi CXC. nemzeti köznevelésről szóló törvény
3. 229/2012 (VIII. 28.) Korm. rendelete a nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról
4. 20/2012 (VIII. 31.) EMMI rendelete a nevelés-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról
5. A 23/2013. (III. 29.) A kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről szóló 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet módosításáról
6. 37/2013. (V. 28.) EMMI rendelet az emberi erőforrások minisztere ágazatába tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeiről

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: Hét szabad művészet (Herrad von Lansberg: Hortus deliciarum, 1180) ⁶⁰	6
2. ábra: Békefi Remig Dr. ⁶¹	7
3. ábra: A késő gótikus egri székesegyház –a kölni dóm után – a XV. századi Európa második legnagyobb katedrálisa volt. ⁶²	13
4. ábra: Énektanítás a középkorban ⁶³	15
5. ábra: részlet a Szalkai kódexből ⁶⁴	19
6. ábra: részlet a Szalkai kódexből ⁶⁵	19
7. ábra: Pázmány Péter (1570-1637) ⁶⁶	22
8. ábra: Mária Terézia ⁶⁷	23
9. ábra: Eötvös József (1817-1871) ⁶⁸	23
10. ábra: Arezzói Guido: Ut queant laxis (himnusz Keresztelő Szent János ünnepére) ⁶⁹	26

⁶⁰ Forrás: http://www.rgle.org.uk/RGLE_Liberal_arts.htm

⁶¹ Forrás: http://hu.wikibooks.org/wiki/Heraldikai_lexikon/B%C3%A9kefi_Remig

⁶² Forrás: <http://users.atw.hu/baranyaaranyai/page6/files/8b57d00b9f0998033d4b01e540d15da1-18.html>

⁶³ Forrás: <http://www.168ora.hu/itthon/nyelvoktatás-remhírek-es-szakmaiatlanság-108644.html?print=1>

⁶⁴ Forrás: <http://mek.oszk.hu/09100/09175/html/35.html>

⁶⁵ Forrás: <http://mek.oszk.hu/09100/09175/html/35.html>

⁶⁶ Forrás: <http://mek.oszk.hu/05700/05742/html/05.htm>

⁶⁷ Forrás: http://www.kiralyikastely.hu/oldal.137.maria_terezia_ismet_godollon

⁶⁸ Forrás: <http://kerikata.hu/e-keptar/109.htm>

⁶⁹ Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Szolmiz%C3%A1ci%C3%B3>

11. ábra: Rajeczky Benjámín ⁷⁰	29
12. ábra: Dobszay László ⁷¹	29
13. ábra: Szendrei Janka ⁷²	30
14. ábra: Pueri Cantores, Sixtus kápolna ⁷³	38
15. ábra: Hans Burgkmair: Triumph ⁷⁴	39
16. ábra: Wiener Sängerknaben ⁷⁵	41
17. ábra: St. Florianer Sängerknaben ⁷⁶	42
18. ábra: a lipcsei Thomasschule és Thomaskirche ⁷⁷	42
19. ábra: Magdalen College Choir, Oxford ⁷⁸	45
20. ábra: 1.a) diagram ⁷⁹	48
21. ábra: 1.b) diagram	48
22. ábra: 1.c) diagram	48
23. ábra: 1.d) diagram	49
24. ábra: 1.e) diagram	50
25. ábra: 1.f) diagram	50
26. ábra: 1.g) diagram	51
27. ábra: 1.h) diagram	51
28. ábra: 1.i) diagram	52
29. ábra: 2. diagram.....	52
30. ábra: 3. diagram.....	53
31. ábra: 4. diagram.....	54
32. ábra: 5. diagram.....	55
33. ábra: 6. diagram.....	55
34. ábra: 7. diagram.....	56
35. ábra: 8. diagram.....	57
36. ábra: 9. diagram.....	57

⁷⁰ Forrás: <http://brody.iif.hu/dsr/view/2068>

⁷¹ Forrás: <http://epa.oszk.hu/00800/00835/00196/07vikarius.htm>

⁷² Forrás: <http://info.bmc.hu/index.php?node=artists&table=ZENESZ&id=1243>

⁷³ Forrás:

<http://www.artcurel.it/ARTCUREL/ARTCUREL%20BAMBINI/CHIESAEDUCAZIONEBAMBINI/udienzapuericantores.htm>

⁷⁴ Forrás: <http://kimballtrombone.com/2010/music-reading-and-trombone-history-10-early-images/>

⁷⁵ Forrás: http://austria-forum.org/af/Heimatlexikon/Wiener_S%C3%A4ngerknaben

⁷⁶ Forrás: <http://www.stift-st-florian.at/besucherinfo/veranstaltungen/konzerte.html#C>

⁷⁷ Forrás: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Thomaskirche_und_Thomasschule_zu_Leipzig.jpg

⁷⁸ Forrás: <http://www.magd.ox.ac.uk/alumni-friends/supporting-magdalen/priorities/chapel-and-choir/>

⁷⁹ Forrás: 20-49. ábra a szerző saját készítése

37. ábra: 10. diagram.....	58
38. ábra: 11. diagram.....	58
39. ábra: 12. diagram.....	59
40. ábra: 13. diagram.....	60
41. ábra:14. diagram.....	60
42. ábra15. diagram.....	61
43. ábra: 16. diagram.....	61
44. ábra: 16.1 diagram.....	61
45. ábra: 16.2 diagram.....	62
46. ábra: 17. diagram.....	62
47. ábra: 18. diagram.....	63
48. ábra: 19. diagram.....	64
49. ábra: 20. diagram.....	64

MELLÉKLETEK

1. MELLÉKLET – KÉRDŐÍV

Tisztelt Kolléga!

A Budapesti Műszaki Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Alkalmazott Pedagógiai és Pszichológiai Intézet Műszaki Pedagógiai Tanszékének Közoktatási vezető és pedagógus-szakvizsga szakirányú továbbképzési szakának végzős hallgatója vagyok. Szakdolgozatomat „Egyházzenei oktatás Magyarországon” címmel írom, melyben az alábbi kérdőív alapján végzett vizsgálat eredményeire támaszkodom. A vizsgálat eredményességéhez kérem segítségét az alábbi kérdőív kitöltésében, amely mindössze néhány percet vesz igénybe.

Köszönettel

Kalmanovits Zoltán

a Budapesti Ward Mária Általános Iskola, Gimnázium

igazgatóhelyettese

(www.wardmaria.hu)

1. A kitöltő személye, intézménye:

a) Neme:

- 1) férfi
- 2) nő

b) Legmagasabb iskolai végzettsége:

- 1) érettségi
- 2) főiskola (BA)
- 3) egyetem (MA)
- 4) doktori fokozat (DLA, PhD)

c) Szakmai gyakorlati ideje:

- 1) 0-5 év
- 2) 6-10 év
- 3) 11-15 év
- 4) 16-20 év
- 5) 21-25 év
- 6) több mint 25 év

- d) Milyen minőségben tölti ki a kérdőívet?
- 1) egyház/szerzetesrend képviselője
 - 2) fenntartó képviselője
 - 3) intézményvezető
 - 4) pedagógus
 - 5) gyakorló egyházzenesz
 - 6) szakmai szervezet képviselője
 - 7) egyéb:
- e) Válaszait milyen köznevelési intézmény vonatkozásában adja meg?
- 1) általános iskola
 - 2) alapfokú művészeti iskola
 - 3) gimnázium
 - 4) szakközépiskola
 - 5) felnőttoktatás
 - 6) pedagógiai szakmai szolgáltató
 - 7) egyéb:
- f) Intézménye közigazgatásilag melyik megyéhez tartozik?
- 1) Bács-Kiskun
 - 2) Baranya
 - 3) Békés
 - 4) Borsod-Abaúj-Zemplén
 - 5) Budapest
 - 6) Csongrád
 - 7) Fejér
 - 8) Győr-Moson-Sopron
 - 9) Hajdú-Bihar
 - 10) Heves
 - 11) Jász-Nagykun-Szolnok
 - 12) Komárom-Esztergom
 - 13) Nógrád
 - 14) Pest
 - 15) Somogy
 - 16) Szabolcs-Szatmár-Bereg
 - 17) Tolna

- 18) Vas
- 19) Veszprém
- 20) Zala

g) Intézményében mekkora a gyermekek-tanulók létszáma?

- 1) 0-250 fő
- 2) 251-500 fő
- 3) 501-750 fő
- 4) 751 fő felett

h) Intézményében mekkora a pedagógusok létszáma?

- 1) 0-25 fő
- 2) 26-50 fő
- 3) 51-75 fő
- 4) 76 fő felett

i) Válaszait melyik egyház vonatkozásában adja meg?

- 1) katolikus
- 2) református
- 3) evangélikus
- 4) izraelita

j) *Amennyiben szeretne a kérdőív kiértékelésének eredményéről tájékoztatást kapni kérem, adja meg e-mail címét:*

2. Milyen rendszeres liturgikus zenei szolgálatot látnak el az intézmény diákjai?

- a) semmit
- b) mise/istentisztelet
- c) zsoltosma
- d) a b) és c) válasz együtt
- e) egyéb:

3. Milyen személyi- és tárgyi feltételekkel vesznek részt a diákok liturgikus eseményeken?

- g) Van saját templomunk/kápolnánk az iskolán belül, ahol saját papunk/lelkészünk látja el a szolgálatot.
- h) Van saját templomunk/kápolnánk az iskolán belül, de nincs saját papunk/lelkészünk, aki ellátja a szolgálatot.
- i) Van saját papunk/lelkészünk, aki ellátja a szolgálatokat, de ezeket csak a közeli templomban, vendékként tarthatjuk.
- j) Nincs saját papunk/lelkészünk, aki rendszeresen ellátja a szolgálatokat, de több állandó pap/lelkész együttműködik intézményünkkel, viszont csak a közeli templomban, vendékként tarthatjuk a liturgikus alkalmainkat.
- k) Intézményünk munkáját nem segíti közvetlenül állandó pap/lelkész és templomunk/kápolnánk sincs. Csak a közeli templomban tudunk részt venni liturgián, a templom híveivel közösen.
- l) egyéb:

4. Milyen zenei repertoár fordul elő az Ön intézményének egyházzenei gyakorlatában?

Értékelje mindegyiket az alábbi skála szerint: 1 – soha, 5 – mindig

	1	2	3	4	5
a) gregorián					
b) népének					
c) taizéi ének					
d) gitáros ének					
e) hangszeres művek					
f) egyéb:					

5. Elvárja a munkáltatója, hogy a zenei szolgálatban felkészült diákok vegyenek részt?

- a) igen
- b) nem
- c) talán

6. Szerepel az egyházzenei szolgálatra való felkészítés az Ön vagy az erre kijelölt kollégája munkaköri leírásában?

- a) igen
- b) nem
- c) talán

7. Milyen formában biztosít időkeretet az intézmény a diákok egyházzenei szolgálatra való felkészítéséhez?

- a) heti rendszerességgel, órarendbe beépített tanítási órán
- b) heti rendszerességgel, a heti munkarendbe beépített tanórán kívüli foglalkozással
- c) a soron következő egyházzenei szolgálat előtt biztosít rá időt
- d) nem biztosít időkeretet, de meg szoktuk oldani valahogyan
- e) nem szükséges felkészülési idő
- f) egyéb:

8. Van az Ön intézményében az egyházzenei oktatást végző kollégának ZENEI végzettsége?

- a) igen
- b) nem
- c) talán

9. Az Ön intézményében az egyházzenei oktatást végző kollégának milyen szintű ZENEI végzettsége van?

- a) nincs zenei végzettsége
- b) középfokú
- c) főiskolai
- d) egyetemi
- e) doktori fokozattal rendelkezik zenei területen

10. Van az Ön intézményében az egyházzenei oktatást végző kollégának EGYHÁZZENEI végzettsége?

- a) igen
- b) nem
- c) talán

11. Az Ön intézményében az egyházzenei oktatást végző kollégának milyen szintű EGYHÁZZENEI végzettsége van?

- a) nincs egyházzenei végzettsége
- b) középfokú
- c) főiskolai
- d) egyetemi
- e) doktori fokozattal rendelkezik egyházzenei területen

12. Kinek vagy minek az előírásait, igényeit veszik figyelembe az Önök gyakorlatában az egyházzenei szolgálat zenei anyagának összeállításánál? Állítsa fontossági sorrendbe! (1 – legkevésbé meghatározó; 10 – legmeghatározóbb)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
a) Egyház										
b) Pap/lelkész										
c) A templomi közösség világi előljárói										
d) Fenntartó										
e) Intézményvezető										
f) A templom kántora										
g) Kórusvezető/énektanár										
h) Szülők										
i) Diákok										
j) egyéb:										

13. Ön szerint szükség van az egyházzenei oktatást is magában foglaló kerettantervre?

- a) igen
- b) nem
- c) talán

14. Ismer Ön az intézménytípusa számára kidolgozott, az egyházzenei oktatást is magában foglaló kerettantervet?

- a) igen
- b) nem

15. Ha Ön részt vesz az egyházzenei oktatásban, ismer-e olyan egyént vagy szakmai szervezetet, akihez szakmai kérdésben fordulhat?

- a) igen
- b) nem

16. Tagja-e valamilyen szakmai szervezetnek?

- a) igen
- b) nem

16.1 Ha tagja valamilyen szakmai szervezetnek, kért-e/kapott-e már segítséget?

- a) igen
- b) nem

16.2 Ha kapott szakmai segítséget, azt tudta-e hasznosítani? Értékelje a kapott segítséget 1-5 skálán! (1 – egyáltalán nem; 5 – maximálisan)

1 2 3 4 5

17. Ön szerint milyen minőségben és mennyiségben állnak rendelkezésre az alábbiak az egyházzenei oktatás szempontjából? (1 – legrosszabb; 5 – legjobb)

	1	2	3	4	5
Tanárképzés					
Kerettanterv					
Tankönyv					
Továbbképzés					
Támogató/elfogadó légkör					
Motiváció (díjak, szakmai előrejutás lehetőségei stb.)					
Szakmai támogatás, érdekképviselés (szakmai szervezet formájában)					

Szakmai fórum (ahol azonos szakmai területen működő kollégáktól lehet tájékozódni)					
--	--	--	--	--	--

18. Tegye fontossági sorrendbe, Ön szerint melyik terület fejlesztésére van szükség a magyarországi egyházzenei oktatás javításához? (1 – legkevésbé fontos; 8 – legfontosabb)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Tanárképzés									
Kerettanterv									
Tankönyv									
Továbbképzés									
Támogató/elfogadó légkör									
Motiváció (díjak, szakmai előrelépés lehetőségei stb.)									
Szakmai támogatás, érdekképviselet (szakmai szervezet formájában)									
Szakmai fórum (ahol azonos szakmai területen működő kollégáktól lehet tájékozódni)									

19. Ha lehetősége lenne rá, részt venne-e egyházzenei oktatásról szóló képzésen/továbbképzésen?

- a) igen
- b) nem
- c) talán

20. Az Ön megítélése szerint a felsorolt szervezeteknek/intézményeknek milyen súlyú feladata az egyházzenei oktatást segítő képzés/továbbképzés támogatása, illetve szervezése? (1 – nem feladata; 5 – fontos feladata)

	1	2	3	4	5
Egyház					
Egyetem/Főiskola					
Gyülekezet/Közösség					
Pedagógiai szakmai szolgáltató intézmény					

Szakmai- és civil szervezetek					
Pályázati rendszerek					
Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI)					
Kamarák					
Egyéb:					

21. Fogalmazza meg javaslatait, észrevételeit a hazai egyházzenei oktatás helyzetével és fejlesztési lehetőségeivel kapcsolatban! (nem kötelező)